

MÛSİKÎ VE EDEBİYAT DERGİSİ KADEM

ÜÇ AYLIK MÛSİKÎ VE EDEBİYAT DERGİSİ / 41 / SONBAHAR-KIŞ 2024

TASAVVUF VARDIR... / AHMET FATİH CEYLAN • HİKMET KAVRAMI ÜZERİNE / FAHRÜNNİSA BİLECİK • ABDÜLKADİR MERAGÎ / YAKUP SELİM ŞENEL • MEVLİD-İ ŞERİF İCRASI / OSMAN ÖZCAN • MEVLİD-İ NEBÎ / EMRAH ALTUNTECİM • HİNDÜİZM'İN MÜKTESEBÂTINDA RESULÜ EKREM EFENDİMİZE (S.A.V.) DAİR İŞARETLER TARTIŞMASI ÜZERİNE-II / ENGİN SORHUN • TÜRKÇELEŞTİRME FAALİYETLERİNDEN GÜNÜMÜZE TERİMLER / NEVNİHAL BAYAR • MİLLÎ VE MANEVÎ KİMLİĞİ İLE İLHAN AYVERDİ ANMA PROGRAMI / SELİM ŞENEL • ÂŞIK VEYSEL'DE BİRLİK FİKRİ / ÜNAL ŞENEL • BULGARİSTAN'DA BİR OSMANLI ŞEHİRİ KÖSTENDİL VE FERİDUN AHMET BEY CAMİİ / GÜLBERK BİLECİK • AKDEM AKADEMİSİ VAKFI DEPREM BÖLGESİ ÇOCUKLARI YALNIZ DEĞİLDİR PROJESİ / ŞERİFE ŞENEL • GELENEKSEL VE TAMAMLAYICI TIP KÖŞESİ AKUPUNKTUR / ÇİĞDEM ORGUN ŞAHİN • GAYRİ / ONUR KURALAY • SARAYBURNU FATİHLERİ GAZZE KONULU BASIN AÇIKLAMASI

Merhaba Kıymetli Okurlarımız,

Kırk bir kere maşallah diyerek 41. sayımızda da sizlerle beraber olmaktan mutluluk duyuyoruz efendim. İlk olarak günümüz insanının maneviyata olan ihtiyacını Ahmet Fatih Ceylan “Tasavvuf” adlı kısa ama özlü yazısıyla dile getiriyor. Sonrasında Fahrünnisa Bilecik, aynı konuyla bağlantılı olarak hayatımızda çok önemli olan ancak pek de farkında olmadığımız hikmet kavramı üzerine bizleri düşünmeye sevk ediyor. Bildiğiniz üzere Mevlit Kandili’ni idrak ettikten sonra Ocak ayında rahmet ve bereket ayları olan üç aylara girdik. Böyle zamanlarda sevgili Peygamberimizi ne kadar çok yad edersek, Himmetinden o derece istifade etmiş oluruz. Af ve bağışlanma fırsatını da kaçırmayız inşallah! Aynı zamanda bir Mevlithan olan Hafız Osman Özcan’ın Mevlid-i Şerif İcrası yazısı, Araştırmacı yazar Emrah Altuntecim’in Mevlid-i Nebî şiiri ve Akademisyen Engin Sorhun’un Hindu metinlerinde Peygamberimize dair işaretleri konu edinen çalışması bizler için birer fırsat niteliğinde...

Dilimizi kaybetmek kültürümüzü kaybetmektir. İşte bu sahada çalışan Akademisyen Nevnihal Bayar, Türkçecilik faaliyetlerinden günümüze terimlerimizi inceliyor. Dergimizin fikir ve isim annesi, mütefekkir ve lügat âlimi İlhan Ayverdi Hanımefendi için vefat tarihlerine denk gelen Kasım ayında, mezun oldukları lisede bir anma programı gerçekleştirdik. Yazarlarımızdan Yakup Selim Şenel’in bugüne kadar İzmir Karataş Lisesi mezunu olarak düşünülen İlhan Hanım’ın İzmir Kız Lisesi mezunu olduklarını belgelerle ortaya çıkaran Müdire Hanım Suna Yoldaş Santepe ile yaptığı röportajı ve anma programı ile ilgili değerlendirmelerini ilgiyle okuyacağınızı tahmin ediyoruz.

Öğretim Üyesi ve Balkan Araştırmacısı olan Ünal Şenel, Aşık Veysel’de birlik fikrini anlattığı yazısıyla bizleri düşüncelere sevk ediyor. Sonrasında Sanat Tarihçisi Gülberk Bilecik, Köstendil ve Feridun Ahmet Bey Camii’ni anlattığı yazısıyla bizi Balkanlarda hem gururlandıran hem de hüznölendiren bir seyahate çıkarıyor. İzmir Devlet Tiyatrosu Sanatçısı ve Öğitmen Şerife Şenel, Akdem Akademisi Vakfı Deprem Bölgesi Çocukları Yalnız Değildir Projesi başlık yazısında bizlerle proje dahilinde neler yapıldığını ve sahadaki izlenimlerini paylaşırken Aile Hekimi, Fitoterapist Çiğdem Orgun Şahin geleneksel tıbbın vazgeçilmezlerinden olan akupunkturu anlatıyor.

Halk Edebiyatçısı Onur Kuralay şiiriyle bizi geçmişe ve kaybettiğimiz değerlere götürüyor. Malumunuz Gazze, hepimizin yürek yarası, dinmeyen sızısı. Dünyanın gözü önünde büyük bir kıyım gerçekleşiyor. Adı büyük devletler sessizken Türkiyemiz ve birkaç ülke bu zulme karşı duruyor. Biz de karınca kararınca yazarak, İsrail ve yandaşlarının ürünlerini boykot ederek mazlunun yanında olmaya çalışıyoruz. Dergimizin yazarlarından Akademisyen ve aynı zamanda Sarayburnu Fatihleri adlı grupta profesyonel yüzücü olan Mustafa Sinan Yardım’ın arkadaşlarının ve bizim bu konudaki hislerimize tercüman olduğu basın açıklamasıyla sayımızı nihayete erdiriyoruz.

Zulmün sona ermesi ve hayırlı Ramazanlar niyazıyla bereketli okumalar dileriz.

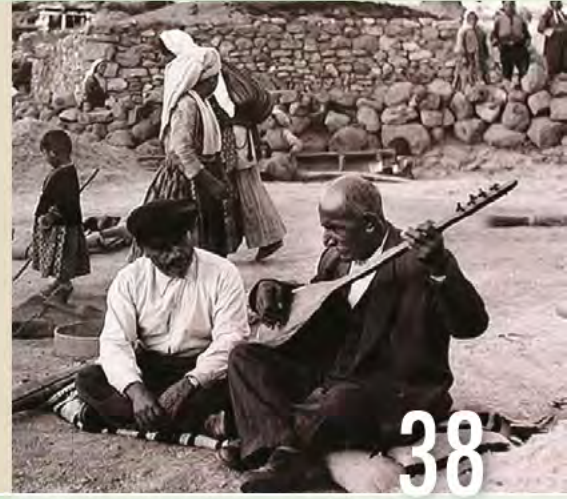
içindekiler

08

12

38

04 **TASAVVUF VARDIR...**
Ahmet Fatih CEYLAN

05 **HİKMET KAVRAMI ÜZERİNE**
Fahrünnisa BİLECİK

08 **ABDÜLKADİR MERAGÎ**
Yakup Selim ŞENEL

12 **MEVLİD-İ ŞERİF İCRASI**
Osman ÖZCAN

15 **MEVLİD-İ NEBÎ**
Emrah ALTUNTECİM

16 **HİNDÜİZM'İN MÜKTESEBÂTINDA
RESULÜ EKREM EFENDİMİZE (S.A.V.)
DAİR İŞARETLER TARTIŞMASI
ÜZERİNE-II**
Engin SORHUN

21 **TÜRKÇELEŞTİRME FAALİYETLERİNDEN
GÜNÜMÜZE TERİMLER**
Nevnihal BAYAR

34 **MİLLÎ VE MANEVÎ KİMLİĞİ İLE İLHAN
AYVERDİ ANMA PROGRAMI**
Selim ŞENEL

38 **ÂŞIK VEYSEL'DE BİRLİK FİKRİ**
Ünal ŞENEL

ISSN: 2687-3559

Merkez Mah. Seçkin Sk. Y Blok,
Dap Yapı Y Ofis No: 5, Kat:1 D:64 İstanbul/Kağıthane
Tel: 0 212 294 1914
www.kadem.org
www.musikiveedebiyat.com
www.akdemvakfi.org.tr
e-posta: bilgi@kadem.org

Araştırma Kültür Düşünce Eğitim ve
Musiki Akademisi Vakfı İktisadi İşletmesi adına Sahibi

Dr. Öğr. Üyesi Fahrünnisa BİLECİK
(fbilecik@kadem.org)
(fbilecik@akdemvakfi.org.tr)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürleri
Dr. Öğr. Üyesi Nevnihal BAYAR
(nevbayar@kadem.org)

Yakup Selim ŞENEL
(selimsenel94@gmail.com)

Yüce GÜMÜŞ
(yucegumus@kadem.org)

Yayın Kurulu
(Sıralama soyadlara göre alfabetik
olarak yapılmıştır.)

Prof. Rûhi AYANGİL (Mûsikî)

Dr. Öğr. Üyesi Nevnihal BAYAR (Dil)

Dr. Öğr. Üyesi Fahrünnisa BİLECİK (Dil)

Doç. Dr. Gülberk BİLECİK (Sanat Tarihi)

Prof. Dr. Osman BİLEN (Felsefe)

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU
(Sanat Tarihi)

Prof. Erol DERAN (Mûsikî)

Yüce GÜMÜŞ (Mûsikî)

Niyâzi KÜLAHLI (Mîmârî)

Dr. Öğr. Üyesi Ünal ŞENEL (Edebiyat)

Doç. Dr. Murat Sâlim TOKAÇ (Mûsikî)

Prof. Dr. Mutlu TORUN (Mûsikî)

Prof. Dr. M. Baha TANMAN (Sanat Tarihi)

Prof. Dr. Ayşe ÜSTÜN (Gelenekli Sanatlar)

E. Seval YARDIM (Edebiyat)

Görsel Yönetmen

Tekin ÖZTÜRK

Kapak Fotoğrafı

Ergun ÇAĞATAY (1937-2018)

Dağıtım Organizasyonu ve Abonelik Servisi

Serdar BAŞER

(0 536 776 42 97 - 0 216 357 20 90)

Mehmet DEMİREL

(0505 391 37 24)

Grafik Tasarım

PROJESANAT

www.projesanat.com.tr

Yerel süreli yayın.

44

**BULGARİSTAN'DA BİR OSMANLI ŞEHİRİ
KÖSTENDİL VE FERİDUN AHMET BEY CAMİİ**
Gülberk BİLECİK

56

**AKDEM AKADEMİSİ VAKFI DEPREM BÖLGESİ
ÇOCUKLARI YALNIZ DEĞİLDİR PROJESİ**
Şerife ŞENEL

60

**GELENEKSEL VE TAMAMLAYICI TIP KÖŞESİ
AKUPUNKTUR**
Çiğdem ORGUN ŞAHİN

66

GAYRI
Onur KURALAY

67

GAZZE KONULU BASIN AÇIKLAMASI
Sarayburnu Fatihleri

Tasavvuf Vardır...

Ahmet Fatih CEYLAN

Tasavvuf vardır. İnsan var oldukça da var olacaktır.

Esası değişmez, vasıtaları ve tatbikatı değişebilir.

Herkese göre değildir, mecburî değildir.

Bir nevi manevî komandoluktur.

Dindarlık doktorası gibidir.

Menfaat çarığının çıkarıp, yalın ayak hakikat dilenciliği yapmayı gerektirir.

Mutasavvıf olunur, tasavvufçu olunmaz.

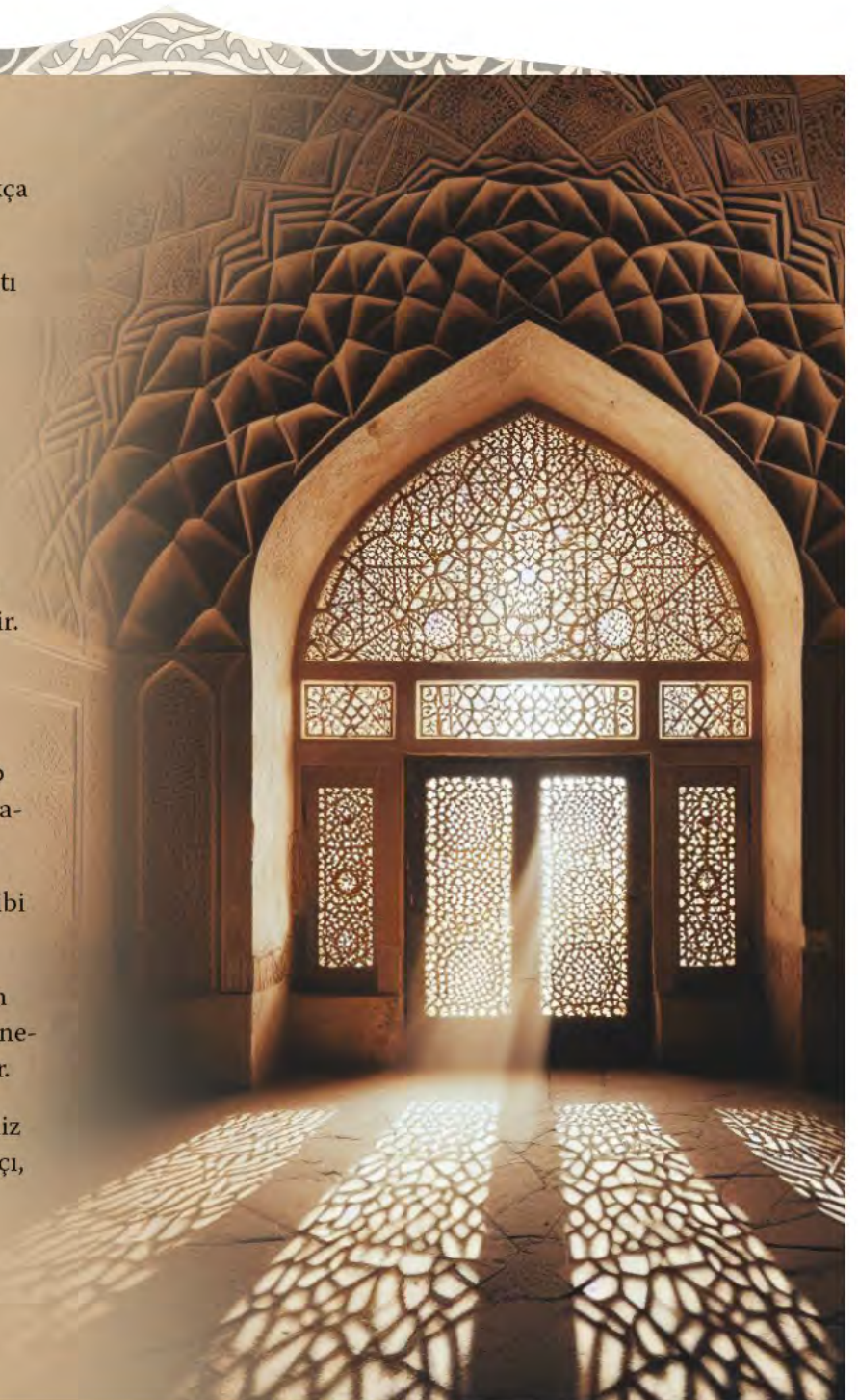
Dindar olunup dinci, ahlâklı olunup ahlâkçı, âşık olunup âşıkçı olunmaya-
cağı gibi efendim...

Kimse ne dinin ne de hakikatin sahibi ve vekili değildir.

Hakikat için "Söyleyen bilmez, bilen söylemez." denilmiştir. Çünkü söylene-
mez. Hâldir, hayattır ancak yaşanılır.

Ayna elimizi yüzümüzü düzeltmemiz için bizi bize gösterir. Kaşı, gözü, saçı, başı düzeltmek bize düşer.

Vesselam...

Hikmet Kavramı Üzerine*

Dr. Fahrünnisa BİLECİK**

Hikmet kelimesi, kavramı Arapça hüküm kökünden gelmektedir. Dilimizin son zamanlarda yazılmış en önemli ve zengin içeriğe sahip Kubbealtı Lugatı Misallî Büyük Türkçe Sözlük'te sekiz ayrı anlamda karşımıza çıkmaktadır. Bunlar: 1. Hakimlik, bilgelik. 2. Cenabıhakk'ın her şeyi yerli yerince yaratma, her şeyi layık olduğu yere koyma sırrı, âlemin insanlar tarafından anlaşılamayan gizli amacı. 3. Allah'ın kulun kalbine eşyanın hakikati hakkında koyduğu akılla elde edilemeyen kalbî ilim, eşyanın hakikatini olduğu gibi bilme; Tanrı ile kâinat, insanla âlem arasındaki bağları, âlemle ilgili gerçekleri kavrama ilmi, ledün ilmi. 4. Bir şeyin oluşundaki akıl erdilemeyen sebep, gizli sebep. 5. Hak ve hakikate uygun, kısa ve mânalı söz. 6. *edeb*. Ahmet Yesevî tarzında yazılan tasavvufî manzumelere verilen isim. 7. *eski*. Felsefe. 8. Fizik ilmi, hikmet-i tabiiye'dir. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'te ise 1. Bilgelik. 2. Bilinemeyen neden, gizine akıl ermeyen neden. 3. Tanrı'nın insanlarca bilinmeyen, anlaşılamayan amacı olarak tarif edilmektedir. Her iki sözlükte de ilk anlam hakimlik, bilgelik olduğuna göre şimdi de bu kelimelerin bize ne ifade ettiğine bakalım. Kubbealtı'nda hakîm kelimesi: 1. Varlıktaki şeylerin mahiyet ve hakikatlerini aklı ile bilen kimse. *eski*. Filozof. 2. Akıllı, derin düşünceli, hükümleri sağlam, basiret ve sağduyu sahibi kimse. 3. *tasavvuf*. Eşyanın hakikatini olduğu gibi bilen, Allah ile kâinat, insanla âlem arasındaki bağları, âlemle ilgili gerçekleri kavrama ilmine sahip kimse. 4. Doktor, hekim. 5. "Son bulması, tasavvur edilemeyen daimî ve ezeli en yüksek ilme sahip olan, künhünü (aslını) kendisinden başkasının tam mânasıyla bilemeyeceği

bir ilimle bilen, gerçek hikmet sahibi" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden) dır şeklinde, Türkçe Sözlük'te: 1. *eskimiş*. Bilge. 2. *eskimiş, din bilgisi*. Her şeyi bilen (Tanrı) anlamlarıyla karşılanmıştır. Çalışmamızda çok çeşitli manaları bulunan hikmet kavramı tasavvufî bakımdan incelenecektir.

Tasavvufun esası bilindiği gibi Kur'an'a ve sünnete dayanmaktadır. Tabii Peygamberimizin sözleri yani hadisler de bundan ayrı düşünülemez. Bu sebeple öncelikle hikmet kelimesinin kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'de nasıl kullanıldığına bakalım. Yirmi defa zikredilen kavramımızdan örnek verecek olursak; "Rabbini yoluna hikmet ve güzel öğütle davet et." (Nahl, 25), "Allah hikmeti kime dilerse ona verir; kime hikmet verilirse muhakkak ki ona çok hayır verilmiştir. Bu hikmet sermayesini ancak ulû'l-elbab (öz sahipleri, imanla aydınlanmış idrak melekesine sahip olanlar) anlayabilirler." (Bakara 269), "Allah Dâvûd'a hükümdarlık ve hikmet verdi; ayrıca ona dilediği pek çok şey öğretti." (Bakara, 251), "Biz İbrahim'in soyuna kitabı ve hikmeti verdik, onlara büyük bir mülk ve hakimiyet bahsettik." (Nisa, 54), "İsa onlara apaçık mucizelerle gelince şöyle demişti: Ben size hikmeti getirdim ve anlaşmazlığa düştüğünüz bazı hususları size açıklayayım diye geldim." (Zuhruf, 63), "Sakın Allah'ın ayetleriyle eğlenmeye kalkmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetlerini ve size öğüt vermek için indirdiği kitabı ve hikmeti düşünün." (Bakara, 231), "Biz: Ey Yahya! Kitabın hükümlerine kuvvetle sarıl! buyurduk. Ona henüz küçük bir çocuk iken ilim, hikmet ve peygamberlik verdik."

* Bu yazı; Hikmet dergisi, Sayı: 39, Yıl: 2023/1, Makedonya, s. 28-33'te yayımlanmıştır.

** İ. Aydın Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü Öğretim Üyesi, Akdem Akademisi Vakfı Başkanı ve Tasavvuf Araştırmaları Merkezi Müdürü.

(Meryem, 12), “Rabbim! Bana ilim ve hikmet ver; beni sâlih kullarının arasına ilhak eyle!” (Şuara, 83), “Allah her şeyi hakkıyla bilen, her hükmü ve işi hikmetli ve sağlam olandır.” (Mümtehine, 10) gibi ayetlerle Allah’ın Hakîm olduğuna, Kur’an’ın hikmetlerle dolu olduğuna, peygamberlere ve Allah’ın dilediği kullarına hikmet verdiğine işaret edilmiştir. Burada hikmetten maksat hakikattir, ancak hikmet sahibi insan hak ile batılı birbirinden ayırabilir, her şeyin hakikatini olduğu gibi görebilir. Peygamber Efendimiz, “Ehli olmayana hikmeti ve ilmi vermeyin. Eğer verirsiniz hikmette zulmetmiş olursunuz. Ehinden dahi menederseniz o hikmetin ehline, layığına zulmetmiş olursunuz.” buyuruyorlar. Yani herkesi hikmet sahibi zannetmememizi, gerçek hikmet sahiplerini bulmamızı istiyorlar. Bu özellik Allah’ın bir lütfudur, onu da dilediğine vermektedir. Böyle bir lütfu sadece akılla, ilimle ulaşmak mümkün değildir. İlim sahibi olmak başka, hikmet sahibi olmak başkadır. Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri, “Hakîm âlime muhtaç değildir. Fakat âlim hakime muhtaçtır.” sözüyle hikmetin, kaynağı ilahî ilham olan, öğretimle kazanılmayıp riyazetle (ahlâkî güzelleştirmeye) elde edilen bir bilgi olduğunu ifade etmektedir. Peygamberlere ve velilere has bir bilgi olan hikmet, kalplere tesiri bakımından ilimden üstündür. Büyük mutasavvıf Kenan Rifai Hazretleri *Sohbetler* adlı eserinde, “Hz. Musa peygamberken Hızır’a muhtaç oldu. Hızır ise ona muhtaç değildi. Hızır ona aklının ermediği nice hikmetler söyledi.” diyerek Allah’ın ihsanı olan gizli hikmetleri bilme ilmine yani ledün ilmine dikkat çeker. Bu hikâyeyi kısaca hatırlayalım:

Hz. Musa bir peygamber olduğu halde Allah’ın emriyle ledün yani ilahî sırların ilmini elde etmek için Hızır’ı bulur. Hızır kendisiyle arkadaş olabilmesi için hiçbir şeye itiraz etmemesini şart koşar. Yola çıkarlar. Bir gemiye binerler. Hızır gemiyi deler. Hz. Musa insanların boğulacağını söyleyerek itiraz eder. Hızır’ın ikazıyla yola devam ederler ve bir erkek çocuğuna rastlarlar. Hızır onu öldürür. Hz. Musa dayanamaz, yine karşı çıkar. Hızır arkadaş olamayacaklarını, kendisini anlamayacağını söylese de Musa peygamber yine ricacı olur. Nihayet bir köye gelirler. Köylüler onlara yemek vermez. Orada yıkılmak üzere olan bir duvar görürler. Hızır hemen onu doğrultur. Bu defa Hz. Musa bu iş karşılığında köylülerden para alabileceğini söyleyince Hızır, “İşte bu sebepten ayrılmamız gerekir. Sana bu hadisele-

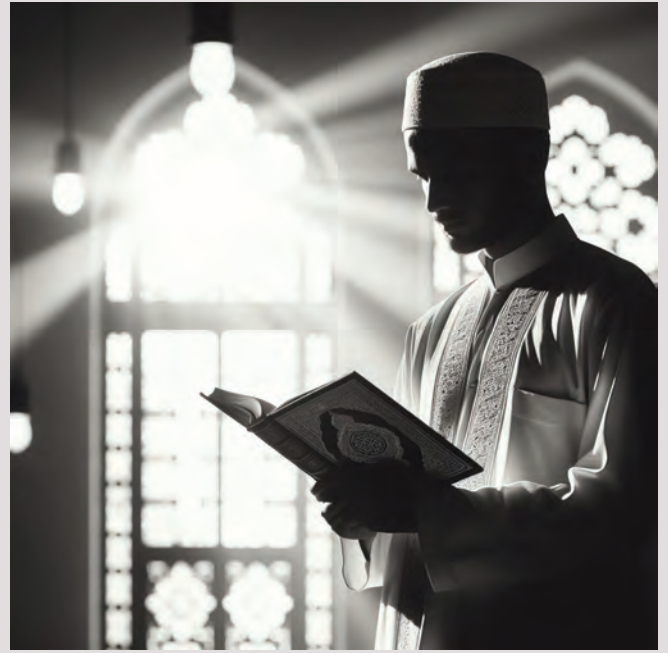
rin iç yüzünü anlatacağım.” der. Geminin birkaç fakire ait olduğunu, onların gideceği istikamette sağlam gemilere el koyan bir hükümdar bulunduğunu, bu sebeple gemiyi deldiğini söyler. Öldürdüğü çocuğun kötü olduğunu, anne ve babasına zarar verebileceğini bildiği için yerine daha hayırlı bir evlat sahibi olmaları için bu işi yaptığını ifade eder. Duvar ise orada yaşayan iki yetim oğlana aittir ve altında bir hazine bulunmaktadır. Büyüdükleri zaman definin onları eline geçmesi için duvarı düzelttiğini belirtir ve “Bunların hiçbirini kendi isteğimle yapmadım. Hepsi Allah’ın işaret buyurdıklarıdır.” der. Ledün ilmini bilmiyor olması Hz. Musa’nın peygamberliğine noksan getirmez. O kulları Allah’ın yoluna davet eden bir elçi idi. Vazifesi bu idi. Hızır ise ilahî sırlara yine Hak tarafından ulaştırılmıştır.

Kendisi de hikmete mazhar olmuş, vahdet-i vücud prensibinin sahibi İbnü’l-Arabî Hazretleri, Füsûsü’l-Hikem ve Fütûhat-ı Mekkiyye adlı eserlerinde Kur’an’da adı geçen peygamberlerin hangi hikmetlerle gönderildiklerini anlatır. Bu insan üstü bilgiye ilahî bir keşifle ulaştığını ifade eder. Dımaşk’ta bulunduğu sırada Peygamberimizin ellerinde bir kitapla zuhur ederek, “Bu elimdeki hikmetlerin yuvalarını (füsûsü’l-hikem) gösteren bir kitaptır, bunu al ve faydalanacak kimselere açıkla.” buyurdıklarını nakleder. Ona göre hikmet, özel bir bilgidir. Bilgiyi hikmet yapan ondaki yönlendirici ve hükmedici niteliklidir. Hakîm, hikmetin bilgisine sahip olan değil aynı zamanda onu uygulayandır. Onunla hükmeden- dir. Hikmet ehli, öncelikle peygamberlerle velilerdir. Peygamberler vazifelerinden dolayı bunu açığa çıkarırlarken veliler gizlerler. Nitekim Peygamberimizin İslamiyet’i, ilahî hükümleri nasıl anlatacağını bilmesi hikmettir. Diğer peygamberler için de aynı durum geçerlidir. Velilerin hikmeti gizlemesini Kenan Rifai Hazretleri, “Hakikat pırlanta gibi gizli bulunur. Hikmet de istidadı olmayanlardan gizlenir. Kim mücevherini ortada bırakır? (Oysa) Evliyadan sâdır olan (ortaya çıkan) her şey hikmettir.” ve “Allah’ını bilen Allah adamları (veliler) O’ndan korkarlar. İstemediği, yasakladığı şeyleri yapmazlar. O’nun sevgisini kaybetmek istemezler. İşte bu sebeple sevgili Peygamberimiz, “Bütün hikmetlerin başı Allah korkusudur.” buyurmuşlar, demektedir.

Demek oluyor ki hikmet; insanın sözde, fiilde, talepte Allah’tan başka isteğinin kalmamasıdır. O’nunla söylemek, O’nunla görmek, ne yaparsan sadece O’nun için yapmak ve O’ndan başka is-

teğinin olmamasıdır. Hikmet, her şeye hakkını vermek, her şeyi yerli yerine koymak, sorgulamamak, şikâyet etmemektir. Mutlak hakîm Allah'tır. O'nun düzeni olması gerektiği gibidir. Kul, bunu kavradığında bilgelik yoluna girer. İnsanın nasıl kendisini görmek için bir aynaya ihtiyacı varsa bu hakikati görmek için de insân-ı kâmillere ihtiyacı vardır. Çalışmamızın sebebini kendisi de bir insân-ı kâmil olan Sâmîha Ayverdi'nin hikmet kavramı ile ilgili ifadelerine dayandırmıştık. Yine kendisine kulak verelim: "Hikmet, irfan, iman ve aşk erleri bizatihi taşıdıkları değerleri ücretsiz ve karşılıksız olarak etraflarına dağıtmaktadırlar." Yaşadığımız topraklar bu yüce insanların bereketini ve hikmetini taşımaktadır. Ahmede'r-Rifaî, Hz. Mevlâna, Ahmet Yesevî, Hacı Bayram-ı Veli, Hacı Bektaş-ı Veli, Abdülkadir-i Geylanî ve daha niceleri... Aynı zamanda Sâmîha Ayverdi'nin hocası olan Kenan Rifaî Hazretleri, "Resulullah Efendimiz: Hikmet müminin kaybidir, buyurur. Onun için ezelde Allah'ın cemaline mazhar olmuş olanlar hikmet sahibi oldular ve bu kimseler dünyaya geldikleri zaman dünyanın icaplarıyla karışarak o hikmeti unuttur gibi olurlarsa da bir mürşit ile karşılaşınca onu hatırlayarak uyanırlar. Hangi mezhep, hangi dinden olursa olsun, hikmete mazhar olan onu bulur. Fakat bulmayan da sarıklı hoca veya şeyh, ne olursa olsun bulamaz." demektedir. Kur'an'a ve Allah adamlarına itibar edenin vehmi gider, hikmeti artar ancak, bu seviyeye ulaşmak hiç kolay değildir. Çok çileler ve zahmetler gerektirir. Kaplumbağa dış tehlikelerden korunmak amacıyla nasıl vücudunu kabuğunun içine çekiyorsa, bir insan da dünyevî hislerden kendini çekmeyince hikmet sahibi olamaz. Bu seviyeye erişen insan için Hakk'ın her yaptığında bir hikmet vardır. Başımıza gelen iyi veya kötü şeyler bizim sevap veya günahlarımızın karşılığıdır. Bize düşen her şeyi hikmet olarak görüp şikâyet etmemek, sabretmektir. Taleplerimiz hakkımızda hayırlı ise verilir. Manevî istekler dahi Hakk'ın arzusuna uygunsa yerine gelir. Dolayısıyla hayat kitabının dili her zaman bizlere hikmet söyleyicidir. Buna göre yaşamak insana huzur verir. Dünyadan ve dünyevî isteklerden geçemeyenler, şükretmeyenler, sabretmeyenler, Allah'ı zikretmeyenler ise hikmet ve irfana ulaşamazlar.

Maneviyat ile yoğrulmuş halkımızın dilinde bu kelimenin çeşitli kullanılışlarını görmekteyiz: Her şeye ibret nazarıyla bakmak, Allah'ın hikmetinden sual olunmaz, hikmet-i Hüda vb. Hatta

kız ve erkek çocuklarımıza bu lütfâ erişmeleri için veya onları da bir hikmet kabul ettiğimiz için ad olarak da vermekteyiz.

Velhasıl, bütün bu yazdıklarımızı tek cümleyle ifade edecek olursak hikmet, Allah'ı layığıyla bilmektir. Hepimize nasip olur inşallah.

KAYNAKÇA

- AYVERDİ, Sâmîha, Hatıralarla Başbaşa, İstanbul 1977.
- AYVERDİ, Sâmîha, Mülâkatlar, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2005.
- AYVERDİ, Sâmîha, Yaşayan Ölü, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2009.
- AYVERDİ, Sâmîha, Dost, Kubbealtı Neşriyatı, 5. Baskı, İstanbul 2010.
- AYVERDİ, İlhan, Misallı Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Neşriyatı, 3 Cilt, 1. Baskı, İstanbul 2005
- BİLECİK, Hayri, Mefhumlardan Tefekküre, Hülbe Yayınları, Ankara 1988.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Ankara 1988.
- Füsûsü'l-Hikem Tercüme ve Şerhi, (haz. Mustafa Tahralı-Selçuk Eraydın), İstanbul 1987-92 (önsöz)
- Kenan Rifaî, Sohbetler, Kubbealtı Neşriyatı, 2. Baskı, İstanbul 2000.
- KILIÇ, Mahmut Erol, "Muhyiddin İbnü'l-Arabî", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul TDV Yayınları, 1999, Cilt 20, s. 493-516.
- KUTLUER, İlhan, "Hikmet", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul TDV Yayınları, 1998, Cilt 17, s. 514-518.
- TDK Türkçe Sözlük, 11. Baskı, Ankara 2011.
- TOPALOĞLU, Bekir, "Hakîm", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul TDV Yayınları, 1997, Cilt 15, s. 181-182.
- TOPALOĞLU, Bekir, "Mârifetnâme", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul TDV Yayınları, 2003, Cilt 28, s. 57-59.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, haz. (A. C. Köksal-M. Kaya), Cilt II, 2021, s. 915-932.

Abdülkadir Meragî

Yakup Selim ŞENEL*

Allah ömrünü uzat-
tıkça uzatsın. Biz
zamanında eşi benzeri
olmayan Kemâleddin
Abdülkâdir'in asrında
gerçekten de bir zerreyiz.
Gerçekten de bir zerre.
O ise zamanın tek kişisi
ve devirlerin en üstün
ulusu. Hiç şüphe yok ki,
onun misli ve benzeri
mevcud değil. Bize zor
ve pek hoş gelen birçok
besteler vücuda getir-
di. Bunları beğenilir
biçimde icra etti, nağ-
melendirdi. Zamânede
tanınmış üstadlar, onun
vasıflarında aciz olarak,
şaşkınlık parmağını diş-
lemek zorunda kaldılar.

Şu 774 (miladi 1372) yılında hepsi itiraf ettiler
ki, bu tavrı, meşrebi ve kudreti göstermekte âciz-
dirler. Bu hususta iddiaya ve tanık getirmeye ne
gerek var; aslında bu iş güneşten de apaydındır.
Ömründen ve gençliğinden daima faydalanın.
Bunu zayıf kul Hasan oğlu Şeyh Üveys (Allah şâ-
nını ıslâh eylesin) yazdı. (Bardakçı, 1985).

Yazının başında alıntı yaptığımız metin döne-
min Celâyir Sultanı Şeyh Üveys Bin Şeyh Hasân-ı
Bozorg (saltanatı: 1356-1374) tarafından Abdül-
kadir Meragî'ye verilen bir nişandır. Belgenin
sultanın huzurunda meydana gelen bir mûsiki
münakaşasından Meragî'nin galip çıkması üze-
rine yazılarak verildiği düşünülmektedir. Milâdi
takvime göre 1372 tarihinde yazılmış olan ni-
şan, Abdülkadir Meragî'nin çok genç yaşlarında
çevresi tarafından takdir edildiğinin ve çok de-

ğer verildiğinin de ispatı
niteliğindedir.

Abdülkadir Meragî
günümüze kadar ula-
şabilmiş besteleri ve
nazariyat (mûzik teo-
risi) kitaplarıyla Türk
Mûziği tarihinde temel
yapıtı olarak nitelen-
direbileceğimiz isimle-
rin başında gelmektedir.
Doğum tarihi net olarak
bilinmeyen Meragî'nin
1350-1360 tarihleri ara-
sında doğduğu tahmin
edilmektedir (Kara-
başoğlu, 2010). Bugün
İran'ın Doğu Azerbay-
can bölgesinde bulunan
Meraga şehrinde dünya-
ya geldiği için "Meragî"

mahlasıyla anılmaktadır. Meragî'nin hangi ırka
mensup olduğu konusunda da çeşitli tartışma-
lar mevcuttur. Bu konuyu XX. yüzyılın önemli
mûzikologlarından Rauf Yekta Bey şu şekilde
aydınlatmaktadır:

"Avrupalı müellifler Meragî'ye İranlı bir na-
zariyeci olarak bakarlar. Fakat bu doğru de-
ğildir. Çünkü onun doğum yeri olan Meraga şehri
Azerbaycan'da bulunmaktadır. Bu bölgenin nü-
fusu Türkmen lisanı denilen bir lisanı konuşan
Türkmen kabilelerinden teşekkül eder (Yekta,
1986, s. 50)."

Aristokrat bir ailede dünyaya gelen Abdül-
kadir Meragî küçük yaşlarından itibaren birçok
alandan iyi bir eğitim almıştır. Eğitiminde babası
Giyâsiddin Gaybî çok önemli rol oynamaktadır.

* T.C. Ege Üniversitesi Devlet Türk Müsikisi Konservatuvarı Ses Eğitimi Bölümü Araştırma Görevlisi

Aynı zamanda çocukluk yıllarında hafızlık mertebesine ulaşan Meragî, *Câmiu'l- Elhân (Nağmeleri Toplayan Kitap)* adlı eserinde babasının Kur'an tilavetini etkili ve güzel seslerle okuyabilmesi için mûsikî eğitimine önem verdiğinden bahsetmektedir. Meragî, Meraga'nın önde gelen âlimlerinden birisi olan babası Gıyâsiddin Gaybî hakkında şu bilgileri verir:

"Ancak babam Mevlana (efendimiz) ile biz oğullarına gelince din ve milletin en güzeli Mevlana Gaybî -Allah toprağını bol etsin ve onu cennetine koysun- ayrı ayrı ilimlerde yed-i tûl (çok geniş ilim ve ihtisas) ve yüksek mertebelere sahiptir. "Özellikle bu ilim ve uygulamasında hiç kimse ona yetişememiştir. Bu fakir kula tam bir iltifat ve ihtimam göstererek çeşitli ilim dallarında bana eğitim verdiler. Özellikle bu ilim ve uygulamasında mübarek elleriyle verdikleri irşad ve talimle bu fakiri mahâret mertebesinin en uzağına mübarek himmetleriyle ulaştırdılar. Bu durum herkesçe görülmüştür. Hazretin bu kulu eğitmesinin nedeni Kur'an hafızı olmamdan dolayı sesler bilgisini hakkıyla öğrenebilmemdir. Böylece Kur'an tilavetini güzel seslerle yapabiliyim. (Sezikli, 2007, s. 22)"

Babasının vefatından sonra Meraga'dan ayrılp 1370'li yılların başlarında Tebriz'e giden Meragî, burada Celayir Sarayı'nda hizmete alınmıştır. 1372 tarihinde dönemin Celayir Sultanı Şeyh Üveys, Meragî için yazının başında paylaştığımız nişanı yazdırmıştır. 1377 tarihinde sarayda sultanın huzurunda devrin tanınmış musikişinas, saz ve söz âlimlerinin bulunduğu bir toplantıda beste türlerinin en zorlarından biri olarak kabul edilen nevbet-i mürettebin bir ayda bile zor bestelenebileceğinin ileri sürülmesi üzerine, Meragî günde bir adet nevbet besteleyeceğini ispat etmiştir. Aynı yılın ramazan ayında her gün bir tane olmak üzere otuz eser bestelemiş ve arife günü hepsini birden icra ederek şöhretini arttırmıştır. (Kolukırık, 2010, s. 248)

Şöhreti nispetinde fırtınalı bir hayat yaşayan Meragî, 1380-1381 tarihlerinde Sultan Hüseyin'in arzusu üzerine yirmi dört zamanlı "darb-ı rebî" usulünü tertip etti. Sultan Hüseyin'in vefatından sonra, onun Bağdat'ta bulunan kardeşi Şehzâde Şeyh Ali'ye intisap etti. 1382 yılında Şeyh Ali'nin, kardeşi Ahmed Bahâdır ile yaptığı savaşı kazandığı gün onun isteği ile kırk dokuz zamanlı bir usul terkip ederek zaferin hâtırası ol-

mak üzere buna "darb-ı fetih" adını verdi. Aynı yıl Şeyh Ali'nin saltanat mücadelesinde yenilmesinden sonra Celâyir hükümdarı olan Sultan Ahmed Bahâdır'ın himayesine girdi. Kendi ifadesine göre, meclis ve sohbetlerinde bulunduğu yirmi yıl süresince bu hükümdardan çok büyük yakınlık gördü ve yanında parlak bir mûsikî hayatı geçirdi. Bağdat'ta geçen bu günlerde otuz zamanlı "devr-i şâhî" adlı usulü terkip etti. (Özcan, 1988, s. 242)

Bir müddet sonra Meragî Celayir Sultanı Ahmed ile Tebriz'den ayrılp Bağdat'a gitti. Sultan Ahmed'le gerçekleşen kayık gezintisinde, sultan Cüneyd-i Bağdadi Hazretlerinden dört beyit okur ve bu sözleri kürek çeken 30 kayıkçının sayısına uygun bir biçimde bestelemesini ister. Bu istek üzerine Meragî, Devr-i Şâhî ismini verdiği 30 nakreli (vuruşlu) usulü hemen orada terkip edip, sözleri bu usulde besteler. (Kent, 1995, s. 4)

Timur'un Bağdat istilasından sonra Bağdat'tan kaçarken Kerbelâ yakınlarında yakalanıp, Sultan Timur'un huzuruna çıkarılan Meragî, bestesi ve güftesi kendine ait:

*Maşrik u mâğrib musahhardır sana
Devlet ü Nusret mukarrerdir sana
Feth ü Nusret dâima bilgindedir
Devletin Hak'dan mukarrerdir sana.*

eserini icra edip, Timur'u memnun eder. Meragî Semerkant'a Timur sarayına gönderilir. 1405 tarihinde Timur'un torunun Halil'in maiyetine girer. Aynı yıl Câmiu'l-Elhân adlı eserini kaleme almıştır. 1407 yılında Halil'in amcası Şahruh tarafından devrilmesi üzerine bugün Afganistan sınırları içerisinde bulunan Herat şehrinde Şahruh'un maiyetine girer. 1418 tarihinde Makâsuddü'l-Elhân adlı eserini kaleme alır. Abdülkadir Meragî 1435 tarihinde Herat'ta meydana gelen büyük bir veba salgını sonucunda vefat eder. (Kolukırık, 2010, s. 236) Araştırmacılar tarafından fikir birliği olmamasına rağmen bazı kaynaklarda Meragî'nin 1422 tarihinde Semerkant'tan Bursa'ya gelerek Sultan II. Murad'ın huzurunda bulunduğu ifade edilmektedir. Bu durumu Rauf Yekta şu şekilde açıklamıştır:

"Osmanlı padişahlarının devletin millî eğitimi hususunda gösterdikleri hassasiyet ve takdir, diğer Müslüman memleketlerinin en meşhur âlimlerini Osmanlı başkentine çekiyordu. Sultan

II. Murad'ın tahta çıkışını tebrik için Abdülkadir 826 tarihinde (milâdî 1422-1423 yıllarında) Semerkand'dan Bursa'ya gelip, yeni padişaha ithaf ettiği "Makasid-ül Elhan" isimli eserini tahtın dibinde kendisine arz etmişti. Fakat siyasî olaylar aynı sene Sultan Murad'ı Rumeli'ye geçmek için Bursa'yı terke mecbur ettiğinden Abdülkadir, padişahın iltifatından uzun süre faydalanamadı ve memleketin durumunun güzel sanatlara uygun olmadığını görerek Semerkand'a döndü. (Yekta, 1986, s. 51)"

ABDÜLKADİR MERAGİ'NİN ESERLERİ

Besteci Abdülkadir Meragî

Meragî Türk müzikisinin şekillenmesinde, nazariyatının bir düzene sokulmasında önemli katkıları olan musikişinaslarımızdan biridir. Sâfiyyüddin Urmevî ile birlikte klasik okulun en önemli temsilcilerinden olan bu büyük usta kendinden sonra gelen musikişinasları yüzyıllarca etkilemiştir. Eserleri klasik repertuarımızın en önemli eserleri olarak hâlâ icra edilmektedir.

Farklı makam ve usullerde 13 kâr, beste, yürük semaî, sengin semaî ve aksak semaî olmak üzere toplam 30 eseri vardır. Devr-i hindî usulü ile bestelemiş olduğu rast makamında Kâr-ı Muhteşem, segah makamında Kâr-ı Şeşâvâz, rast makamında Haydarnâme ve Âmed Nesim-i Subh u Dem güftesiyle başlayan nakış bestesi en ünlü eserlerindendir. Eserlerinin çoğu maalesef günümüze kadar ulaşamamıştır. Bu eserlerin başkalarına ait olduğu görüşleri de vardır. (Karaman, 2006)

Meragî'nin besteleri heybetli ve dinamik eserlerdir. Eserlerinde basit gibi görünen fakat son derece zevkli nağmeler ve bölümler büyük bir ustalıklarla birbirlerine bağlanmıştır. Türk müzikisinde kendinden sonra gelen her besteci bir şekilde Meragî'den beslenmiş veya etkilenmiştir. Eserleri mehter icra tarzına yakın bir üslupla icra edilir. Bu tarzda icra edilirse eserlerin heybeti ve hüviyeti ortaya çıkar.

Edebiyat ve müzik birbirlerinden ayrı düşünülemez. Tarihe mâl olmuş büyük besteciler, her dönemde büyük şairlerden beslenmiş ve ortak eserler terkip edip beraber yükselmişlerdir. Meragî'nin bestelediği şiirlerin çoğunluğu ünlü İranlı şair Hafız Şirazi'ye aittir. Türk müzikisi-

nin tarihî serüvenine bu açıdan bakılacak olursa, eser üretiminin zirveye ulaştığı, şaheser niteliğinde eserlerin bestelendiği dönemlerde, böyle bir şair-besteci ilişkisi dikkat çekmektedir. Türk müzikisi tarihinde şair-besteci birlikteliklerine şu şekilde örnekler verebiliriz:

- Hafız Şirazi- Abdülkadir Meragî, Buhurizâde Mustafa İtrî
- Nâbi- Buhurizâde Mustafa İtrî
- Fuzulî- Buhurizâde Mustafa İtrî, Hammamizâde İsmail Dede Efendi
- Şeyh Galib- Hammamizâde İsmail Dede Efendi
- Şeyh Galib- Hacı Arif Bey
- Yahya Kemal- Münir Nureddin Selçuk
- Mustafa Nâfiz Irmak-Selahattin Pınar

Müzikolog Abdülkadir Meragî

Abdülkadir Meragî'nin kaleme aldığı kitaplar müzik nazariyatı ile ilgili kitaplardır. Türk müzikisi nazariyat (teori) kitaplarına devirler manasına gelen edvâr adı verilir. İçeriği birbirlerine benzeyen ve birbirlerini tamamlayan nitelikte toplamda altı eser kaleme almıştır. Bahsi geçen kitaplar şunlardır;

1. *Kenzü'l-Elhân* (Nağmelerin Hazinesi)
2. *Câmiü'l-Elhân* (Nağmeler Topluluğu)
3. *Makâsidü'l-Elhân* (Nağmelerin Amacı)
4. *Kitâbü'l-Edvâr*: (Edvar Kitabı)
5. *Şerhu'l-Kitâbü'l-Edvâr*: (Edvar Kitabının Açıklaması)
6. *Fevâid-i Aşere*: (Faydalı Ekler)

Meragî genel itibarıyla eserlerinde Urmevî'nin "klasik okul" anlayışına eklemeler yaparak müzik nazariyatına dair teknik bilgileri tasnif etmiş ve açıklamıştır. Müzisyenliğinin yanında Meragî, "hezârfen" (bin ilim sahibi) olarak nitelendirilebilecek bir bilim adamıdır. Eserleri incelendiğinde sadece bir müzik insanı olmadığı, Sâfiyyüddin Urmevî gibi müziğe bir fizikçi, matematikçi veya tarihçi olarak bakabildiği de görülmektedir. Eserlerinde dönemin müziğine dair çok önemli tespitleri de paylaşmaktadır. Bunların yanında musikişinaslara tavsiyeler niteliğinde bölümlere de yer vermiştir.

Esatiz-i Elhan: Hoca Abdülkadir-i Meragi, 2.cüz, Feridiye Matbaası, Dersaadet, 1318, Osmanlıca,

Hocaların hocası Abdülkadir Meragî geride bıraktığı besteleri ve eserleriyle bugün dahi Türk müzikleri icracılarına ve bestecilerine ilham olmaya devam etmektedir. Aynı zamanda yazılmasının ardından altı yüzyılı aşkın bir süre geçmesine rağmen Câmîü'l- Elhân eserinin "hâtîme" bölümünde yer alan musikişinaslara öğütler niteliğindeki ifadeleri ile yazımı sonlandırıyorum.

"Bu fenni uygulayacak kimselerin, güvenilir, doğru, sabırlı, iyi huylu, mütevâzı, iyiliksever, güler yüzlü, etkileyici ve doğru sözlü olması gerekir. Dedikoducu, kötü huylu, kötü sözlü, şakaya düşkün, hırslı, tamahkâr, makam mevki pesinde koşan, kibirli, havalı ve haset olmamadır. Okumasına, söylemesine ve çalmasına haddinden fazla güvenmemelidir. Gittiği her mecliste Kadîr-i Kerim'in keremine tevekkül ederek rızkın ondan geldiğini bilmelidir. Kendisine az da olsa ikram edildiğinde, minnettar olup hayır dua edecek. İkram edilmezse, gıybet etmeyip huzurda hiçbir şikâyetle bulunmayacak, eğer halk mecliste ona az iltifat ederse sinirlenmeyecek. Eğer o müzik çalarken meclistikler kendi aralarında konuşurlarsa moralini bozmayıp hatta daha ya-

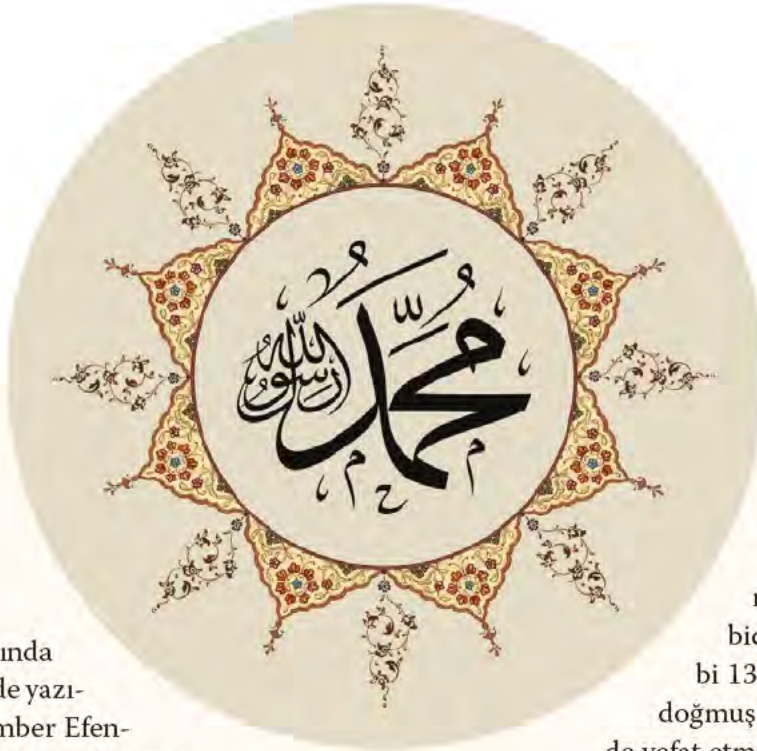
vaş söyleyerek insanların birbirini duymasını sağlayacak. Kendisi de halkın gizli sözlerine kulak vermemeye çalışacak. Eğer bulunduğu mecliste başka bir söyleyici, okuyucu veya çalgıcı olursa, onunla asla münakaşaya girmeyecek. Her durumda o kimseye yapılan ih-sana hasetlik ve gıpta etmeyecek. O kimseye yakın davranarak yardımcı olacak. İçki kullanmayarak, fâsıklar meclisinde bulunmaya gayret edecek. Hatta böyle meclislerden kaçacak. Arzu ve boş istek içeren şarkı sözlerini okumayacak. Salih kişileri arayacak ve isteyecek. Mecburiyet olmaksızın çağrılmadığı yere gitmeyecek Bir kimsenin hoşlandığı tas-nif ya da beyit olduğunu anlarsa maksadına ulaşana tekrar edecek. Sarhoşların meclisinde asla rehâvi ve zengule perdeleri çalmayıp saza da vurmayacak çünkü eğer sarhoşlar meclisinde rehâvi ve zengule çalarsa elbette kavga ve fitne çıkar. Bu durum duyulan ve tecrübe edilen şeylere dayanır. Eğer meclistikler kendisiyle iyi anlaşır ünsiyet peyda ederlerse meclis sahibinden izinsiz meclisten ayrılmayacak. Kendisinin istenilmediğini anlarsa çabucak meclisi terk edecek. Uzun lafın kısası eline, diline, gözüne sahip olacak. (Kolukırık, 2010, s. 238)"

Kaynakça

- Özcan, N. (1988). İslam Ansiklopedisi. *Abdülkadir Meragi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Bardakçı, M. (1985). Maragalı Abdülkadir'e Verilen Ferman ve Vasıfnağmeler. *Tarih ve Toplum*, 54-55.
- Karabaşoğlu, C. (2010). Eseri, Abdülkadir Meragî'nin Makâsıdu'l-Elhân Adlı Eseri. İstanbul.
- Karaman, S. (2006). Biçim ve Usul Açısından Abdülkadir Meragî'nin Kârları. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Ana Sanat Dalı.
- Kent, S. (1995, Haziran). Abdülkadir Meragi Hayatı, Eserlerinin Usul Ve Güfte Açısından İncelenmesi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kolukırık, K. (2010). Abdülkadir Meragi'nin Hayatı, Kişiliği ve Musiki Yönü. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.
- Sezikli, U. (2007). Abdülkadir Meragî Ve Câmîu'l Elhân. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yekta, R. (1986). *Türk Müsiki*. İstanbul: Pan Yayınları.

Mevlid-i Şerif İcrası

Osman ÖZCAN*

"Her nefeste
Allah âdın de
müdâm.
Allah adıyla olur
her iş tamam"

İslâm dünyasında mesnevi türünde yazılan mevlit, Peygamber Efendimizin doğumu esnasında meydana gelen olağanüstü olayları anlatmak amacıyla kaleme alınan eserlerdir. Peygamber Efendimiz için yazılan sayısız kaside ve naatların yanında, Süleyman Çelebi'nin *Vesiletünnecât* adlı eseri o kadar çok sevilmiştir ki mevlit geleneğinin yaygınlık kazanmasına yol açmıştır. Mevlit, bir iletişim aracı olan şiir sayesinde geniş kitlelere ulaşmış, Anadolu ve Balkan coğrafyasında peygamber sevgisini gönüllere naksetmiştir. Bu kadar etkili olunmasında Türkçenin rolü büyüktür.

Vesiletünnecât, mevlit konusunda adeta çığır açmıştır. Dilinin Türkçe olması vesilesiyle geniş halk kitlesi tarafından benimsenip kabul görmüştür. Edebi bir metin olmasının yanı sıra İslâm dininin tevhit ilkesini, Hz. Peygamberin doğumunu, miraç olayını, ölüm ve ahiret konularını işlemiştir.

Bu şaheserin yazarı Süleyman Çelebi Bursa Ulu Cami'nin imam-hatibidir. Süleyman Çelebi 1351 yılında Bursa'da doğmuş 1422'de aynı şehirde vefat etmiştir. Süleyman Çelebi'nin babası Şeyh Mahmut Efendi

olup dönemin köklü bir ailesine mensuptur. O dönemin manevî mimarlarından Emir Sultan'ın rahle-i tedrisinden geçmiştir.

Süleyman Çelebi'nin *Vesiletünnecât* adlı eserini şu olaydan ötürü yazdığı söylenir: Bir gün Ulu Cami'de İranlı bir vaiz Bakara suresinin 285. ayetini tefsir eden bir sohbet yapıyormuş. Bu ayette, "Onun elçilerinden hiçbirini diğerinden ayırt edemeyiz." buyurulmaktadır. Bu ifade Peygamberin ve müminlerin ağızından verilmektedir. Yani müminlerin peygamberler arasında ayırım yapmadığını ifade etmektedir. İranlı vaiz bu ayeti tefsir ederken "Ben Muhammed Mustafa'yı İsa Peygamber'den üstün tutmam." demiştir. Bunu duyan bir başka âlim, İranlı vaizle tartışıp onu ilzam etmiştir. Halk da bu tartışmaya taraf olmuştur. Ortaya çıkan bu kargaşa Süleyman

* Hâfız, Mevlidhan, T.R.T. Diyanet Mevlid-i Şerif'i Güzel Okuma Yarışması Birincisi

Çelebi'yi ziyadesiyle üzmüştür. Bunun üzerine hemen oracıkta şu beyitleri yazmıştır:

Ölmeyip İsa göğe buldu yol,
Ümmetinden olmak için idi ol.
Hem dahi Mûsâ elindeki asâ,
Oldu anun izzetine ejderhâ
Ceddi oldugüçün anun ol Halil
Nârı cennet kıldı ana ol Celil
Cümle anın dostluğına adına
Bunca izzet oldu ecdâdına
Çok temenna kıldılar Hak'dan buldular
Kim Muhammed ümmetinden olalar.

Hız. Peygamber, ulü'l-azm peygamberlere verilen mucizelerin izzetinin sebebidir. Onlar birer elçidir, resuldür; lâkin sahip oldukları bütün manevî hâl, ilim ve itibarın kaynağı Hız. Peygamber'dir. Onlar bu yüce makama Hız. Peygamber'in şefaatiyle ulaştılar. O sebepten de Muhammed ümmetinden olmak için çok niyazda bulundular.

Vesiletünnecât'i edebî olarak inceleyecek olursak sehl-i mümtenî kabul edilip aruz vezninde "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazılmıştır. 768 beyit olup 16 bâbtan meydana gelmektedir. Sade bir Türkçe ile yazılmış olup fikir, bilgi ve duygular çok sanatkârane bir üslupla ele alınmıştır.

"Vâcib oldur cümle işde her kula."

Dinî muamelâtın, farz ve vaciplerin beyan edildiği İslâm tasavvufunun şer'î hükümlerle örtüşen yönlerinin yerli yerince işlendiği, Türk edebiyatına mâl olmuş tasavvufî mazmunların başarıyla kullanıldığı görülmektedir. Tekrir, tenasüp, cinas, tevriye ve teşbih-i temsili gibi edebî sanatlar kullanılmış, her bahir farklı bahislerde olup konuların gerektirdiği ayet ve hadislerle desteklenmiştir.

Mevlit manzumesinin her bölümüne "bahir" denmektedir. Mevlit okuyan kişiye mevlithan denir. Her bahir farklı makamlarda okunmaktadır. Her bahir öncesi okuyucunun yani mevlithanın kulağını ısıtmak ve makama hazırlamak için ilahi grubunca ilahiler ve Kur'an-ı Kerim'den ayetler okunur. Günümüzde genel olarak okunuş sıralaması şu şekildedir: Saba makamında Kur'an-ı Kerim'le başlanır. Daha sonra saba makamında bir ilahi meşk edilir ve bu şekilde saba makamında giriş yapılır.

"Allah âdın zikr idelim evvelâ,
Vâcib oldur cümle işde her kula."

Altı asır önce kaleme alınmış olan Vesiletünnecât'ın ünü asırları aşmış olup yüzyıllardır insanımızı beslemiş, atalarımızın gönlünde neşvünema bulmuştur. Taşdığı anlam ve duyguyu gelecek nesillere aktarmak amacıyla sürekli okunmuş ve kültür devamlılığı sağlanmıştır.

Tevhid ya da Münacaat bahrine giriş yapılır. Daha sonra çargâh, şevkütarab, muhayyer, uşşak, ısfahan, tahirbuselik, hüseyinî, acemaşiran, acem kürdi gibi makamlara geçiş yapılır. Mevlidin sonunda mevlithan yüksek sesle dua eder. Merhum ve mağfur Süleyman Çelebi'nin ve kâffe-i ehl-i imanın ruhu için el-fâtiha cümlesini takiben okunan Fâtiha'dan sonra bahir tamamlanır.

"Hak teâla çün yarattı âdemi"

misra ile başlayan nur bahri hicaz makamında okunup günümüzde icra edilmemektedir. Bunun yerine ilahi grubu rast makamında bir ilahi okumaktadır. İlahi grubunun rast salavât-ı şerife okuması ile rast makamında velâdet bahrine giriş yapılır. Bu bahirde nişâburek, sûzidilâra, segâh, nihavent, sûzinak, mahur, hüzzam, saba, uşşak, kürdilihicazkâr ve ısfahan gibi makamları gösterir.

Bu bahirde usta bir icracı Hız. Peygamber'in doğumunu adeta dinleyicilere yaşatır. Hatta Ege bölgesinde cemaat mevlit törenlerinde o kadar kendilerini kaptırırlar ki adeta o anı yaşarlar. Okuyucu velâdetin son kısımlarında biraz yürükleşerek mahur makamına geçki yapar. Bu esnada cemaat Hız. Peygamber'in doğumuna hürmeten ayağa kalkar.

"Geldi bir akkuş kanadıyla revân
Arkamı sığadı kuvvetle hemân"

misraı geldiğinde özellikle bayanlar salavât-ı şerife getirerek birbirinin sırtını sıvazlarlar. Mevlithan rast makamında icrasını tamamlar, salavât-ı şerifeler getirilir, ardından dua edilir ve bitirilir.

“Merhaba” bahri başlamadan önce uşşak makamında bir tevşih icra edilir. Daha sonra uşşak makamında “merhaba” bahri okunur. Bir sonraki miraç bahri de hüzzam makamında icra edileceği için merhaba bahrinin son kısmında segâh makamında karar edilir ve segâh makamında salavât-ı şerife okunur.

Kaynaklarda Süleyman Çelebi’nin mevlid-i şerifi bestelediği rivayet edilse de günümüze ulaşmamıştır. Günümüzde daha çok irticâlen (doğaçlama) okunmaktadır. Mevlid-i şerifin halk arasında çok benimsenmesinden, birçok meclislerde okunmasından sonra icrası da önem kazanmıştır. Bunun sonucunda tarihe damga vurmuş okuyucular yetişmiştir. Bunlar arasında Hafız Sâmî, Hafız Osman, Hafız Kemal, Mecid Sesigür, Esat Gerede, Üsküdarlı Ali Efendi gibi isimler gelip geçmiştir. Yakın geçmişte ise Halil İbrahim Çanakkaleli, Fevzi Mısır, Aziz Bahriyeli, Yusuf Gebzeli, İsmail Coşar, Kâni Karaca gibi efsane isimler sayılabilir. 2020 yılında trafik kazasında hayatını kaybeden İsmail Coşar Hoca da son yıllara damgasını vuran, halkın da gönlünde yer etmiş olan mevlithanlardandır.

Bu okuyucular arasında öyleleri vardır ki bunlar, halkın gönlünde taht kurmuşlardır. Bu mevlithanlardan biri olan Hafız Sâmî’nin “Süley-

maniye’de mevlit okuyacağı” haberi yayıldığında, cemaat birkaç gün öncesinden yer kaparak Hafız Sâmî’nin okuyuşunu beklermiş. Onun icrası esnasında dinleyicilerden vecde gelerek sermahfil-den atlayanların olduğu ve birkaç kişinin öldüğü rivayet edilir.

Günümüzde mevlit icrasının zorluğu ve belirli okuma biçimlerinin olması sebebiyle yeni nesil okuyucular tarafından benimsenmeyip halkın eskisi gibi teveccüh göstermemesinden dolayı mevlit geleneği adeta unutulmaya yüz tutmuştur.

Altı asır önce kaleme alınmış olan *Vesîletünnecât*’ın ünü asırları aşmış olup yüzyıllardır insanımızı beslemiş, atalarımızın gönlünde neşvünema bulmuştur. Taşıdığı anlam ve duyguyu gelecek nesillere aktarmak amacıyla sürekli okunmuş ve kültür devamlılığı sağlanmıştır. Günümüze kadar ulaşan bu eseri bizim de hakkını vererek icra etmemiz ve gelecek nesillere aktarmamız atalarımıza olan vefa borcumuzdur. *Vesîletünnecât* altı yüzyıl bu topraklarda peygamber sevgisini mayalamanın yanında birçok dillere de tercüme edilmiştir. Yunanca, Arapça, İngilizce, Almanca, Boşnakça, Arnavutça, Çerkezce ve Gürcüce dillerine yapılan çevirileri ile oldukça geniş bir kültür havzasına tesir etmiştir.

Mevlid-i Nebî

Ne kadar hoş bir râyiha var zâhirde..
Mevlid-i Nebî zuhûr etmiş sûrette..
Sene-i devriyesini kutlarız,
Aslından ve hakikatinden habersizce...

Evveli ve varlığı kutlu olan Sevgili..
“Hz. Muhammed”dir, 18.000 âlemde ismi..
Teşrif etti aydınlık zuhûru bu dünya âlemine..
Âlem şereflendi eşsiz bir sevgiyle.

Aslında bâtını her birimizden önce,
Sûret elbisesini giymezen önce,
Her birimizin gönlünde emsalsiz bir sevgi,
Bir bilsek hâlimiz O’nsuz nice...

Kul, O’nun zahirî doğumunu kutlar,
Aslını, özünü bu yaşam rumuzunda arar.
Kâmil olan kendi manevî doğumunu hatırlar,
Her gün, her an şükretse kâfî gelmez, her adımda hep arar.

Gonca güller donatsak bu âleme yetmez..
Secde etse başı bir katre etmez.
Aşk Yolunda Yürüyen Can’lar, şükrederler,
Hak kelâmı her dem bitmez.

Seferî derviş yürür durur,
Hak muhabbeti çeşmesinde durur.
İlimle arınır, ilimle can bulur,
Can olur, cânân olur bu kesret gönülde duyulur...

Vahdet zamanıdır ey seferî,
Bil özünü hakikat ilmi ebedî,
Misk şişesi olmaya namzet bu kullar,
Doğan olsun gönlünde ilm-i veledî...

Emrah Altuntecim*

Hinduizm'in Müktesebâtında Resulü Ekrem Efendimize (s.a.v.) Dair İşaretler Tartışması Üzerine-II

Engin SORHUN*

Bir önceki yazımızda Hinduizm'in tarihi, kutsal müktesebâtı ve tanrı inancı ile ilgili bilgi verip ve değerlendirmelerde bulunmuştuk. İkinci bölümde ise aynı zemin üzerinden hareketle yazımızın başlığını taşıyan konuyu daha yakından inceleyeceğiz.

Hinduizm Müktesebâtında Resulü Ekrem Efendimizi İşaret Ettiği Düşünülen Bölümler

Hinduizm'in kutsal metinlerinin¹ dili bugün sayıları 50.000'i bulan kişi tarafından bilindiği tahmin edilen Sanskritçedir. Metinlerde geçtiği iddia edilen bölümlere, yorumlara ve söz konusu metinlerin gerçekliğine bakalım. İlk olarak Visnu Puranalarda şu ifadelerle yer verilmektedir:

"Vedalar (ilahî bilgi) ve hukuk enstitüleri tarafından tedris ettirilen tatbiklerin son bulmaya yüz tuttuğu, Kali Çağı'nın neredeyse kapanışının yaklaşıldığı bir zamanda Brahma karakterinde kendi ruhsal doğasıyla var olan, başlangıç ve son olan ve her şeyi kavrayan o ilahî varlığın bir parçası yeryüzüne inecektir?" (Vishnu Purana, 4:24)

Metin boyunca sözü edilen "Kali Çağı" insanların Hak ve hakikatten yüz çevirdikleri, ruhen bozulma ve bunalımların olduğu, kutsal kitapların tahrif edilip itibar edilmediği, dinsizliğin ya da dinde bozulmaların yaşandığı, ahlâkî çöküntünün toplumun geneline yayıldığı bir dönem olarak tarif edilmektedir. Yani *Kalki Çağı* siyer kitaplarında altı çizilen *Cahiliye Dönemi*'ne karşılık gelmektedir. Metnin devamın şu şekildedir:

"Shambhala köyünün seçkin bir Brahmanı (e.i. yüce, asil ruh, saygı değer) olan Vishnu-yasas ailesinde, sekiz insaniüstü melekeye sahip Kalki (e.i. mesaj getiren) olarak doğacak. Karşı konulmaz gücüyle, tüm barbarları ve hırsızları ve aklını fesada vermiş herkesi yok edecek. O zaman yeryüzünde doğruluğu yeniden tesis edecek ve Kali Çağı'nın sonunda yaşayanların zihinleri uyanacak ve kristal kadar şeffaf olacak. O özel zamanın sayesinde bu şekilde değişen insanlar, insanoğlunun tohumları gibi olacaklar ve Saflık (Kritya) Çağı'nın yasalarını takip edecek bir nesil dünyaya getireceklerdir." (Vishnu Purana, 4:24)

İnsanların ahlâken yozlaştığı bir dönemde ilahî ahlâkla ahlâklanmış bir insanın ortaya çıkıp insanları uyaracak/uyandıracak ve fitratından kopan insanlara tekrar ilahî buyruğu vaaz ederek, insanlardaki değişimle birlikte yeni bir çağ başlayacağı özetle ifade edilmektedir. Bunun

1 Burada kullanılan Hindu kutsal metinleri İngilizceye tercüme-leri olup <https://www.sacred-texts.com/> sitesinden alınmış, tercüme eksiklikleri ve Sanskritçe orijinal manalarının tam olarak yansıtılamaması göz ardı edilmemelidir. Kaldı ki şifahi olarak aktarılan ve okunması sırasındaki kıraat, tecvit ve makamların bile mana bütünlüğüne dahil olduğu dikkate alırsa anlam kaymalarının olması muhtemeldir. Diğer taraftan metinlerin yazıya aktarılması 35 asır boyunca devam ede gelmiştir. Kelimeler yeni anlamlar kazanmış, insanların yeni tecrübeler ışığında okuduklarını atalarından daha farklı anlamaya başlamış olması kuvvetle muhtemeldir.

yanı sıra bu bölümde bu kişinin iyi tanınması için bazı özelliklerinden bahsedilmektedir:

Shambhala Sanskritçede “güven evi” ya da “barış evi” anlamlarına gelmektedir. Müslüman yorumculara göre bu yer Arapçada “Beledü'l-Emin” (Güvenli, Emin Belde) adıyla bilinen Mekke'ye karşılık gelmektedir. Ayrıca **Vishnuyasas** ise “Tanrı'nın/Allah'ın kulu” anlamına gelmektedir. “Allah'ın kulu” ifadesinin Arapça karşılığının Abdullah olmasından hareketle Müslüman yorumcular bunun Hz. Peygamber'in (s.a.v.) babasına işaret olduğunu ileri sürmektedirler. Özetle, bu kısmın Cahiliye Döneminde “Güvenli Belde olarak anılan Mekke'de, şehrin en seçkin/soylu ailesinden Abdullah'ın oğlu olarak dünyaya gelen Hz. Peygamber (s.a.v.); insanları uyarıcı olarak adeta bir devrim yapmış, onları doğru yola sevk etmiş ve Cahiliye Dönemini kapatarak “Asr-ı Saadet” diye adlandırılan huzur dönemine geçişi sağlamıştır.

Vishnu Purana, diğer Purana türü eserlerle birlikte Veda Vyasa isimli bir Hindu bilge tarafından derlenmiş metinlerdir. Kozmoloji, dünya, zaman ve hanedanlardan bahseder. Metinler, diğer Hinduizm'in müktesebâtında olduğu gibi tek seferde değil asırlara yayılan bir şekilde yazıya geçirilip derlenmiştir. İkincil tür bir kaynak olan Puranaların diğer dinlerin ve kültürlerin kutsal metinlerinden eklemeler yaptığı ve farklı versiyonlarının bulunduğu bir gerçektir. Bununla birlikte Vishnu Puranaların diğer dinlerin kutsal kitaplarından ziyade Hinduizm'in kadim metinleriyle etkileşimi daha belirgindir. Hinduizm'in diğer metinlerindeki ifadeler şekil değiştirerek Vishnu Purana'da karşımıza çıkmaktadır². Bununla birlikte ekleme ve değişikliklerin hangi dönemde nasıl yapıldığını belirlemek oldukça güçtür.

Şimdi de Bhavishya Purana'daki bölümlere bakalım:

“O zamanlarda, ashabıyla birlikte mlechas'lar arasında Mahamad adıyla bilinen manevî eğitimci ortaya çıktı.” (Bhavishya Purana, 3:5-8).

2 Dahlaquist, A. (1996), “Megasthenes and Indian Religion”. Motilal Banarsidass.

“Müntesipleri sünnetli olacak, Brahmanların yaptığı gibi saçlarını saç örgülü biçimde tutmayacaklar, sakal bırakacaklar, bir devrim yapacaklar, yüksek sesle ibadete çağırarak, Hinduların detaylı kurban³ usullerini kullanmadan (keserek) et yiyeceklerdir. [...] Medeniyetlerine ‘Musalmans’ denilecektir. Batıl dini reddedeceklerdir.” (Bhavishya Purana, 3:10-27).

“Mlechhas” kelimesi; Sanskritçede kabilelerin “kendilerinden olamayan, yabancılar” için ve bir dönemde Hint topraklarını istila etmeye gelen “barbar istilacıları” tanımlamak için kullandığı bir terimdir. Aynı zamanda “yabancı ve anlaşıl-maz bir dil konuşan” anlamına da gelmektedir. Kendi kavimlerinden olmayan **Mahamad** isimli -ki Hintlilerde kullanılmayan bir isimdir- bir manevî terbiyecinin görünürde açık ve net bir şekilde Hz. Muhammed (s.a.v.) olarak anlaşılması tabiidir. Müntesipleri tarif ederken kullanılan tanımlamaların da şüphe götürmeyecek şekilde Müslümanları işaret ettiği açıktır.

Bhavishya Purana, Hinduizm'in Purana türündeki Sanskrit dilinde yazılmış ikinci tür literatürüne dahil eserlerindendir. M.S. 300-750 yılları arasında yazılmış olup farklı nüshaları bulunur ve bunların arasında tutarsızlıklar da gözlemlenmiştir. **Bhavishya** “gelecek” anlamına gelir ve onun gelecekle ilgili kehanetler içeren bir eser olduğunu ima eder. Purana türü eserlerin işlevi Hinduizm'in genel kitlelere ilginç hikâyeler vasıtasıyla öğretilmesi; tanrı ve tanrıçaların insanlara soyut, anlaşılmaz, kapalı kavramları yerine insanlara yardım eden, onlarla beraber hareket eden insanüstü varlıklar olarak tanıtılmasıdır.⁴

Bunun yanında Puranalar döneminin İslam dininin yayılmaya başladığı ve Hint alt kıtasıyla etkileşimde olduğu bir dönem olduğu, İngiliz mandası döneminde bulunan farklı versiyonlarında İslam'ın yanı sıra Hristiyanlık, Sihizim

3 Hindularda kurban hayvanların temiz kabul edilen ateşe atarak tanrılara sunulmasıdır. Kurban kelimesi yerine sunak daha doğru olur. Müslümanlardaki gibi bir kurban kesme ile karıştırılmamalıdır.

4 Yitik, A.İ. (2010), “Hinduizm”, Yaşayan Dünya Dinleri, Editor. Prof. Dr. Şinasi Gündüz. 278-304 s. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

hatta Kraliçe Viktorya dönemine ait nüanslar içerdiği akıldan çıkartılmamalıdır.⁵

Şimdi de Vedalara bakalım:

"... Hak ve hakikati seven, son derece bilge, güçlü ve cömert Mamah sözleriyle bana lütufta bulundu. O her şeye gücü yeten, bütün güzel sıfatları elinde bulunduranın halifesi, âlemlere rahmeti olan Zât on bin sahabesi ile ün salmıştır. (Rig-veda, 27:1)

Mamah bir şahsı işaret etmektedir. *Mah* kökü "övlmek" anlamını taşır. *ma-* ön ekini adlığında edilgen olup "övlmüş, yüceltilmiş" anlamına gelir. Arapçada Muhammed "övlmüş" anlamına gelir. "Doğru", Hak ve hakikati seven" sıfatları tarihteki herhangi bir ulu şahsiyete atfedilse de "âlemlere rahmet olması" Hz. Peygamber'in ilahî vasfı, en üst makamdan alameti farikasıdır.⁶ "On bin sahabesi" ifadesi ise Medine'ye hicret etmek zorunda kalan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yaklaşık bu sayıdaki sahabesiyle 630 yılında Mekke'ye dönüşüne karşılık geldiği şeklinde yorumlanmaktadır.

"Ahmed, Rabb'inden dinî bir hukuk sistemi (Şeriat) aldı. Bu dini kanun Hikmet doludur. Ben, aynen güneşten alıyormuşum gibi O'ndan (Ahmed) nur alırım". (Sama Veda, 2:6)

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bir diğer ismi olan Ahmed "övlmüş, methedilmiş" anlamlarına gelmektedir. Kur'an'da da Hz. İsa'nın (a.s.) son peygamberin ismini "Ahmed" olarak belirttiği ifade edilmiştir.⁷

Rig-veda ve Sama-veda metinleri en eski derlenen, toplanan metinlerdendir. Nüshaları arasında gramer ve dil farklılıkları olsa da Puranalardaki kadar tutarsızlık görülmemektedir. Başka bir dile çevrilmesi oldukça zordur. Bunla birlikte Veda parçaları katman katmak yazılıp derlenmiş ve eklenmiş fakat bu derlemelerin belirgin olarak hangi dönemlerde yapıldığı net değildir. Sifahî aktarım ile asırlarca sürdürüldükten sonra ne kadarının ve hangi kalitede yazıya geçirildiği tartışmalıdır. Kaldı ki Vedaların içindeki mantralar (nazım türü ilahiler) okundukları kıraat ve makamlara göre de mana kazanmaktadır.

Yukarıdakiler dışında Hazreti Peygamber'e işaret ettiği iddia edilen daha pek çok kısım Hinduizm müktesebâtında yer almaktadır. Yazımızda bu kadarla iktifa edip değerlendirmeye geçebiliriz.

Değerlendirme

Kur'an'da Hz. Peygamber'den önce tüm insan topluluklarına peygamberler gönderildiği ve bu ilahî görevlendirmenin insanlığın hem zaman (tarih) boyutunu hem de mekân (coğrafya) boyutunu kapsadığı açıkça belirtilmektedir.⁸ Yine Kur'an'da gelmiş geçmiş 25 peygamberden bahsedilirken ismi zikredilmeyen nicelerinin de olduğunun altı çizilmektedir.⁹ Hadislerde gönderilen peygamberlerin sayısının 124.000 olduğu da haber verilmiştir.¹⁰

Bununla birlikte Kur'an'da gelmiş geçmiş tüm peygamberlerden bir sonraki peygamberi kabul ve tasdik etmeleriyle ilgili söz alındığı tüm

5 Rocher, Ludo (1986). The Puranas. Otto Harrassowitz Verlag. Gustav Glaesser'e göre Puranas türündeki eserlerde Sami, Mezopotamya, Fars, Hristiyan ve diğer kutsal metinlerden esinlenmeler, ödünç almalar, ilham almaları dair bulgular vardır. Glaesser Bhavishya Purana'da Sanskritçe ya da Prakritçe (Hindistan'da MÖ 3. yüzyıldan MS 8. yüzyıla kadar kullanılan dil) olmayan kelimelerin kullanılmasını buna delil olarak öne sürmektedir. Glaesser, Gustav (1969). "Review of Das Bhavishyapurāṇa (Münchener Indologische Studien vol. 5) by Adam Hohenberger, Helmut Hoffmann". East and West. 19 (3/4): 511-513.

6 "(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik". (Embiya, 107)

7 "Meryem oğlu İsa da şöyle demişti: 'Ey İsrâilîoglulları! Bilin ki benden önceki Tevrat'ı doğrulamak ve benden sonra gelecek Ahmed isimli elçiyi müjdelemek üzere size Allah tarafından gönderilmiş elçiyim.'..." (Saff Suresi 6. Ayet).

8 "Ey Muhammed! And olsun, senden önceki topluluklara da peygamber gönderdik" (Hicr, 10)

"And olsun biz, her ümmete, "Allah'a kulluk edin, tağuttan kaçının" diye peygamber gönderdik. [...]" (Nahl, 36)

"Allah'a and olsun, senden önceki çeşitli topluluklara da mutlaka elçiler göndermiştik [...]" (Nahl, 63)

"Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edici değiliz." (İsra, 15)

"Doğrusu biz seni hak ile desteklenmiş bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Hiçbir ümmet yoktur ki içlerinden bir uyarıcı gelip geçmemiş olsun". (Fâtır, 24)

"Her ümmetin bir peygamberi olmuştur. Onlara peygamberleri geldiğine göre aralarında olup bitenler hakkında adaletle hüküm verilir, haksızlığa uğratılmazlar". (Yunus, 47)

9 "And olsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana kıssalarını anlattığımız kimseler de var, durumlarını sana bildirmediğimiz kimseler de var." (Mümin, 78)

10 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, V:266.

peygamberlerin ise kendilerinden sonra gelecek peygamberi kabul ettiklerine dair söz verdikleri beyan edilmektedir.¹¹ “Bu ve devamındaki ayetlerde, Allah tarafından görevlendirilen bütün peygamberlerin, bildirimlerinin bütünlüğü ilkesi hatırlatılmakta, her peygamberin kendinden önceki ilahî bildirimlerin doğruluğunu beyan etmesi, önceki peygamberlerin tâbilerinin de onun getirdiklerine inanıp onu desteklemesi suretiyle karşılıklı bir tanıklık sisteminin öngörüldüğü belirtilmektedir.”¹² Buradaki *sözleşme* hem peygamberlerin birbirlerine iman etmesini hem de kendi ümmetlerine gelecek peygamberlerden haber vererek onlara yardımcı olmasını kapsamaktadır.¹³ Yine Kur’an bu ahitleşmeye Hz. İsa’nın (a.s.) İsrailoğulları nezdinde yaptığı beyanı misal vermektedir.¹⁴ Peygamberler arası *sözleşme* zincirinin son halkası Kur’an’da “Son Peygamber” olarak ilan edilen Hz. Muhammed’dir (s.a.v.).¹⁵ O da Son Peygamber olması hasebiyle *sözleşmeye* riayet ederek ümmetinden kendisinden önceki peygamberlere iman etmesini gerekli kılmıştır.¹⁶ Yani, İslam inancına göre tüm peygamberler hem Resulü Ekrem Efendimize iman etmiş hem de ümmetlerine O’nu müjdelemişlerdir. Çünkü O sadece içinden çıktığı topluluğa, coğrafyaya, zaman dilimine değil tüm insanlığa gönderilmiştir.¹⁷

Bütün ilahî dinler Allah’ın birliği esasına dayalı olduğu için, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) tebliğ ettiği İslam dini ile diğer peygamberlerin

getirdiği dinler temelde birleşirler. Bu yüzden Kur’an’da Allah katında dinin İslam olduğu (Âl-i İmrân Suresi, 19) belirtilmiştir. İslâmiyet önceki hak dinlerle temelde uyuşsa bile, bu dinin kendine ait özellikleri ve mensubu olan ümmete özgü hükümleri vardır. Bununla birlikte sonra gelen önce geleni ve dehasını ihtiva ettiğinden hükmü sonrakine bırakma zarureti vardır.¹⁸ Önceki ilahî menşeli dinlerin de İslâm olarak anılması mümkündür. Kur’an-ı Kerim’de bu anlayışı destekleyen birçok ayet vardır: Hz. İsa’nın havarilerinin cevabının “Şahit ol ki bizler Müslümanlarız” (Âl-i İmrân, 52) şeklinde ifade edilmesi, Hz. İbrahim hakkında “O hanîf bir Müslümandı” (Âl-i İmrân, 67) buyrulması, yine “O size daha önce de bunda da ‘Müslümanlar’ adını verdi.” (Hac, 78) şeklinde genel bir nitelendirilmeye yer verilmesi bunlara örnektir.¹⁹

İslam’ın yukarıda değindiğimiz birincil kaynakları ışığında Hinduizm’in müktesebâtında işaret edildiği iddia edilen Peygamber Efendimize dair bölümlerle alakalı şu değerlendirmeleri yapabiliriz:

1) Hinduizm’in kutsal metinleri çok geniş bir zaman diliminde kulaktan kulağa şifahi olarak aktarılırken daha sonra kaleme alınmış ve derlenmesi asırlarca sürmüştür. Birincil kaynakların yanı sıra ikincil kaynaklar ve bunların versiyonları arasındaki farklılıklar, diğer dinî ve kültürel metinlerden alıntılar Hazreti Peygambere işaret ettiği iddia edilen bölümlerin sahihliği konusunda şüphe uyandırmaktadır.

2) Hinduizm’in özellikle birincil türdeki metinleri günümüzde konuşulmayan konuşulduğu asırlarda ne gibi değişimlere uğradığını tam olarak bilemediğimiz Sanskritçeden tercüme edilmektedir. Bu tercümeler arasında ciddi anlam kaymaları bulunmaktadır. Örneğin birisinde “mlechas” sıfatı “yabancı” olarak tercüme edilirken bir başkasında “yabani, barbar” olarak tercüme edilebilmektedir. Bu durumda bazı

11 “Allah peygamberlerden, ‘Ben size kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekini tasdik eden bir elçi size geldiğinde ona mutlaka inanacak ve yardım edeceksiniz’ diyerek söz almış, ‘Kabul ettiniz mi ve bu ahdimi üstlendiniz mi?’ dediğinde ‘Kabul ettik’ cevabını vermişler; bunun üzerine ‘O halde şahit olunuz, ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim’ buyurmuştu.” (Âl-i İmrân Suresi, 81)

12 Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur’an Yolu Tefsiri, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C3%82l-i%20%C4%B0mr%C3%A2n-suresi/374/81-ayet-tefsiri>

13 Taberi, III, 331-332; İbn Atıyye, I, 463-464; Râzî, VIII, 114-116.

14 “Meryem oğlu İsa da şöyle demişti: ‘Ey İsrailoğulları! Bilin ki benden önceki Tevrat’ı doğrulamak ve benden sonra gelecek Ahmed isimli elçiyi müjdelemek üzere size Allah tarafından gönderilmiş elçiyim.’ [...]” (Saff, 6).

15 “Muhammed [...] Allah’ın elçisidir ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilmektedir.” (Azhab, 40)

16 “Allah’ın elçisi ve müminler, rabbinden ona indirilene iman ettiler. Her biri Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandılar. ‘O’nun elçileri arasında ayırım yapmayız’ ve ‘İşittik, itaat ettik, bağışlamayı dileriz rabbimiz, gidiş sanadır’ dediler. (Bakara, 185)

17 “Her peygamber yalnız kendi kavmine gönderildiği halde ben tüm insanlığa gönderildim”. Buhari, Sahih, Teyemmüm, 1; Selât, 56, Cihad, 122; Tâbir, 11.

18 Mesela Hz. Muhammed (s.a.v.) bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Faraza Musa ve İsa bugün yaşasalar bana uymak, beni izlemek onların da görevi olacaktı.” (İbn Hanbel, Müsned, C. 3, S. 471; C. 4, S. 266).

19 Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur’an Yolu Tefsiri, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C3%82l-i%20%C4%B0mr%C3%A2n-suresi/312/19-ayet-tefsiri>

Müslümanlarca Peygamberimizin geleceğine dair işaret olarak yorumlanan Bhavishya Pura-na'nın ilgili kısmı ikinci tercümeyle göre Efendimize (s.a.v.), hâşâ, hakaret içermektedir.

3) Hinduzim'in özellikle birincil türdeki metinleri, bu metinlerin okunuşlarında kullanılan makam, kıraat ve tecvitler ile bir bütündür. Bunun yanı sıra, bilhassa Hinduizm'in klasik döneminde söz konusu metinler herkesle paylaşılmaz manastırlarda riyazet ve mücahedeyle yol alan çırağa rahip tarafından sır olarak fısıldanırdı. Yani çırağın ya da sâlikin spirütuél hali bile metinlerin anlam bütünlüğüne dahildi. Hal böyleyken kendi içinde bile bunları tercüme etmek neredeyse imkânsız bir hal alıyor. Bu durumda yapılan tercümelere ne denli güvenilir kaynak nazarıyla bakılabilir?

4) Hinduizm üzerine ilk kapsamlı çalışmayı yapan Birünî'nin (973-1048) yıllarca sahada yaptığı tetkik ve incelemelerde çalıştığı metinlerde Hz. Muhammed'e dair bir ifadenin dikkatini çekmemiş olması oldukça ilginçtir! İddia edilen işaretler ve yorumlardan çıkan bulguların son 40-50 senede akademiden ziyade aktüallitede yer etmesi daha da ilginçtir!

5) Hinduizm'in, en azından bugün bilinen bir peygamberinin bulunmaması, çok tanrılı içeriğe sahip olması, karma, tenasüh, kast gibi inanç sistemine dahil unsurlar... Kur'an'ı referans alan Müslümanların bu inancın metinlerini Tevrat ve İncil seviyesinde görmesine mâni olmaktadır.

6) Ancak, Hinduizm'in Arilerin Veda metinlerine dayalı Verdit isimli dinin Hint alt kıtasına göçlerinden sonra buradaki yerel dinlerle karışması ve başkalaşması sorun teşkil etmektedir. Çünkü yukarıda referans verdiğimiz Kur'an ve hadislerde açıkça halefin, selevin hükmünü ortadan kaldırdığını ortaya koymaktadır.

7) Bununla birlikte Allah indinde tek din İslam olduğuna, her insan topluluğuna mutlaka bir elçi göndererek dinini vaaz ettiğine, insanları iyiliğe, kendini, yaratıcısını bilmeye, kötülükten uzak durmaya, yaratılana iyi davranmaya çağırıldığına ve bu yolda uyulacakları bildirdiğine göre inanç sistemlerinin referans aldığı, "kutsal" say-

dığı metinlerin de bu ilahî kanaldan gelmesi elbette ihtimal dahilindedir. Hinduizm'in mükte-sebâtının içeriğinde de tüm peygamberlere vaaz edilen ilahî hakikatlerden bulunması da ihtimal dahilindedir.

8) İslam "Senin dinin sana; benim dinim bana." düsturunu benimsemiştir. Hinduizm'in metinlerinde Peygamber Efendimize dair işaretler olsa bile bu Müslümanı daha fazla Müslüman yapmaz. Bu bakımdan "Hinduizm'de Hz. Muhammed (s.a.v.)" türü tezviratın aktüallite içeriğinde sıcak tutulması işlevsel olmaktan uzaktır. Peygamberini öğrenmek isteyen Müslüman zaten birincil, aslı ve daha yakın kaynaklardan tercüme hatalarının kurbanı olmaksızın öğrenir. Bu tür çalışmaların yüzeysel değil de bilakis daha derinlemesine ilahiyat, felsefe, sosyoloji, edebiyat, dilbilim, konservatuar kürsülerinde ve Hinduizm'in uzman ve kanaat önderleriyle ortak araştırma projeleri çerçevesinde ehline yapılması daha makuldür.

Referanslar:

- Challaye, F. (1972), *Dinler Tarihi*, çev. Semih Tiryakioğlu, Varlık yayınları, İstanbul.
- Dumortier, B. (2011), "Dinler Atlası: İnançlar, İbadetler ve Ülkeler", NTV Yayınları.
- Glaesser, Gustav (1969). "Review of Das Bhavishyapurāṇa (Münchener Indologische Studien vol. 5), editör Adam Hohenberger, Helmut Hoffmann", East and West. 19 (3/4): 511–513.
- Ikram, S. M. (1964), *Muslim Civilization in India*, Columbia University Press.
- Rocher, Ludo (1986). *The Puranas*. Otto Harrassowitz Verlag.
- Smith, W. D. (1911), *The Laws of Manu*, Çev: Wendy Doniger-Brian Smith, Penguin Books, Yeni Delhi.
- Yitik, A.İ. (2010), "Hinduzim", Yaşayan Dünya Dinleri, Editor: Prof. Dr. Şinasi Gündüz. 278-304 s. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yitik, A.İ. (2013), "Birünî'nin Kaleminden Hinduizm", Mîlel ve Nihal: İnanç, Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt: 10 Sayı: 3, 149-200.

Türkçeleştirme Faaliyetlerinden Günümüze Terimler*

Nevnihal BAYAR*

GİRİŞ

Bilim, sanat, spor, ticaret vb. özel alanlarda kullanılan ve genellikle belirli bir tek kavramın, nesne, olay veya durumun karşılığı olan kelimelere terim adını veriyoruz. Arapça “ıstılâh” karşılığı olan terim kelimesi, Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar “ıstılâhât-ı ilmiyye”, “ıstılâhât-ı fenniyye”, “ıstılâhât-ı edebiyye” şeklinde kullanılagelmiştir. Kökeni Latince “uç, sınır” anlamına gelen “*terminus*”a dayanmaktadır. Terim kelimesinin kökenini dilimizdeki “dermek” fiilinin eski şekli olan “*termek*” fiiline dayandıranlar vardır. Hamza Zülfikar, “Latince “son, sınır” anlamına gelen “*terminus*” kelimesine benzetilerek derlemek fiilinin eski şekli olan *termek* fiilinden –im ekiyle türetildiğini belirterek bu terimin Türk Cumhuriyetlerinde Rusçadaki biçimiyle, “*termin*” olarak kullanıldığına işaret etmektedir.

Bütün bu tanımlardan yola çıkarak terimin genel özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Uluslararası özelliğe sahip olmalı,
2. Sistematik bir düşüncenin ürünü olmalı,
3. Belirli bir alanın diline özgü olmalı,
4. Bilimsel kavram için tek karşılığı olmalı,
5. Anlamı sınırlı ve sabit olmalı,
6. Açık ve anlaşılır olmalıdır.

Türklerin 10. yüzyılda İslamiyet’i kabul etmesiyle birlikte, önce Arapça ve Farsçadan, daha sonra Tanzimat’la birlikte Batı bilim dünyasın-

dan özellikle Fransızcadan çok sayıda terim dilimize girmiştir. Dilimizde yabancı kökenli terim sayısının artması özellikle eğitim ve öğretim hayatını kötü etkilemiştir. Kültür ve bilim dünyasını kendi dilinden değil de yabancı dilden terimlerle öğrenmeye çalışan nesiller bir karmaşanın içine düşmüşlerdir. Bu karmaşa, dilimizdeki terimlerin Türkçeleştirilmesi çalışmalarını bir nevi zorunlu kılmıştır. Böylece geçmişi Tanzimat dönemine kadar giden bir takım Türkçeleştirme gayretleri başlamıştır. Terimlerle ilgili bu çalışmaları dilde sadeleşme çalışmalarıyla paralel değerlendirmenin doğru olacağı kanaatindeyiz.

Tanzimat döneminin en önemli konularından biri, yazı dilinin sadeleştirilmesi ve buna bağlı olarak fen kitaplarının, devlet, okul ve gazete dilinin Türkçeleştirilmesidir. Bu dönemde yaygın olan görüş şu şekildedir: “Düşünce hayatının ilerleyip gelişmesi ve millî eğitimin yayılması, ancak sade bir dil kullanılması ile mümkün olabilir. Mevcut yazı dili ile yeni fikirleri halka ulaştırmak oldukça zor hatta imkânsızdır. Bu durum düzeltilmedikçe Tanzimat’ın fikir yönünün gelişmesi mümkün değildir. Dolayısıyla yazı dilinin konuşma diline yaklaştırılması çok önemlidir. Gazetelerin halkın anlayabileceği bir dille yazılması gerekmektedir.” Döneme ait bazı yazarların bu yoldaki çalışmaları, gayretleri Türkçenin sadeleşmesine, bir gazeteci dilinin doğmasına ve yazı dilinin halkın anlayabileceği bir dil durumuna gelmesine sebep olmuştur. İlk defa bu dönemde, dilin sadeleşmesi meselesine toplumsal bir mesele olarak bakılmış, buna bağlı olarak da terimler konusu başlı başına

* Bu yazı; Hikmet dergisi, Sayı: 39, Yıl: 2023/1, Makedonya, s. 34-55’te yayımlanmıştır.

* İ. Aydın Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü Öğretim Üyesi, Akdem Akademisi Vakfı Türk Dili ve Türkçe Sözlük Merkezi Müdürü.

bir sorun olarak ele alınmıştır. Dilde sadeleşme ihtiyacının tabii bir neticesi ve gereği olarak terimler konusu da gündeme gelmiştir. Dilimize giren yeni kavramları Türkçe kelimelerle karşılayabilmek için yeni kelimeler yapma ihtiyacı duyulmuştur. Bu düşünce; Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ali Suâvi, Ahmet Midhat, Muallim Naci, Necip Âsım, Şemseddin Sami ve Süleyman Paşa gibi isimlerle başlamıştır. Genel olarak bu devir yazarları, Türkçenin ilim ve edebiyat dili olarak yeni bir hüviyete girmesi gerektiği üzerinde ısrarla durmuşlardır.

Tanzimat döneminde kullanılan dilin imkânlarıyla yeni terim oluşturma konusunda Ahmet Cevdet Paşanın gayretlerinden de söz etmek gerekir. Devrinde, tarihçi, dilbilimci, hukukçu ve devlet adamı olarak tanınan Ahmet Cevdet Paşa, dil bilgisi sahasında Arapça köklerden Osmanlıca terimler yaparak Abdülmecit'e sunmak üzere "Kavâid-i Osmâniyye" adlı bir eser yazmıştır.

1895-1901 yılları arasında Servet-i Fünun dergisi etrafında toplanan "Edebîyat-ı Cedîde" neslinin dil anlayışları ise Tanzimatçılardan farklı olmuştur. Fransız Edebîyatı'nı yakından tanıyan Servet-i Fünun devri yazarları, duygu ve düşüncelerini bütün incelik ve derinliği ile yansıtmak için dil kullanmak istiyorlardı. Bu dil, düşündürücü ve etkili olmalıydı. Aynı zamanda sanatlı olması da gerekiyordu. Dolayısıyla Tanzi-

matçılardan farklı bir yol benimsemişlerdir. İhtiyaç duydukları dil malzemesi için sözlüklerden kelimeler seçip kullanmışlar, Arapça ve Farsça kelime ve terimleri daha çok dilimize sokmuşlar, yeni yeni Farsça tamlamalar ve birleşik yapılar meydana getirmişlerdir. Ayrıca Fransızcadan aldıkları kelime ve deyimleri de olduğu gibi aktararak, Fransız cümle yapısının Türkçeyi etkilemesine sebep olmuşlardır.

Edebîyat-ı Cedîde neslinin arkasından gelen Fecr-i Âticiler de dil görüşü açısından onlardan farklı olmamışlardır. Edebîyat-ı Cedîde devrinde farklı dil anlayışını benimseyenler, 1908 yılında Türk Derneği adlı bir cemiyet kurmuşlar, ancak bu topluluk uzun süre varlığını devam ettirememiş ve 1912 yılında dağılmıştır.

Tanzimat'tan sonra Servet-i Fünun ve Fecr-i Âticiler bir kenara bırakılırsa, dildeki esas gelişme II. Meşrutîyet'ten sonra "millî dil" ve "millî kültür" fikrinin doğmasıyla meydana gelmiştir. II. Meşrutîyet'ten Cumhuriyet'e kadar olan devre ise dilde ve edebiyatta milliyetçilik düşüncesinin ağır bastığı bir dönemdir. Bugün kullandığımız Türkiye Türkçesi de niteliği bakımından dilde milliyetçilik hareketinin ortaya çıkardığı, konuşma dilinden yeni bir yazı dili meydana getirme hamlesiyle oluşmuştur. Bundan dolayı başlangıcını Yeni Lisan hareketine dayandırmak doğru olacaktır.

Türk Derneği'nin çalışmalarını Selânik'te Genç Kalemler dergisinde toplananların çabaları takip eder. Bunlar yazılarını Yeni Lisan başlığı altında yazdıkları için Yeni Lisancılar diye tanınırlar. Ömer Seyfettin bunların başında gelir. Ömer Seyfettin dergiye yazdığı Yeni Lisan başlıklı ilk yazısında, millî bir edebiyatın ancak millî bir dil ile doğacağına işaret etmiştir.

Millî Edebiyatın başlangıç devri sayabileceğimiz Genç Kalemler topluluğunun çalışmalarında, dilde "tasfiyecilik"ten çok, yazıda İstanbul ağzını yerleştirme çabası yer tutar. Yazı dili ile konuşma dilini birleştirme gayretindedirler. Bunların imla konusundaki düşünceleri, genel olarak imla sorununa zamanın çözüm bulabileceği şeklindedir. Bilim dilinde kullanılacak kelimelerin ya Arapça ve Farsça basit kelimelerden, ya da Türkçe birleşik şekillerden kurulacağını söylerler.

Yeni Lisancılar, sadece yabancı kurallardan sıyrılmış İstanbul ağzına dayanan sade bir Osmanlı dili oluşturmak istedikleri halde, Yakup Kadri de dahil olmak üzere karşı koyanların bir kısmı onların Çağatayca'yı getireceği düşüncesine kapılırlar. Oysa Yeni Lisancılar dili sadeleştirirken zamanın şartlarına uyarak orta bir yol tutmuşlardır. Bu tutumda, bundan önceki devrede Türk Derneği'nin uğradığı başarısızlığın da payı vardır. Ancak ne olursa olsun, Türk dilinin sadeleşmesi yolundaki daha ileri adım bu devrede atılmıştır.

Yeni Lisancılar düşünce bakımından Ziya Gökalp'in tesirinde idiler. Ziya Gökalp, siyasî devrimi sosyal devrimin takip etmesi gerektiğini düşünüyor ve bu fikrini yaymaya çalışıyordu. Ömer Seyfettin'in önderlik ettiği Yeni Lisan akımını destekliyordu. Ziya Gökalp, Türk toplumunun ve Türk milliyetçiliğinin 1908'den sonraki gelişiminde etkili olmuş ve dil sorununu Türkçülük hareketinde aşılması gereken basamaklardan biri olarak kabul etmiştir. Arapça ve Farsça kelimelerin dilden büsbütün çıkarılmasına taraftar değildir. Türkiye dışındaki eski ve yeni lehçelerden alınacak Türkçe kelimelerin Arapça ve Farsça kelimelerle değiştirilmesine de karşıdır. Ziya Gökalp bunu tasfiyecilik saymakta, vaktiyle ileri sürülmüş olan tasfiyeciliğin dili en canlı kelimelerinden, dinî, ahlâkî, felsefî deyimlerinden

mahrum bırakacağını, bunun da dili anlaşılma durumuna getireceğini ileri sürmüştür. Terimler konusundaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: "Yeni terimler aranacağı zaman önce halk lisanına bakılacak, bulunmadığı takdirde Türkçe kurallara bağlı olarak Türkçe eklerle yeni kelimeler yapılacak. Bunlar yetmezse Arapça ve Farsça başvurulacak, ancak Arapça ve Farsça tamamlamalardan kaçınılacaktır. Bununla birlikte bazı dönemlerin ve meslek kollarının özel durumlarını gösteren kelimelerle çeşitli teknik terimlerin yabancı dildeki karşılıkları aynen alınacaktır."

Millî Edebiyat döneminde yeni terimler genellikle ya Arapça, Farsça köklerden Türkçe kuralları ile yapılmış ya da Batı dillerinden bire bir aktarılmıştır.

Meşrutiyet devrinin önemli dil akımlarından diğeri de Türkçeciler grubudur. Bu grubun başında, duru Türkçesi ile edebiyatta ve dilde kendi başına bir çığır açmış olan Mehmet Emin Yurdakul bulunmaktadır. Balkan Harbi ile Birinci Dünya Savaşı arasındaki dönem Türk milliyetçiliğinin iyice kuvvetlendiği bir devir olmuştur. Balkan Harbi'nin yenilgiyle bitmesi ve bir kısım toprağın elimizden çıkması gençlerde milliyetçilik duygularını geliştirmiş ve sade dile daha çok yönelmelerini sağlamıştır.

1912 yılında faaliyete geçen Türk Ocağı, Türkçülük akımının merkezi hâline gelmiştir. Daha önceleri sade Türkçe akımına karşı olan Fuad Köprülü de bu çalışmalara katılmıştır. Türk Ocağı, Türk Yurdu dergisinin dışında Celal Sâhîr'in idaresinde Türk Sözü (1914) ve Halka Doğru (1913) dergilerini de yayımlamıştır. Bu dergiler, halkı milliyet duygusu etrafında toplayabilmek için onlara kendi dilleri ile seslenme amacını taşıyorlardı.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile düşünce ve yazı hayatında bir durgunluk baş göstermiştir. Fakat 1917 yılında Ziya Gökalp ve arkadaşları tarafından çıkarılan Yeni Mecmua, sade Türkçe ve millî edebiyat akımının güçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Yeni Mecmua'da Yahya Kemal İstanbul Türkçesi'nin, "hecenin beş şairi" diye bilinen Hâlid Fahri, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Enis Behiç ve Faruk Nafiz de şiirleriyle sade Türkçe'nin en güzel örneklerini vermişlerdir. Ay-

rıca Mehmed Akif, Ziya Gökalp, İbrahim Alâeddin, Şükûfe Nihal, Hâlîde Nusret, Necmeddin Halil, Ömer Bedreddin, Necip Fazıl, Refik Hâlit, Hâlîde Edip, Yakup Kadri, Reşat Nuri ve Ahmet Hamdi Tanpınar gibi şahsiyetler de sade Türkçe akımını şiir, hikaye, roman ve diğer yazılarıyla temsil etmişlerdir.

Cumhuriyet Dönemi, terim çalışmalarının bilinçli ve kapsamlı bir şekilde ele alındığı bir dönemdir. Bu dönemde terimlerin Türkçeleştirilmesi konusu dilin diğer kelimelerinin Türkçeleştirilmesiyle paralel yürütülmüştür. 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle özellikle dil faaliyetleri açısından çok yoğun bir döneme girilmiştir. Zamanın Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necâti, 20 Mart 1926'da "Maarif Teşkilâtına Dâir Kanun"un bazı maddelerinin konuşulması sırasında, dilimizin ıslahı için gereken tedbirlerin alınmasına çalışacak bir "Dil Heyeti"nin kurulmasının gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Latin harfleri konusunun devletin bir siyaset meselesi olduğunu belirtmesi de aslında bu alanda atılmış resmî adımın kapalı bir ifadesidir.

1928 yılında eski harflerin bırakılıp yeni harflerin kabul edilmesiyle dilimizde büyük bir değişim başlamıştır. Okullarda Arapça ve Farsça dersleri yasaklanmış (1 Eylül 1929), yeni yazıya geçilmiştir. Bu büyük adımdan sonra Türkçe ile ilgili bilimsel araştırmalar yapmak amacıyla 12 Temmuz 1932'de *Türk Dili Tedkik Cemiyeti* kurulmuştur. Atatürk bu cemiyetin çalışmalarının iki taraflı bir amaca ulaşmasını istemiştir:

1. Türk dilinin sadeleştirilmesi, konuşma dili ile yazı dili arasında birliğin ve uyumun kurulması. Konuşma, yazı ve ilim dilimizin, belli kurallar dahilinde, tarihi metinlerden ve yaşayan halk lehçelerinden taramalar, derlemeler yapılarak bir kelime ve terim hazinesinin oluşturulması.
2. Tarihi araştırmalarda belge değeri olan eski veya ölü dillerin belli kurallarla incelenmesi ve karşılaştırmaların yapılması suretiyle, Türk ve Türkiye tarihine kaynaklık eden bütün eski diller üzerinde düzenli bir araştırma yapılması.

Bu amaçlar doğrultusunda 26 Eylül-6 Ekim 1932 tarihleri arasında I. Türk Dil Kurultayı toplanmış, kurultayın son gününde Cemiyet'in bun-

dan sonraki çalışmalarını belirleyen bir çalışma programı hazırlanmıştır. Programın ana hatları kısaca şu şekildedir:

1. Türkçe gerek Sümer, Eti gibi en eski Türk dilleriyle, gerek Hint-Avrupa, Sami dilleriyle mukayese edilmelidir.
2. Türkçe'nin gelişimi tespit edilmeli ve mukayeseli grameri hazırlanmalıdır.
3. Türk lehçelerindeki kelimeler derlenerek lehçeler lugatı, daha sonra esas Türk lugatı, terim lugatı ve Türkçe sarfı, nahvi yapılmalıdır.
4. Türkçe'nin tarihi grameri yazılmalıdır.
5. Doğu'da ve Batı'da dilimizle ilgili çıkan eserler toplanmalı, gerekli olanlar Türkçeye tercüme edilmelidir.
6. Cemiyet gerek kendi çalışmalarını, gerek dışarıdan Türk dili ile ilgili çalışmaları bir mecmua ile yayınlamalıdır.
7. Gazetelerde dil çalışmalarına özel yer verilmelidir.

Atatürk'ün kurultayda üzerinde durulmasını istediği bir konu da halk dili ile aydın dilinin birleştirilmesi yönünde yapılacak çalışmalardır. Kurultayca seçilmiş olan Yönetim Kurulu bu konuda yapılacak çalışmaları da bir program şeklinde düzenlemiştir. Bu programın ana hatları özetle şöyledir:

1. Türk dilini milli kültürümüzün eksiksiz bir ifade vasıtası haline getirmek, Türkçeyi muasır medeniyetimizin önümüze koyduğu bütün ihtiyaçları karşılayacak mükemmeliyete ulaştırmak.
2. Türkçeye yabancı unsurları çıkarmak, halk ile münevver arasındaki dil farkını ortadan kaldırmak, temel unsurları öz Türkçe olan bir dil oluşturmak.
3. Bunları başarmak için:
 - a) Geniş bir derleme çalışmasıyla büyük bir Türk lugatı hazırlamak, bunun haricinde bir de Türk lehçelerini içine alacak bir Türk lugatı meydana getirmek, dilimizin yapısını, kaidelerini ortaya çıkarmak.
 - b) Bilim dilimizin terimlerini tespit etmek.

“

Bundan sonra Türk Dili Tedkik Cemiyeti'nin amacı, "Türk dilinin kendi öz güzelliğini ortaya koymak ve onu diğer dünya dilleri arasında hak ettiği gerçek yere ulaştırmak" olmuştur. Cemiyet bu amacı gerçekleştirebilmek için tüzükte belirtilen kollara ayrılarak yoğun bir çalışma içine girmiştir. Cemiyet'in aylık dergisi olan "Türk Dili", Nisan 1933 tarihinden itibaren yayımlanmaya başlanmıştır.

”

- c) Bütün bunları yaparken güzel ve ahenkli bir Türkçeye bağlı kalmak prensibini gözden uzak tutmamak.

Bundan sonra Türk Dili Tedkik Cemiyeti'nin amacı, "Türk dilinin kendi öz güzelliğini ortaya koymak ve onu diğer dünya dilleri arasında hak ettiği gerçek yere ulaştırmak" olmuştur. Cemiyet bu amacı gerçekleştirebilmek için tüzükte belirtilen kollara ayrılarak yoğun bir çalışma içine girmiştir. Cemiyet'in aylık dergisi olan "Türk Dili", Nisan 1933 tarihinden itibaren yayımlanmaya başlanmıştır.

Kurultayın belirlemiş olduğu programın uygulanmasına kelime hazinesinden başlanmıştır. Dildeki bütün yabancı kelimelerin atılmasına ve yerlerine Türkçe karşılıklarının konulmasına karar verilmiştir. Böylece kurum tarafından 1933 yılı başlarında halk ağzından söz derleme seferberliği başlatılmıştır. Derleme işinin nasıl yapılacağı da "Söz Derleme Kılavuzu" adlı bir kitapçıkta gösterilmiştir. Her il ve ilçe merkezinde derleme şubeleri kurulmuş, derleyicilerin topladığı kelimeler bu kanalla merkeze gönderilmiştir ve sekiz ay içerisinde 125 binin üzerinde fiş toplanmıştır.

Bu çalışmalar devam ederken Türk Dili Tedkik Cemiyeti bir taraftan da dilimizdeki yabancı kelimelere karşılıklar bulunması için 12 Mart 1933 yılında bir dil anketi düzenlemiştir. Çalışma üç buçuk ay devam etmiş, 1382 Arapça ve Farsça kelimeye Türkçe karşılıklar bulunması istenmiştir.

Dil çalışmalarına basın da dâhil olmuş, gazetelerde dil köşeleri açılmış, bu köşelerde de her gün on, on beş kelime verilerek anket çalışmaları

yürütülmüştür. Halk da verilen kelimelere öz Türkçe karşılıklar bulmaya gayret etmiştir. Ne var ki bir mesele ortaya çıkmıştır. O da gelen karşılıkların, bu işin ehli olmayan kimseler tarafından hazırlanmış olmasından doğan yetersizliktir. Bazen bir Türkçe kelime birkaç yabancı kelimeye karşılık gösterilmiş, bazen de yabancı kelimelere uygun karşılıklar bulunamamış, pek çok kelimenin karşılığı boş kalmıştır. Bu eksikliğin giderilmesi için yazılı eserlerden de yararlanılmasına karar verilmiştir. Böylece diğer bir iş olarak eski ve yeni Türkiye içi ve dışı yazılı kaynaklarının taratılmasına başlanmıştır. Türk Dili Tedkik Cemiyeti halk ağzından derlenen malzeme ile tarama yoluyla elde edilen malzemeyi ayrı ayrı yayımlamadan önce bir dergi içinde toplamayı uygun bulmuştur. Bu şekilde bir uygulama ile ihtiyaç duyulan öz Türkçe karşılıklar kolaylıkla bulunup, yabancı kelimelerin yerine konabilecektir. Böylece 1934 yılında Cemiyet tarafından "Osmanlıca'dan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi" çıkarılmıştır. Buna Türkçeden Osmanlıcaya indeks de eklenmiştir.

1933-34 yılları arasında gerek gazetelerin dil köşelerinde, gerekse başka yazılarda yeni kelimelerle denemeler yapılmış, pek çok yazı kaleme alınmıştır. Ancak bu deneme devresinde dil malzemesini yazıya geçirerek değerlendirmede tutulan yolun yanlışlığı yüzünden, özleştirme hareketi çıkmaza sürüklenmeye başlamıştır. Bununla birlikte Tarama Dergisi'nin ortaya koyduğu malzemenin kullanılmasında bazı problemler olmuştur. Dergide, tek bir yabancı kelime için farklı kaynaklardan alınmış birçok karşılıklar bulunmaktadır. Bir kavramın Anadolu ağzlarındaki karşılığının yanında çeşitli lehçelerdeki kar-

şılıkları da yer almaktadır. Böyle bir çalışma bu alandaki araştırmacılar için çok önemli bir kaynak olmakla birlikte, sahayla ilgisi olmayan, pratik olarak bu eserden yararlanmak isteyenler için kullanışlı olmamıştır. Dergide yer alan karşılıklar belli bir süzgeçten geçirilmediği için geliş güzel kullanılmış, tek bir kavram için birden çok karşılık gösterildiği olmuştur. Ayrıca yazarların da yeni kelimeleri kullanım yöntemleri farklı farklı olmuştur. Dolayısıyla bu ciddiyetsiz uygulamaların dilin gelişimine bir katkısı olmamıştır. Bunun sonucunda II. Türk Dili Kurultayı'nda bu aşırılığı önleyecek tedbirler alınmıştır.

II. Türk Dil Kurultayı, Kazım Paşa (Özalp) başkanlığında 18-25 Ağustos 1934 tarihleri arasında toplanmış ve Cemiyet'in adı "*Türk Dili Araştırma Kurumu*" olarak değiştirilmiştir. Bu kurultayda üzerinde durulan konulardan biri de terimler olmuştur. Türk dili kurallarına uyularak bütün terimlerin Türkçe köklerden türetilmesine ve en kısa zamanda okul kitaplarındaki terimlerin Türkçeleştirilmesine karar verilmiştir.

Terimlerin Türkçeleştirilmesinin dışında üzerinde durulan diğer bir konu da Tarama Dergisi'nin sebep olduğu karışıklığın giderilmesidir. Bu amaçla Karşılıklar Kılavuzu'nun hazırlanmasına karar verilmiş ve kılavuzun hazırlanması için bir çalışma kolu oluşturulmuştur. Kurumun Falih Rıfkı Atay, Ali Muzaffer Göker, Yusuf Ziya Özer, Fuad Köprülü, Hasan Âli Yücel, İsmail Müştak Mayakon, İbrahim Osman Grantay, Ali Galip Pekel, Necmettin Sadık Sadak, Sâim Ali Dilemre, Celal Esat Arseven, Reşat Nuri Güntekin ve Hasan Fehmi Turgal'dan oluşan uzman kadrosu 1935 baharına kadar çalışmış ve kılavuzun birinci cildi olan "*Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu*"nu 25 Mart 1935'te, ikinci cildi olan "*Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu*"nu da 19 Temmuz 1935'te tamamlamışlardır.

Kılavuzları hazırlayan komisyon, yabancı kelimelerin Tarama Dergisi'ndeki Türkçe karşılıklarını inceleyerek, her yabancı kelimeye tek bir Türkçe karşılık konulmasına karar vermiştir. Ayrıca Türkçe ek ve köklerden de yeni kelimeler yapılmıştır. Komisyon, Tarama Dergisi'ndeki kelimeleri bir süzgeçten geçirip, bunlardan yaşamaya en elverişli olanları ayırmıştır. Ayrılan kelimeler gazetelerde yayımlanmış ve halka sunulmuştur.

Dil devriminde bu kılavuzların düzenleyici bir rolü olmuştur. Kılavuz hazırlanırken Osmanlıca kelimelere Türkçe karşılık bulma işinde Ulus gazetesi ve Ülkü dergisi de öncülük etmiş, bu konuda listeler yayımlamışlardır. Hatta gene aynı gazete ve dergide bulunan karşılıkların nasıl, nerede doğru olarak kullanılacağına dair dersler verilmiştir. Ulus gazetesinde Falih Rıfkı (Atay)'ın "*Kılavuz Dersler*"i 160 maddeyi bulmuş, bu dersler 178 sayfalık bir kitap olarak "*Son Düzeltmelere Göre Kılavuzdaki Yeni Kelimeleri Nasıl Kullanmalıyız*" başlığı altında, 1935 yılında yayınlanmıştır. Ülkü dergisi de "*Osmanlıcadan Türkçeye Karşılıklar Kılavuzu*" adlı bir eser yayımlamıştır.

Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu'nda 8752 kelime yer almıştır. Bunun 4696'sı yurdumuzda eskiden beri kullanılan arı Türkçe kelimelerdir. Bunlara ya da köklerine çeşitli ekler ilave edilerek 1735 kelime türetilmiştir. Türkiye dışından 415 kelime alınmış, bunlardan 450 yeni kelime meydana getirilmiştir. 583 kelime Türkçeleşmiş kelime sayılmış, bunlardan da 873 tane yeni kelime türetilmiştir. Eserde teklif edilen kelime ve terimlerin çoğu tutunmuştur ve günümüzde de kullanılmaktadır. "*Azınlık, anı, akım, albay, basın, basımevi, besin, çağdaş, çağrı, etki, emekli, eğitim, eşit, gezi, ilgi, ilgili, ilçe, kesin, komutan, kuzey, oy, oturum, öğretim, ödev, örgüt, özet, sonu, subay, sömürge, tepki, taşıt, tanım, uzman, ürün, yarbay, yönetim, yoksun*" vb. Kılavuzdaki kelimelerin seçiminde ve türetilmesinde Atatürk'ün de önemli bir rolü olmuştur. Geometri terimlerinden *arta'yı artı'ya, ekse'yi eksi'ye* çeviren odur. Ayrıca kılavuzdaki askerlik terimlerini son olarak Atatürk düzenlemiştir.

Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu, Tarama Dergisi'nin sebep olduğu karışıklığı büyük ölçüde gidermiş, yazı dilindeki yabancı kelimelerin sayısı gittikçe azalmıştır. Cep Kılavuzu'ndaki bazı karşılıklar zaman içinde işlenerek değiştirilmiştir. 1935 Cep Kılavuzu ek ve kök birleşimleri, eski kelimelerin canlandırılması, örnekseme gibi bilimsel yollarla yeni kelimelerin türetilmesi açısından dilimizin arılaşmasında önemli bir yere sahiptir. Eserde teklif edilen kelimelerin çoğu tutunmuştur ve günümüzde de kullanılmaktadır.

24-31 Ağustos 1936 tarihleri arasında, Kültür Bakanı Saffet Arıkan'ın başkanlığında III. Türk

Dil Kurultayı toplanmıştır. Kurumun adı “Türk Dil Kurumu” olarak değiştirilmiştir.

III. Kurultaydan sonra ele alınan konulardan biri de terimlerdir. Özellikle okul terimleri üzerinde durulmuştur. Kurultaydan sonra terimlerin özleştirilmesi ve türetilmesi konusunda iki temel prensip benimsenmiştir. İlk ve ortaokulların ders programlarındaki terimleri Türkçeleştirmedeki amaç, Türk çocuklarının dersleri kolaylıkla anlayıp öğrenmesidir. Bunun için;

- a) Köklü kültür dünyasında ortak olan “elektirik, dinamo, metre, gram” gibi terimleri olduğu gibi almak,
- b) Bunların dışındaki terimlerin elden geldiğince, Türk çocuğunun kolayca anlaması için, Türkçenin köklerinden yine Türkçe eklerle türetilmesini sağlamak.

Bu doğrultuda yapılan çalışmalar sonucunda 1937 yılında ilk ve ortaöğretim matematik, fizik, mekanik, kimya, biyoloji, zooloji, botanik, jeoloji ve astronomi terimleri Kurumda işlenerek Türk Dili dergisinde yayımlanmış, kimya terimlerini açıklamak için bir “Gütbetrik” (kılavuz kitap) bölümü eklenmiş, Kültür Bakanlığı da bu terimleri ayrı broşürler hâlinde ve kendi adına yeniden bastırarak okullara göndermiştir. Bunlara 1941’de coğrafya ve gramer, 1942’de de felsefe terimleri katılmıştır. Terim çalışmaları sırasında Atatürk matematik terimleriyle yakından ilgilenmiş, bugün ders ve ilim kitaplarında yer almış olan *açı, yöndeş açılar, gerekçe, üçgen, ikiz kenar üçgen, teğet, yay, kiriş, çember, çarpı, artı, eksi, bölü, orantı, varsayı* gibi terimleri doğrudan doğruya kendisi türetmiştir.

Aşağıdaki listede; Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu (TOCK 1935), Geometri (G 1937), Türkçe Terimler Kılavuzu (TTK 1941) ve Felsefe ve Gramer Terimleri Kılavuzu’nda (FGT 1942) teklif edilip günümüze kadar gelen terimlerden örnekler vereceğiz. Terimlerin; köken bilgileri, hangi bilim dalı için teklif edildikleri, karşılık olarak teklif edildiği terimler ve tarihî seyirleri verildikten sonra hemen altlarında eğer varsa, günümüzde bu terimlerden türeyen terimlere de yer verilmiştir.

açı (<aç-ı) (**geo.**): “Zâviye; görüş, bakım, yön”. TOCK 1935: Zâviye.// G 1937: Bir noktadan ayrılan iki doğru çizgi arasındaki açıklıktır.//

TDK 1945 – 69: Zâviye./ 74 – 98: 1. Zâviye. 2. Görüş, bakım, yön./ 2005: 1. Birbirini kesen iki yüzey veya noktadan çıkan iki yarı doğru arasındaki açıklık. 2. TDK 74 ile aynı. 3. TDK 45 ile aynı./ 2010: 1. TDK 45 ile aynı. 2. Görüş, bakım, yön, anlayış biçimi.

♦ *açıortay, açıölçer, açı ölçüm, bütünler açı, çevre açı, dar açı, dış açı, dış ters açı, dik açı, doğru açı, geniş açı, iç ters açı, komşu açı, merkez açı, ölü açı, sınır açı, tam açı, ters açı, tümler açı, yöndeş açı, bakış açısı, görme açısı, görüş açısı, saat açısı, tepe açısı, açısız, açısız bölge, açısız çap, açısız hız, açısız ivme, açısız sapma, açısız uzaklık, açısız yol*

açıortay (<aç-ı orta+y) [*ortay* yanlıştır türetmedir; Türkçede isimden isim yapan +y eki yoktur; *açıortay* şekli de yanlıştır, doğrusu *açı orta-yı’dır*] (**geo.**): “Munassıf”. G 1937: Açının tam ortasından geçerek onu iki eşit parçaya ayıran doğru çizgi.// TTCK 1941: Munassıf, nasıf.// TDK 1945 – 98: Bir açıyı iki komşu ve eşit açıya ayıran yarım doğru./ 2005 - 2010: Bir açıyı, ölçüleri birbirine eşit olan iki açısız bölgeye ayıran doğru parçası.

♦ *açıortay düzlemi*

ağ tabaka (<ağ tabaka; Eski T. *ag* + Ar. *tabaka*’dan) (**biyo. ve zoo.**): “Tabaka-i şebekiye, retina”. TTCK 1941: Tabaka-i şebekiye.// TDK 1945 – 98: Görme sinirinin göz küresi içinde dağılmasından meydana gelen zar./ 2005 - 2010: Retina.

akı (<ak-ı) (**fiz.**): “Seyelan”. TOCK 1935: Âlicenab, civanmerd, sahî.// TTCK 1941: Seyelan.// TDK 1945: Herhangi bir kuvvet alanında, belli bir düzlemin bir kısmından geçtiği varsayılan kuvvet çizgileri./ 55 – 2010: Seyelan.

♦ *ışık akısı, ısıtım akısı*

akyuvar (<ak yuvar) [*yuvarla-mak* fiilinin gövdesi gibi kabul edilmiş olabilir] (**anat.**): “Küreyve-i beyzâ, lökosit”. TTCK 1941: Küreyve-i beyzâ.// TDK 1945 –74: Kan, lenf gibi vücut sıvılarında bulunan, çekirdekli ve yuvarlak hücre./ 83 – 2010: Lökosit.

alaşım [Nasıl türetildiği belli değildir] (**kim.**): “Halita”. TTCK 1941: Halita.// TDK 1945 – 98: Halita.// 2010: İki veya daha çok metalden, bazı durumlarda metallerle, C, P, Te gibi elementlerden oluşan metal görünümünde katı veya sıvı karışım.

- ♦ *alaşım korozyonu, bakır alaşımı, alaşım-lama, alaşımlamak*

albay (*alay beyi*’nden [?]) (**ask.**): “Miralay”. TOCK 1935: Miralay.// TDK 1945 – 83: Rütbesi yarbay ile tuğgeneral arasında bulunan üstsubay.// 88 – 2010: Miralay.

algı (<al-gı) (**fels. ve psik.**): “İdrak”. TOCK 1935: Ganimet.// FGT 1942²⁰: İdrak.// TDK 1945 – 2010: İdrak.

altıgen (<altı+gen) [yanlış türetme; Türkçe’de isimden isim yapan +gen eki yoktur; ek, Yunanca *gônia* “köşe” kelimesinden alınmış olmalıdır. Ekin Türkçe asıllı olmadığı ses uyumuna tâbi olmayışından da bellidir] (**geo.**): “Müseddes”. G 1937: Altı kenarlı bir poligondur.// TTCK 1941: Müseddes.// TDK 1945: Ardışık ve kapalı olarak uç uca eklenmiş altı kenarın meydana getirebileceği türlü şekillerden her biri.// 55 – 66: Müseddes.// 69: TDK 1945 ile aynı.// 74 – 2010: Müseddes.

alyuvar (<al yuvar) [*yuvarla-mak* fiilinin gövdesi gibi kabul edilmiş olabilir] (**anat.**): “Küreyve-i hamrâ”. TTCK 1941: Küreyve-i hamrâ.// TDK 1945 – 69: Kanın her milimetre küpünde beş milyon kadar bulunan, ona kırmızı rengi veren çekirdeksiz küçük hücre.// 74: Kana al rengini veren çekirdeksiz, yuvarlak küçük göze.// 83 – 2010: Eritrosit.

ardıl (<art+ı+l) [İşlek olmayan +l eki ile türetilmiştir.] (**psik. ve mant.**): “Müteakip; halef; ahlâf”. TOCK 1935: Halef.// FGT 1942: Müteakip.// TDK 1945: 1. Mütevâli. 2. Halef. 3. Ahlâf.// 55 – 69: Mütevâli, halef.// 74 – 88: 1. Müteakip. 2. Halef. 3. Ahlâf.// 98 – 2010: 1. Halef. 2. *man*. Bir çıkarımda varılan sonuç.

- ♦ *ardıl görüntü, ardıllık, ardılma, ardılmak*

artı (<art-ı) (**mat. ve fiz.**): “Zâit; pozitif”. G 1937: Zâit.// TTCK 1941: Zâit.// TDK 1945 – 59:

Aritmetikte + şeklinde gösterilen toplama işaretinin adı.// 66 – 69: Zâit.// 74 – 2010: 1. Zâit. 2. Pozitif.

- ♦ *artı güç, artı para, artı sayı, artı uç*

bağlaç (<bağ+la-ç) (**dilb.**): “Edat, rabıt”. TOCK 1935: 1. Rabtiye. 2. Hatt-ı vasıl.// FGT 1942: Rabıt.// TDK 1945: 1. Raptiye. 2. İki kelime, cümlecik veya cümlenin arasındaki ortaklığı göstermeye yarayan, tek başına kullanılmayan ve bükünü olmayan kelime ve kelime bölümü.// 55 – 74: 1. Raptiye. 2. Edat.// 83 – 88: Edat.// 98: Edat, rabıt.// 2005 – 2010: Rabıt, rabıt edatı.

- ♦ *bağlaç grubu, bağlaç öbeği, tekrarlı bağlaç, bağlaçlı, bağlaçlı tamlama*

basınç (<bas-ı-nç) [Eskiden de var olan kelime *tazyik* karşılığında canlandırılmıştır] (**fiz.**): “Tazyik”. T: Zulüm, istibdat, tazyik.// TTCK 1941: Tazyik.// TDK 1945 – 2010: Tazyik.

- ♦ *basınç anahtarı, basınç boynu, basınç duyumu, basınç odası, basınç ölçer, basınç ölçüm, basınç tedavisi, basınç yazar, alçak basınç, eş basınç, yüksek basic, atmosfer basıncı, beslenme basıncı, hava basıncı, ısıtım basıncı, kan basıncı, su basıncı*

başkomutan (<baş komutan) [komutan< Eski T. *komut-mak* “çoşturmak, heyecana getirmek”ten *komut-an* ?] (**ask.**): “Başkumandan, serdar”. TOCK 1935: Başkumandan.// TDK 1945: Başbuğ.// 55 – 69: Başkumandan.// 83 – 98: Başkumandan, başbuğ, serdar.// 2005 – 2010: Başkumandan, serdar.

- ♦ *başkomutanlık*

belirten (<belir-t-en) [İsim-fiil ekinin kalıplaşmasıyla] (**dilb.**): “Muzâfunileyh, tamlayan”. FGT 1942: 1. Muzâfunileyh. 2. Sıfat (terkiplerde); determinant.// TDK 1966 – 74: İsim veya sıfat takımlarında birinci öge.// 83 – 2010: Tamlayan.

belirtilen (<belir-t-i-l-en) [İsim-fiil ekinin kalıplaşmasıyla] (**dilb.**): “Muzâf, tamlanan”. FGT 1942: 1. Muzâf. 2. Mevsuf (terkiplerde).// TDK 1966 – 69: İsim veya sıfat takımlarında ikinci öge.// 83 – 2010: Tamlanan.

benzeşme (<benze-ş-me) (**dilb.**): “Temsil, asimilasyon”. TOCK 1935: Teşâbüh.// FGT 1942: Assimilation.// TDK 1945 – 98: Yan yana gelen iki sesin birbirine benzer hale gelmesine yol açan ses bilimsel değişiklik./ 2005 – 2010: 1. Analoji. 2. Dönüşme, asimilasyon.

- ♦ *gerileyici benzeşme, ilerleyici benzeşme, uzak benzeşme, yakın benzeşme, dudak benzeşmesi, ünlü benzeşmesi, ünsüz benzeşmesi, benzeşen, benzeşik, benzeşim, benzeşim oranı*

bileşke (<bileş-ke; Türkçede böyle bir fiil yoktur, *birleşmek* fiilinden *r* düşmesiyle ya da *bile* kelimesinden türetilmiş olmalıdır.) (**fiz.**): “Muhassala”. TTCK 1941: Muhassala.// TDK 1945 – 2010: Muhassala.

boylam (<boy+la-m) (**astr.**): “Tül”. TTCK 1941: Tül derecesi.// TDK 1945 – 98: Tül./ 2005 – 2010: Tul, tul derecesi, meridyen.

- ♦ *boylam ölçeği, boylam yıldızı, gök baylamı*

çağrışım (<çağır-ı-ş-ı-m) (**psik.**): “Tedâi”. FGT 1942: Tedâi.// TDK 1945 – 74: Tedâi./ 83 – 2010: 1. Bir düşüncenin ya da görüntünün, bir başkasını anımsatması. 2. Tedâi.

- ♦ *görsel-işitsel çağrışım, çağrışımıcı*

çağrışımıcılık (<çağır-ı-ş-ı-m+cı+lık) (**fels.**): “Teşârükiye”. FGT 1942: Teşârükiye.// TDK 1945– 2010: Bütün ansal işlemleri, aklın bütün ilkelerini, hatta zihin hayatının topunu, düşüncelerin çağrışımı ile açıklamak isteyen felsefe yolu.

çekim (<çek-i-m) (**dilb.**): “Tasrif”. FGT 1942: Tasrif.// TDK 1945 – 69: Fiillerin türlü zaman, şahıs ve kiplere, isimlerin de isim hallerine göre uğradıkları ek değişiklikleri./ 74 – 2010: Tasrif.

- ♦ *çekim eki, ad çekimi, fiil çekimi, isim çekimi, çekimleme, çekimlemek, çekimlenebilme, çekimlenebilmek, çekimlenme, çekimlenmek, çekimleyebilme, çekimleyebilmek, çekimleyiş, çekimsiz, çekimsizlik*

çoğul (<çok+u+l) [İşlek olmayan bir ekle türetilmiştir.] (**dilb.**): “Cemi”. TOCK 1935: Cemi.//

FGT 1942: Cemi.// TDK 1945 – 88: Cemi./ 98 – 2010: Çokluk.

- ♦ *çoğul eki, çoğulcu, çoğulculuk, çoğullama, çoğullamak, çoğullaşma, çoğullaşmak, çoğullaştırılma, çoğullaştırılmak, çoğullaştırma, çoğullaştırmak, çoğulluk*

damıtmak (*damla-mak* fiilinin aslı olan Eski Türkçe'deki *tam-mak* “damlamak”>-*tam-ı-t-mak* “damlatmak”tan hareketle türetilmiş olabilir) (**fiz. ve kim.**): “Taktir etmek”. TOCK 1935: Taktir etmek.// TDK 1945 – 74: Taktir etmek./ 83 – 2010: 1. Taktir etmek. 2. Sıvı karışımlarda, karmaşık, değişken bileşimleri oluşturan öğeleri, özellikleri belirli ürünlere ayırmak.

daraçı (<dar aç-ı) (**geo.**): “Zaviye-i hadde”. G 1937: Dikey açıdan eksik olan her açı dar açıdır.// TTCK 1942: Zaviye-i hadde.// TDK 1955 – 98: ° açı: Bir dik açıdan daha kapalı olan açı./ 2005 – 2010 (dar açı): Ölçüsü 90 dereceden küçük olan açı.

denklem (<denk+le-m) (**mat. ve kim.**): “Muâdele”. TTCK 1941: Muâdele.// FGT 1942: Muâdele.// TDK 1945 – 2010: Muâdele.

- ♦ *denklemler sistemi, diferansiyel denklem, doğrusal denklem, integral denklemi*

dikaçı (<dik aç-ı) (**geo.**): “Zâviye-i kâime”. TTCK 1941: Zâviye-i kâime.// TDK 1945 – 88: Birbirini kesen iki doğrunun meydana getirdiği açılar eşit olduklarında, bu açılarının her biri./ 98 – 2010 (dik açı): TDK 45 ile aynı.

dikdörtgen (<dik dört+gen; Bkz. **altıgen**) (**geo.**): “Mustatil”. TTCK 1941: Mustatil.// TDK 1966 – 88: → dörtgen./ 98: Açıları dik olan paralel kenar./ 2005: Mustatil./ 2010: 1. Mustatil. 2. Bu biçimde olan.

- ♦ *dikdörtgensel, dikdörtgensel bölge*

doku (<doku-mak'tan) (**biyo.**): “Nesiç”. TOCK 1935: Nesc.// TTCK 1941: Nesiç.// TDK 1945 – 74: Nesiç./ 83 – 2010: 1. Nesiç. 2. Bir bütünün yapısı ve özelliği.

- ♦ *doku bozukluğu, doku ekimi, d o k u uyumsuzluğu, bağ doku, bağlantı doku, besi doku, büyütken doku, destek doku, kan doku, kas doku, katılgan doku,*

kemik doku, kıkırdak doku, özek doku, ölü doku, pek doku, sert doku, sıkı doku, sinir doku, sümük doku, sünger doku, sürgen doku, yağ doku, besi dokusu, korun dokusu, özümleme dokusu, palizat dokusu, dokulu, besi dokulu

düzlem (<düz+le-m) (**geo. ve mat.**): “Müstevi”. TTCK 1941: Müstevi, sathı müstevi.// TDK 1945 – 2010: 1. Düz ve yassı olup üzerinde hiç bir dalga, kambur ve çukur bulunmayan. 2. Müstevi.

- ♦ *düzlem geometri, düzlem küre, düşey düzlem, eğik düzlem, ekliptik düzlem, açortay düzlemi, meridyen düzlemi, polarma düzlemi, yanay düzlemi, çok düzlemlilik, iki düzlemlilik, üç düzlemlilik, düzlemlilik, düzlemsellik*

edilgen (<et-i-l-gen) (**dilb.**): “Meçhul, pasif”. FGT 1942: Meçhul.// TDK 1945 – 74: Meçhul.// 83 – 98: Meçhul, pasif, etken karşıtı.// 2005 – 2010: 1. Pasif, etken karşıtı. 2. Edilgen fiil.

- ♦ *edilgen çatı, edilgen fiil, edilgenleşme, edilgenleşmek, edilgenleştirme, edilgenleştirmek*

eklem (<ek+le-m) (**anat.**): “Mafsal”. TTCK 1941: Mafsal.// TDK 1945 – 2010: Mafsal.

- ♦ *omuz eklemi, eklemleme, eklemlemek, eklemlendirme, eklemlendirmek, eklemleme, eklemlemek, eklemli, eklemli, eklemsiz, eklemsizler*

ergime (Nasıl türetildiği belli değildir.) (**fiz.**): “Zeveban”. TTCK 1941: Zeveban.// TDK 1983 – 2010: Zeveban.

- ♦ *ergime ısı, ergime noktası, ergime yasası*

ergimek (Nasıl türetildiği belli değildir.) (**fiz.**): “Zeveban etmek”. TTCK 1941: Zeveban etmek.// TDK 1945 – 2010: Zeveban etmek

eşey (<eş+ey) [İşlek olmayan bir ekle türetilmiştir.] (**biyo. ve zoo.**): “Cinslik, cinsiyet”. TTCK 1941: Cinsiyet.// TDK 1945: Cinslik.// 66 – 74: Cinslik, cinsiyet.// 83 – 2010: 1. Cinslik, cinsiyet. 2. Bir organizmanın dişi ya da erkek ola-

rak sınıflandırılmasını sağlayan görev, yapı ve karakter topluluğu.

eş sesli (<eş ses+li) (**dilb.**): “Mütecânis, elfâz-ı mütecânis, homonim”. FGT 1942: Mütecânis.// TDK 1945 – 83: Anlamları ve kimi vakit içinde yer aldıkları kelime bölümleri ayrı olduğu halde aynı seslerden meydana gelen (kelimeler).// 83 – 98: Homonim.// 2005 – 2010: Sesteş.

- ♦ *eş seslilik*

fiilimsi (<fiil+i+msi) (**dilb.**): “Eylemsi”. FGT 1942: Feri fiil.// TDK 1945 – 69: Zaman veya şahısla olan ilgisi, fiillerde olduğu gibi, açık olmayıp cümlelerin öteki unsurları yardımıyla anlaşılan ve “ortaç, ulaç, isim fiil” çeşitlerine ayrılan kelime cinsi.// 74: → eylemsi.// 83 – 2010: Eylemsi.

geçirgenlik (<geç-i-r-gen+lik) (**fiz. ve astr.**): “Nüfuziyet”. TTCK 1941: Nüfuziyet.//

TDK 1945 – 98: Nüfuziyet.// 2005 – 2010: 1. Bazı cisimlerin, içlerinden gaz, sıvı akım vb. geçirme özelliği. 2. Saydam cisimlerin ışığı geçirme derecesi. 3. Kayaçların, sıvıların geçebilmesine karşı elverişliliği, geçirimsizlik.

- ♦ *yarı geçirgenlik*

geçirimli (<geç-i-r-i-m+li) (**jeo.**): “Kâbil-i nüfuz”. TTCK 1941: Kâbili nüfuz.// TDK 1945 – 98: Geçirgenliği olan.// 2005 – 2010: Geçirgen.

- ♦ *geçirimsizlik*

geçişli (<geç-i-ş+li) (**dilb.**): “Müteaddi”. FGT 1942: Müteaddi.// TDK 1945 – 98, 2010: Müteaddi.// 2005: Nesne ile kullanılan (fiil).

- ♦ *geçişlilik*

geçişsiz (<geç-i-ş+siz) (**dilb.**): “Lâzım”. FGT 1942: Lâzım.// TDK 1945 – 2010: Lâzım.

- ♦ *geçişsizlik*

ısı alan (<ısı al-an) (**kim.**): “Hafîyü'l-harâre, endotermik”. TTCK 1941: Hafîyülharâre.// TDK 1945 – 74: Olurken çevresinden ısı çeken (birleşme).// 83 – 2010: Endotermik. (2005 – 2010: ısı alan)

ışın (<ış-ı-n) (**fiz.**): “Şua”. TOCK 1935: 1. Muzî, müşâşâ. 2. Barika.// TTCK 1941: Şua.// TDK 1945 – 74: 1. Şua. 2. Bir noktadan çıkıp son-
suza giden yarım doğrulardan her biri./ 83 –
2010: İlk iki madde aynı. 3. Alfa, beta, gama
ışınlarından her biri.

ışınım (<ış-ı-n+ı+m) [yanlış türetme; Türkçe’de
isimden isim yapan +m eki yoktur] (**fiz.**):
“İnşia; radyasyon”. TTCK 1941: İnşia.// TDK
1945 – 74: Bir erkenin ışık demeti halinde ya-
yılması./ 83 – 98: 1. Radyasyon. 2. TDK 45 ile
aynı./ 2005 – 2010: Radyasyon.

- ◆ *ışınım akısı, ışınım alıcısı, ışınım basıncı,
ışınım dengesi, ışınımölçer, güneş ışınımı*

içbükey (<iç bük-ey) [İşlek olmayan –ey ekiyle
türetilmiştir.] (**fiz. ve mat.**): “Obruk, konkav,
mukaar”. TTCK 1941: Mukaar.// TDK 1945
– 69: Obruk, konkav, mukaar./ 74 – 98: Ob-
ruk, konkav./ 2005 – 2010: Obruk, mukaar,
konkav.

içgüdü (<iç güt-ü) (**psik.**): “İnsiyak, sevk-i tabîi”.
TOCK 1935: Garîze, insiyak, sevk-i tabîi.//
FGT 1942: Garize, sevk-i tabîi.// TDK 1945 –
2010: İnsiyak, sevk-i tabîi.

- ◆ *içgüdüllü*

iletken (<ile-t-ken) (**fiz.**): “Nâkil; elektrik akı-
mını veya ısıyı kendinden geçiren (cisim)”.
TTCK 1941: Nâkil.// TDK 1945 – 2010: 1.
Nâkil. 2. Elektrik akımını veya ısıyı kendinden
geçiren (cisim).

- ◆ *iletken damarlar, yarı iletken*

iz düşüm (<iz düş-ü-m+ü) (**fiz. ve mat.**): “İrti-
sam; projeksiyon”. FGT 1942: İrtisam.// TDK
1945 – 69: 1. Bir ışık kaynağından çıkan ışın-
larla bir ekran üzerinde bir görüntü meydana
getirme işi veya böylece meydana gelen gö-
rüntü. 2. İrtisam./ 74 – 98 (iz düşümü): 1. Pro-
jeksiyon. 2. İrtisam, mürtesim./ 2005 – 2010:
1. Projeksiyon. 2. İrtisam, mürtesem.

- ◆ *iz düşümlü, iz düşümsel*

kalıtım (<kal-ı-t+ı+m) [yanlış türetme; Türk-
çe’de isimden isim yapan +m eki yoktur]
(**biyo.**): “İrsiyet”. TTCK 1941: Verâset.// FGT
1942: İrs, verâset, soyaçekim, heredite.// TDK

1945 – 74: 1. Soyaçekim, verâset. 2. İrs./ 83 –
98: Soyaçekim, irsiyet./ 2005 – 2010: Soyaçe-
kim, irs, irsiyet, veraset.

- ◆ *kalıtım bilimi, kalıtımsal*

karışım (<kar-ı-ş-ı-m) (**kim.**): “Mahlût”. TTCK
1941: Mahlût.// TDK 1945 – 2010: Mahlût.

katman (<kat-man) (**jeo.**): “Tabaka”. TOCK
1935: Tabaka.// TTCK 1941: Tabaka.// TDK
1945 – 74: Tabaka./ 83 – 2010: 1. Tabaka. 2.
Kalınlığı 1 cm’den az olmayan tortul kayaç
birimi.

- ◆ *katman bulut, alt katman, toplumsal kat-
man, üst katman, katmanlı*

komut (Kökü ve eki belli değildir) (**ask.**): “Emir”.
TOCK 1935: Kumanda.// TDK 1945 – 2010:
Emir.

- ◆ *uyarma komutu*

köşegen (<köşe+gen) [Bkz. **altıgen**] (**geo.**): “Ku-
tur, diyagonal”. TTCK 1941: Kutur.// TDK
1945 – 69: Bir çokgende ardışık olmayan veya
bir çok yüzlüde aynı düzlem üzerinde bulun-
mayan iki köşe arasına çekilen çizgi./ 74: Ku-
tur./ 83 – 2010: Kutur, diyagonal.

nesne (<ne+ise+ne) [Eskiden de kullanılan ke-
lime özellikle dil bilgisi terimi olarak canlan-
dırılmıştır.] (**dilb.**): “Mef’ûlünbih; obje”. T: 1.
Şey. 2. Bir şey, hiçbir şey.// KT 1900: 1. Şey. 2.
Bir şey, hiçbir şey.// TOCK 1935: Şey.// TTCK
1941: Şey.// FGT 1942: Objekt; şey.// TDK
1945: Cümledeki fiilin hükmünü tamamlama-
maya yarayan ve öznenen ayrı olan isim veya
isim durumundaki başka kelime./ 55: Cümle-
de öznenen ayrı olup fiilin konusunu gösteren
isim veya isim durumundaki başka kelime./
66: Cümlede öznenen ayrı olup fiilin konu-
sunu gösteren tümleç./ 69: Cümlede öznenen
ayrı olup fiilin bildirdiği eylemden etkilenen
varlığı anlatan sözcük./ 74 – 2010: Geçişli fiili
bütünleyen yalın veya belirtme durumunda
bulunan tümleç.

- ◆ *nesne grubu, nesne öbeği, belirli nesne, be-
lirtili nesne, belirtisiz nesne, ortak nesne,
nesnesiz*

nicel (<nice+l) [yanlış türetme; Türkçe’de zarftan sıfat yapan +l eki yoktur.] (**mant.**): “Kemmi”. TDK 1945 – 69: Kemmi./ 74 – 2005: Nicelik bakımından olan, nicelik ile ilgili olan./ 2010: Nicelik bakımından olan, nicelik ile ilgili olan, kantitatif.

♦ *niceleme, nicelemek, niceleyiş*

ortaç (<orta+ç) [işlek olmayan +ç eki ile türetilmiştir.] (**dilb.**): “Sıfat-fiil, partisip”. TOCK 1935: Mutavassıt./ FGT 1942: Feri fiil, sıfat fiil./ TDK 1945 – 69: Fiilden yapılmış olup – ma -, - me – ara ekiyle olumsuz şekilleri de yapılabilen sıfat./ 74: Sıfateylem./ 83 – 98: Sıfatfiil, partisip./ 2005 – 2010: Sıfat-fiil.

♦ *durum ortacı*

otsu (<ot+su) (**bot.**): “Hâşişi, ot gibi olan”. TTCK 1941: Hâşişi./ TDK 1945 – 98: Ot gibi olan, gövdesi odunlaşmayan, kısa ömürlü olup yemiş verince kuruyan (bitki)./ 2005 – 2010: Otsul.

♦ *otsu topluluk, otsul*

öge (Kökü belli değildir) (**mant. ve dilb.**): “Unsur”. FGT 1942: Unsur, element./ TDK 1945 – 74: 1. Unsur, eleman. 2. Bir sınıfın veya topluluğun bireylerinden her biri./ 83 – 2010: (2005 – 2010: öge) İlk iki madde aynı. 3. Bir cümleyi oluşturan özne, yüklem, tümlec gibi birimlerden her biri.

♦ *inorganik öge, organik öge*

öncel (<ön+ce+l) [yanlış türetme; Türkçe’de zarftan isim yapan +l eki olmadığı gibi isimden isim yapan +cel eki de yoktur.] (**mant.**): “Selefi; eslâf”. TOCK 1935: 1. Selef. 2. Sâbık./ TDK 1945 – 69: 1. Selef. 2. Eslâf./ 74: Selef./ 83 – 2010: İlk iki madde TDK 45 ile aynı. 3. Sonucun çıkarıldığı önerme ya da önermeler.

♦ *öncel belirleme, öncel düzen*

özne (*nesneye benzetilerek türetilmiş olmalıdır*) (**dilb.**): “Fâil”. FGT 1942: Zât, fâil, müptedâ, müsnedünileyh./ TDK 1945 – 74: 1. Fâil. 2. (Bilinen nesneye göre) Bilen akıl./ 83 – 98: 1. Fâil. 2. Bilinci, sezgisi, düş gücü olan./ 2005 – 2010: 1. Fâil, süje. 2. TDK 83 ile aynı.

♦ *özne grubu, özne öbeği, dolaylı özne, ortak özne, pekiştirmeli özne, sözde özne*

özsü (<öz su) (**biyo.**): “Usâre”. TOCK 1935: Nüsğ./ TTCK 1941: Usâre./ TDK 1945 – 2010: Usâre. (2005 – 2010: öz su).

sapınç (<sap-ı-nç) (**psik.**): “Dalâlet”. TTCK 1941: Taharrüf./ TDK 1945 – 98: Sapıklık, dalâlet./ 2005 – 2010: Sapıklık, aberasyon.

sarmal (<sar-mal) [işlek olmayan bir ekle türetilmiştir.] (**fiz.**): “Helezoni”. TTCK 1941: Helezoni./ TDK 1945 – 98: Helezoni./ 2005 – 2010: Helisel, helezonlu, helezoni.

♦ *sarmal metot, sarmal yöntem*

ses bilgisi (<ses bil-gi+si) (**dilb.**): “Mebhâs-ı esvat, fonetik”. FGT 1942: Mebhâsı esvat./ TDK 1945 – 2010: Fonetik.

SONUÇ

Terimler, eğitim ve öğretimde oldukça önemli bir yere sahiptir. Konuların öğretimi terimler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Gerek eğitim öğretimde, gerekse bilimsel araştırmalarda herhangi bir bilgiye ulaşmak için ihtiyaç duyduğumuz ve karşılaştığımız terimlerin, sağlam yapılı ve amaçlanan bilgiyi çağrıştıracak nitelikte olması şarttır. Ayrıca terimlerin, üzerinde uzlaşılan kelimeler olması gerekmektedir.

Terimlerin, özellikle yapı bakımından da ait olduğu dilin kurallarına uygun olmasına dikkat edilmelidir. Türkçeye çeşitli yollarla giren yabancı kökenli terimlere Türkçe karşılıklar teklif edilirken, karşılık bulunacak terimin anlamına uygun köklerden veya gövdelerden yararlanmak, işlek ekleri kullanmak ve Türkçenin söz dizimi kurallarına uymak gerekmektedir.

Eğer türetilen terimin benimsenmesi ve yaygınlaşması isteniyorsa, başka kurallar da vardır. Bunlar:

1. Türetilen ve karşılık bulunan terimin anlamı karşılaması ve onu çağrıştırması gerekir.
2. Türetilen terimin telâffuzu kolay olmalıdır, kulağa hoş gelmelidir.
3. Karşılık bulunan yabancı kaynaklı terimin ses ve hece sayısı bakımından ondan daha az veya ona eşit ses ve hece sayısında terim türetmek esas olmalıdır. Aksi takdirde tek heceli bir terime karşılık olarak beş heceli

bir terim öneriyorsanız bunun yaygınlaşması, tutunması kolay değildir.

4. Terim, mümkünse tek sözden oluşmalıdır. Birleşik sözler hece sayısını, ses sayısını artırmaktadır.
5. Terimin bire bir çeviri olması doğru değildir.

Yukarıda Kılavuzlardan alınan örneklerde; terim karşılıkları türetilirken genel olarak saydığımız kurallara dikkat edilmiştir. Bu kuralların dışında canlandırma (Eskiden beri var olan bir kelimenin yeni bir kelime veya terime karşılık olarak tek bir anlamı ile yeniden kullanılmaya başlanmasıdır.) yöntemiyle de karşılıklar bulunmuştur. Ancak aralarında işlek ek veya kökle türetilmeyenler, yanlış eklerle türetilenler gibi istisnalar da vardır. Bütün bunlara rağmen 1935 yılı itibarıyla ilk örneklerinden bazılarını verdiğimiz yeni türetilen terimler; günümüze kadar gelebilmiş, yaygınlaşmış hatta farklı terim aileleri oluşturarak kullanım alanlarını genişletmişlerdir.

KISALTMALAR

T: Tanıqlarıyla Tarama Sözlüğü

KT: Kâmus-ı Türkî

G: Geometri kitabı.

FGT: Felsefe ve Gramer Terimleri

TOCK: Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu

TTCK: Türkçe Terimler Cep Kılavuzu

TDK: Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük (TDK kısaltmasının yanındaki tarihler basım yılıdır.)

anat.: Anatomi

geo.: Geometri

zoo.: Zooloji

biyo.: Biyoloji

fiz.: Fizik

kim.: Kimya

ask.: Askerî

fels.: Felsefe

psik.: Psikoloji

mat.: Matematik

dilb.: Dil Bilgisi

astr.: Astronomi

jeo.: Jeoloji

mant.: Mantık

KAYNAKLAR

- AYVERDİ, İlhan, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2005.
- BAYAR, Nevrihal, Açıklamalı Yeni Kelimeler Sözlüğü, Akçağ Yay., Ankara 2006.
- GÖKALP, Ziya, Türkçülüğün Esasları, (Haz: Mehmet Kaplan), Kültür Bak. Yay., İstanbul, 1976.
- HATİBOĞLU, Vecihe, "Atatürk ve Terim Devrimi", Dil Yazıları I, TTK Basımevi, Ankara, 1988.
- HATİBOĞLU, Vecihe, Dilbilgisi Terimler Sözlüğü, TDK Yay., Ankara, 1972.
- İMER, Kamile, Türkiye'de Dil Planlaması: Türk Dil Devrimi, TDK Yay., Ankara 1976.
- KORKMAZ, Zeynep, Türk Dilinin Tarihi Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi, Ankara 1963.
- KORKMAZ, Zeynep, Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yay., Ankara, 1972.
- KORKMAZ, Zeynep, Atatürk ve Türk Dili Belgeler, TDK Yay., Ankara 1992.
- KORKMAZ, Zeynep, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, C I-II, TDK Yay., Ankara, 1995.
- Kültür Bakanlığı Adına, Kılavuzdaki Yeni Kelimeleri Nasıl Kullanmalıyız, Ulus Basımevi (Ulus dergisinde çıkan yazılar), Ankara 1935.
- Maarif Vekâleti, Türkçe Terimler Cep Kılavuzu, İstanbul, 1941.
- Türk Dili, Terim Özel Sayısı, Sayı: 540, Aralık, 1996.
- PİLAV, Salim, Terim Sorunu ve Eğitim Öğretimde Terimlerin Yeri ve Önemi, Mart 2008, Cilt:16, No:1, Kastamonu Eğitim Dergisi, s. 269-274.
- SÂMÎ, Şemseddin, Kâmus-ı Türkî, II cilt, İstanbul, 1899-1900.
- TAN, Nail, Kuruluşunun 70. Yıl Dönümünde Türk Dil Kurumu, Ankara 2001.
- TOPALOĞLU, Ahmet, Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1989.
- Türk Dil Kurumu, Birinci Türk Dil Kurultayı, Ankara 1932.
- Türk Dil Kurumu, Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu, İstanbul 1935.
- Türk Dil Kurumu, Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu, İstanbul 1935.
- Türk Dil Kurumu, Üçüncü Türk Dil Kurultayı, Ankara 1936.
- Türk Dil Kurumu, Geometri, Ankara 1971.
- Türk Dil Kurumu, Felsefe ve Gramer Terimleri, İstanbul 1942.
- Türk Dil Kurumu, XIII. Asırdan Günümüze Kadar Kitaplardan Toplanmış
- Tanıqlarıyla Tarama Sözlüğü, IV c., Ankara 1943 – 1957.
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Ankara 1945.
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Ankara 1955.
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Ankara 1959.
- Türk Dil Kurumu, Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, XII c., Ankara 1963 – 1975.
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Ankara 1966.
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Ankara 1969.
- Türk Dil Kurumu, Geometri, Ankara 1971.
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Ankara 1974.
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Ankara 1983.
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Ankara 1988.
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Ankara 1998.
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Ankara 2005.
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Ankara 2010.
- VARDAR, Berke, Dilbilim ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, Ankara, 1980.
- ZÜLFİKAR, Hamza, Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları, TDK yay., Ankara, 1991.

Millî ve Manevî Kimliği ile İlhan Ayverdi Anma Programı

Selim ŞENEL*

Dergimizin hem fikir hem de isim annesi İlhan Ayverdi Hanımefendinin vefatlarının 14. sene-i devriyeleri vesilesiyle mezun oldukları İzmir Kız Lisesi'nde, Akdem Akademisi Vakfı tarafından hazırlanan "Millî ve Manevî Kimliği ile İlhan Ayverdi" programı gerçekleştirildi. 6 Kasım 2023 tarihinde İzmir Kız Lisesi konferans salonunda gerçekleşen program protokol, lise öğrencileri ve İlhan Ayverdi'nin yetiştirmiş olduğu kişiler tarafından büyük bir ilgiyle karşılandı. (Katılamayanlar ve yeniden izlemek isteyenler için programın kaydı Youtube Akdem Akademisi Vakfı sayfasında bulunmaktadır.)

Murat Oktay'ın yönlendiriciliğinde gerçekleşen "Millî ve Manevî Kimliği ile İlhan Ayverdi" konulu panelde Dr. Fahrünnisa Bilecik ve Dr. Nevnihal Bayar'ın yazıları vakıf görevlileri tarafından dinleyicilere aktarıldı. Akabinde İlhan

Ayverdi Hanımefendinin sevdiği eserlerin icra edildiği mûsikî dinletisiyle program devam etti. Özellikle lise öğrencilerinin paneli dikkatlice dinlemeleri ve konsere eşlik etmeleri bizleri çok mutlu etti.

Program sonrasında lokma ikramının ardından İzmir Kız Lisesi İlhan Ayverdi Hatıra Köşesi ve Kitaplığının açılışı gerçekleşti. Ayrıca lisenin bahçesine İlhan Ayverdi hatırasına çınar ağacı dikildi.

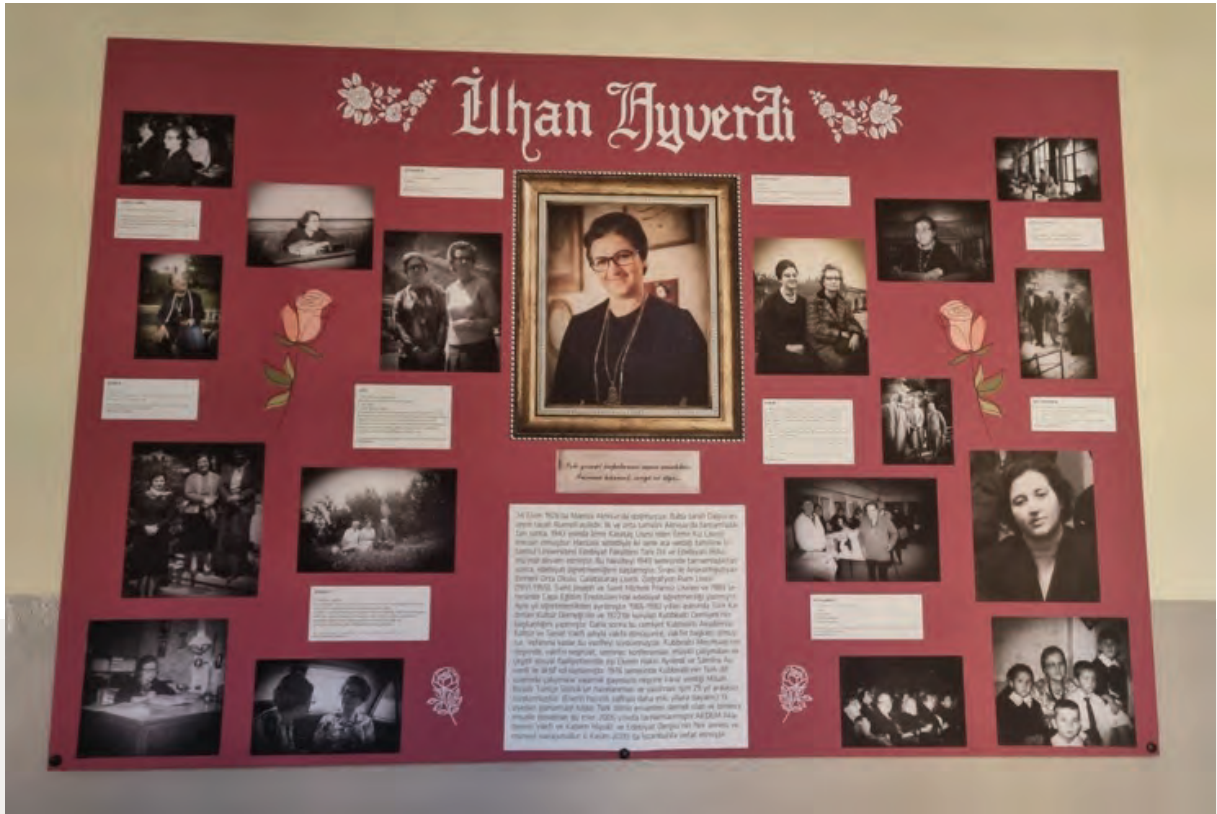
İlhan Ayverdi'nin Lise Belgelerinin Ortaya Çıkmasıyla İlgili İzmir Kız Lisesi Müdürresi Suna Yoldaş Özdemirçelik Hanımefendiyle Röportaj

Selim Şenel: 6 Kasım 2023 tarihinde Akdem Akademisi Vakfı tarafından İzmir Kız Lisesinde gerçekleştirilen "Millî ve Manevî Kimliği ile İlhan Ayverdi" programından önce İlhan Ayverdi Hanımefendinin mezun olduğu lisenin İzmir Karataş Lisesi olduğu biliniyordu. Fakat program vesilesi ile araştırmalar sonucunda İzmir Kız Lisesi Müdürresi Suna Yoldaş Özdemirçelik hanımın katkılarıyla kendilerinin mezun olduğu lisenin İzmir Kız Lisesi olduğu ortaya çıkmış oldu. Hocam bu süreç nasıl gelişti? Sizden dinleyebilir miyiz?

Suna Yoldaş Özdemirçelik: Aslında bizim için süreç İlçe Millî Eğitim Müdürlüğümüz kanalıyla Karataş Lisesinin eski mezunlarından bir hanımefendi ile ilgili anma etkinliğinin yapılacağı ve bunun için bir salon ihtiyacı olduğundan dolayı Kız Lisesinin konferans salonunun kullanımı talebiyle başladı. O zamana kadar konuyla ilgili

Programın afişi

İlhan Ayverdi Hatıra Köşesi

benim de çok detaylı bir bilgim yoktu. Ama seve seve ev sahipliği yapacağımızı bildirdik. Sonrasında İlçe Milli Eğitimdeki şube müdürümüz süreçle ilgili benimle peyderpey bilgi paylaşmaya başladı. Planlanan programla ilgili Akdem Vakfı yetkilileriyle dijital ortamda gerçekleşen bir toplantı sonrasında müdürümüzle sohbet ederken şu ana kadar her şeyin yolunda gittiğini fakat Karataş Lisesi kayıtlarında İlhan Hanım ile alakalı hiçbir veriye ulaşamadıklarını bilgisini aldım. Açıkçası ben ilk bahsedildiğinde de bu duruma

şaşırmıştım. Çünkü 1930-1940'lı yılları düşünürsek, İlhan Hanımın da öyküsünden bahsedildiğinde Manisa Akhisar'dan okuması için İzmir'e gönderildiği gibi bir bilgiyi alınca ben de şaşırmıştım. Çünkü o dönemlerde böyle bir yol izlendiği vakit belki de yatılı olduğu için kız öğrenciler genellikle İzmir Kız Lisesine yönlendirilmişler. Hatta Karataş Lisesinin de kız öğrencilerinin bu okulda okuduğuna dair bir bilgim vardı. O gün müdürümüz kayıtlara ulaşamıyoruz dediğinde ben diploma olmasa bile sınıf geçme defterlerine

Panelden kareler

Konserden bir kare

Lisenin girişine asılan İlhan Ayverdi'nin İzmir Kız Lisesinde okuduğuna dair levha

İlhan Ayverdi'nin Lise fotoğrafları

bakılabilir, dedim. Ona da baktıklarını söyledi. Bu durumun üzerine açıkçası benim içimden bir ses o dönemin koşullarını da düşününce bir ihtimal kayıtların bizde olabileceğini söyledi. Bunun üzerine müdürümüze konuyla ilgili ben de bir araştırma yapayım dedim ve okula döndüm. Sonrasında bizim bu kayıtlara erişimimiz on dakikamızı aldı.

Biz de çok şaşırdık, heyecanlandık. Çünkü İlhan Hanımla ilgili internet üzerinden araştırma yaptığınızda tüm kaynaklarda Karataş Kız Lisesinden mezun olduğuna dair bir bilgi var. Ben bu kadar emin yazıldığı için de başlarda hissettiğim "acaba?" duygusunu çok dillendirmemiştim. Sonrasında biz muhit olarak Karataş bölgesinde olduğumuz için okulumuzun zamanında Karataş Kız Lisesi olarak da bilindiği aklıma geldi. Birkaç yıl öncesinde arşivimizde ciddi bir düzenleme yaptığımız için memurumuza kişisel bilgileri verdim. On dakika sonra memurumuz bana kayıtları getirdi. Hatta sadece diploma ile olmaz sınıf geçme defterleriyle doğrulayalım dediğimde, bir zaman sonra sınıf geçme defterlerinde İlhan Hanımın Manisa'dan mezun olduktan sonra doğrudan buraya gelip kaydolduğu, üç sene burada eğitim alıp mezun olduğu bilgisine eriştik. Bu durumu öncelikle şube müdürümüz ve vakıf yetkilileriyle paylaştık. Hepimiz için heyecan verici ve mutlu edici bir durum oldu. Tabii bundan

Katılımcılar İlhan Ayverdi hatırasına dikilen çınar ağacının önünde

sonra daha tatlı bir telaş başladı. Etkinliğin içeriği, akışı değişti. Çünkü İlhan Hanım hatırasına mezun olduğu okulda bir köşe oluşturulması söz konusuydu. Devamında bu durum ile ilgili detayları da konuşup çok kısa bir sürede yeni bir planlamaya gitmiş olduk. Ne mutlu ki İlhan Hanımın hatırası okulumuz kütüphanesini daha da zenginleştirmiş oldu. Türk yazın tarihine çok önemli bir hizmet sunmuş, kıymetli bir mezunumuz İlhan Hanım, kütüphanemizde yer alan Misalli Büyük Türkçe Sözlük ile okulumuz gençleriyle buluşur durumda oldu. Vefatının sene-i devriyesinde hem kendilerinin kayıtlarına erişmiş olduk hem de mezun olduğu okulumuzdaki gençlerle bir araya getirmiş olduk diyebilirim.

Selim Şenel: Hocam, öncelikle röportaj tecrübemizi kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederiz. Programın hazırlık aşamasında ve sonrasında da bize çok yardımcı oldunuz. Ayrıca sizin de çabalarınızla hoş bir tevâfuk oldu. Her şey için tekrar teşekkür ederiz.

Suna Yoldaş Özdemirçelik: Ben teşekkür ederim. Ben de 1993 senesinde İzmir Kız Lisesinden mezun oldum. Kurumumuzun mezun ettiği bu kadar değerli insanların yaşamlarıyla yolumun kesişmesi benim için ayrı bir gurur kaynağı, ne mutlu bana.

İlhan Ayverdi Kitaplığı

Âşık Veysel’de Birlik Fikri*

Ünal ŞENEL**

Özet

“Birlik” kelimesi beşeri, sosyal, siyasi, iktisadi, kültürel, felsefî ve tasavvufî alanlarda farklı anlam tabakaları oluşturarak kavramsallaşmış bir kelimedir. Farklı bağlamlarda tevhit, vahdet, ittihat, ittifak, birleşmiş, birleşik, bütünleşik gibi kavramlarla zaman zaman anlamdaşlık kazanan bu kelime literatürde geniş bir etki alanına sahiptir. Bu kadar zengin çağrışım gücüne sahip olan bu kelime ve kavramı fikir adamlarıyla birlikte şair ve yazarlar da yaygın olarak kullanmışlardır. Genel olarak Türk halk şairleri bu kavramı birbirine benzer tarzda kullanarak ortak bir çağrışım dünyası oluşturmuşlardır. Bu şairlerin 20. yüzyıldaki en güçlü temsilcilerinden olan Âşık Veysel de “birlik” kelimesini ortak kullanım çerçevesinde şiirlerine dâhil ettiği gibi diğerlerinden farklılaşarak kendine has bir yaklaşım da ortaya koymuştur. Şair tasavvuf terminolojisinden yola çıkarak “birlik” kelimesine yaygın olarak yer verdiği gibi toplumsal yakınlaşmayı sağlayacak, milli birlik duygusunu pekiştirecek tarzda da kullanmıştır. Bildiride Âşık Veysel’in “birlik” kelimesine yüklediği anlamlar şairin yaşadığı dönemin şartları da dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Giriş

Birlik kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde: “Tek, bir olma durumu”, “Bir arada olma durumu”, “Bağlılık ve üslup benzerliği”, “Bölünmezliği içeren yalın bütünü” ifadeleriyle açıklanmıştır.²¹

Kubbealtı Lugatı’nda ise birlik kelimesi şu anlamlarla karşılanmıştır: “Bir ve tek olma durumu, vahdâniyet, ahadiyet”, “Bütünlük, vahdet”, “Birlikte olma durumu, berâberlik, iştirak”, “Belli bir amaç etrafında birleşenlerin meydana getirdiği topluluk, kuruluş”. Yukarıdaki anlamları bulunan birlik kelimesi siyasi, iktisadi, sosyal, kültürel, felsefî ve tasavvufî alanlarda yaygın olarak kullanılmıştır. Ülke, kurum, işletme isimlerinde yer aldığı gibi felsefî, tasavvufî, edebî metinlerde de terim ve çok katmanlı kelimeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Atasözleri ve deyimlerde de yaygın olarak yer almaktadır. Bütün bu yaygınlık, kelimenin toplumun geneli tarafından olumlu karşılandığını, benimsendiğini hatta zaman zaman ulaşılması gereken ideal durum ve seviyeleri kastetmek için kullanıldığını da göstermektedir. Bundan dolayı devlet adamları, siyasiler, topluma yön vermek isteyen ideologlar, fikir adamları ve kanaat önderleriyle birlikte şair ve yazarlar da “birlik” kelimesi ve türevlerini sık sık kullanmışlardır. Sanatçılar farklı ruh hallerini dile getirirken içlerinde yaşadıkları bunalımları ve karmaşık halleri aşarak sükûnete ulaşma arzularını dile getirmek için de sık sık “birlik” kelimesine başvurmuşlardır. Zaman zaman da toplumsal çelişkiler ve kargaşalar karşısında çıkar yol olarak sosyal bütünleşmeyi sağlamak amacıyla bu kelimenin “büyülü gücünden” faydalanmak istemişlerdir. Binaenaleyh bireysel konuları işleyen sanatçılar da sosyal davaların savunucuları da “birlik” kelimesi ve kavramında birleşmişlerdir.

21 Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*, “Birlik” maddesi. Erişim: <https://sozluk.gov.tr/>

İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, “Birlik” maddesi. Erişim: KubbealtiLugatiLugati.org

* Değerli kültür insanı Emrehan KÜEY ağabeyimizin vefatından sonra masasının üzerinde Âşık Veysel’in “Senlik Benlik Nedir Bırak” şiirinin bulunması sebebiyle, rahmete vesile olması niyazıyla bu yazı kaleme alınmıştır. Ruhu şâd olsun.

Metin, 2-3 Kasım 2023 tarihinde Sivas’ta Cumhuriyet Üniversitesi ve Motif Vakfı tarafından gerçekleştirilen Âşık Veysel Sempozyumu’nda bildiri olarak sunulmuştur.

** Dr. Öğretim Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, SBBF, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Âşık Veysel'in "Birlik" Kelimesine Yüklendiği Anlamlar

a. Vahdet, Ruhların Birliği

Âşık Veysel "birlik" kelimesini daha çok tasavvufî anlamda kullanmıştır.²² Mahmut Erol Kılıç'ın "Varlığın özde aynı cevherden gelip tezahürde farklılaştığı" ²³ şeklinde özetlediği bu anlayışı Âşık Veysel geleneksel halk şiirinin ifade kalıpları ve terminolojisiyle samimi ve etkili bir tarzda dile getirmiştir.

Âşık Veysel "Senin Yolunda Yolunda" başlıklı şiirinde²⁴ tıpkı Yunus Emre'nin "Bana seni gerek seni" söyleyişinde olduğu gibi:

"Ben ne idim nasıl oldum

²² Bu konuda detaylı bir çalışma Şahin Köktürk tarafından yapılmıştır. Bkz: "Âşık Veysel'de Vahdet-i Vücut Anlayışı" *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/4 Spring 2014, p. 749-758, ANKARA-TURKEY

²³ *Dârülmülk Konya- Tarih, Kültür, Sanat ve Medeniyet*, 2023/2, s.51

²⁴ Âşık Veysel Şatıroğlu, *Dostlar Beni Hatırlasın -Bütün Şiirleri-*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1970, s.13

*Kâhi doldum kâh boşaldım
Yandım yakıldım kül oldum
Senin yolunda yolunda."*

diyerek halden hâle geçtiğini, dünyanın bin bir türlü galesinden kurtularak birliğe ulaşma yolunda "yanıp yakılıp kül olduğunu" ifade etmektedir. Burada âşığın "Senin yolunda" diyerek Hakk'ın birliğine ve vuslata ulaşma arzusu açıkça dile getirilmiştir. Bir başka deyişle "kesretten vahdete", çokluktan birliğe ulaşma gayretinde olduğu vurgulanmıştır.

"Bu Alemleri Gören Sensin" başlıklı şiirinde de:

*"Binbir ismin bir cismin var
Oğlun, kızın ne hısmın var?
Her bir irenkte resmin var
Nerde baksam orda sensin."*

mısralarıyla vahdet-i vücut ve tecelli anlayışını kendine has üslubuyla mısralara dökerek "birlik" fikrini işlemektedir.

"Saklarım Gözümde Güzelliğini" başlıklı şiirinde ise Âşık Veysel "Her neye bakarsam sen

varsın orda" mısraıyla çok daha yoğun bir söyleyişle dile getirdiği tevhit anlayışını şiirin tamamında, büyük ölçüde tabiat unsurlarından yola çıkarak sergilemektedir.

"Kırk Yaşımdan Sonra" başlıklı şiirinde ise:

"*Hakk'ı bilen her eşyayı Hak gördü*", "*Zâhir bâtın her irenkten görünür*" gibi mısralarla bakış açısını dile getirirken Esmâ-i Hüsnâ'nın tecelli ettiği Hakk ismine işaret etmesi, ondaki tasavvuf kültürünün derinliğini göstermektedir.

Âşık Veysel tasavvuf düşüncesindeki "vahdet" fikrini, farklılıkların birliği anlayışıyla mısralarına dökmüştür:

"*Cefanın sefanın farkı yok bence*
Eğer düşünürsek inceden ince
Her ikisi son haddine varınca
Dümdüz olur eniş yokuş dereler" (s. 258)

"Aşkın Beni Elden Ele Gezdirdi" başlıklı şiirinde:

"*Altmış iki yıldır seni ararım*", "*Her millette birer yüzden göründün*", "*Her nesnede gösterirsin nakşını*" dedikten sonra "*Görenlere açık körlere gizli*" ifadeleriyle Hakk'ın birliğine ancak gönül gözü açık olanların şahit olabileceğini, fizikî anlamda görmenin kâfi gelmediğini de ima etmektedir.

Âşık Veysel "Göz Gezdirdim Dört Köşeyi Aradım" başlıklı şiirinde de tasavvufî anlamdaki birlik fikrini yoğun söyleyişlerle dile getirmektedir:

"*Coşar deli gönül misâl-i derya*
Mecnun'a sahrada göründü Leylâ
Gördüğün güzellik hepisi Mevlâ
Ne sen var ne ben var bir tane Gaffar."

Aynı şiirde geçen "*Veysel'e görünür mevcud her şeyde*" mısraının bulunması da Âşık'ın dünyadaki güzellikleri Hakk'ın birer tecellisi olarak görmesi ve o hakikatin dışında bir değer aramanın beyhude olduğunu vurgulaması da kadim tasavvuf düşüncesinin bir temsilcisi olduğunu göstermektedir.

Aynı bakış açısını şair, "Aslıma Karışıp Toprak Olunca" başlıklı şiirinde de sürdürmektedir:

"*Aslıma karışıp toprak olunca*
Çiçek olur mezarımı süslerim

Dağlar yeşil giyer bulutlar ağlar
Gök yüzünde dalgalanır seslerim
Ne zaman toprakla birleşir cismim
Cümle mahluk ile bir olur ismim."

mısralarından da anlaşılabileceği gibi Âşık Veysel de tıpkı Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî gibi ölümü aslına, birliğe kavuşma olarak görmektedir. İleriki mısralarda bu "asla" kavuşmanın bütün kötülüklerin ortadan kalkmasına ve güzelliklerin ortaya çıkmasına yol açığının vurgulanması da dikkat çekicidir. Âşık Veysel'e göre bâkî olan sadece güzelliştir. Zira, "Allah güzeldir, güzelliği sever".

Şair, insan ruhunun asıl kaynağından kopup yeryüzüne inmesi, türlü hallerden geçerek tekrar aslına kavuşması macerasını tabiat unsurlarından faydalananarak anlattığı "Göklerden Süzüldüm, Tertemiz İndim" başlıklı şiirinde geçen;

"*İrmak olup kavuşunca denize*
Dalgalandık coştuk taşlık biz bize"

mısralarıyla, birliğe kavuşmanın coşkusunu, heyecanını muhatabına da hissettirecek tarzda dile getirmektedir.

"Kardeşim" şiirinde yer alan "*Aynı vardan var olmuşuz*", "*Ne varsa sende bende / Aynı varlık her bedende*" gibi mısralarda aynı kaynaktan geldiğimiz ve aynı kaynağa döneceğimiz fikri işlenmekle birlikte, ruhların birliğine de işaret edilmektedir.

"Sular" başlıklı şiirde de tabiat unsurlarından yola çıkılarak asıl kaynağa ulaşma ve birliğe karışma fikri işlenmektedir:

"*Göz yaşları gibi ulu dağlardan*
İnginden ingine çağlayan sular
Derin derin derelerden dönerek
Arayıp Aslını ağlayan sular."

Âşık Veysel, Halkevi II başlıklı şiirinde su metaforunu tabiattan sosyal hayata genişleterek birlik beraberlik fikrine yer vermektedir:

"*İrmak çaylardan var olur*
Bir bir içinde sır olur
Denizde cümle bir olur
Halkın evi Hakkın evi"

Aynı şiirde toplumdaki farklılıkları birleştirmeye gayreti de göze çarpmaktadır:

*“Cami Tekke âsitane
Ah çekeriz yana yana
Bu da bir yoldur insana
Halkın evi Hakkın evi”*

b. Toplumsal, Millî ve İnsani Birlik

Âşık Veysel'deki “birlik” fikrinin temelinde yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere itikadî anlayışından kaynaklanan tasavvufî anlamdaki vahdet prensibi yer almaktadır. Bu prensibe bağlı olarak şairin dünyevî konuları değerlendirişinde de aynı bakış açısı söz konusudur. Âşık Veysel sosyal hayattaki kargaşaların, millet hayatını tehdit eden ayrışmaların ve insanlığı buhrana sürükleyen çekişmelerin ortadan kalkması ve topyekûn huzura kavuşulabilmesi için birlik fikrine ulaşılmasını temel şart olarak görmektedir.

Âşık Veysel bu konulardaki fikirlerini “Senlik Benlik Nedir Bırak” ve “Gel Birlik Kavline Gidelim Kardaş” gibi şiirlerinde apaçık mesajlar vererek dile getirmiştir.

Mesajlarındaki yoğunluktan dolayı adı geçen metinlerin tamamını aktarmayı uygun gördük:

Senlik Benlik Nedir Bırak

*Allah birdir Peygamber Hak
Rabbül âlemindir mutlak
Senlik benlik nedir bırak
Söyleyim geldi sırası*

*Kürt'ü Türk'ü ne Çerkes'i
Hep Âdem'in oğlu kızı
Beraberce şehit gazi
Yanlı var mı ve neresi*

*Kur'an'a bak İncil'e bak
Dört kitabın dördü de hak
Hakir görüp ırk ayırmak
Hâkikâtte yüz karası*

*Bin bir ismin birinden tut
Senlik benlik nedir silk at
Tuttuğun yola doğru git
Yoldan çıkıp olma âsi*

*Yezit nedir, ne kızılbaş
Değil miyiz hep bir kardaş
Bizi yakar bizim ataş
Söndürmektir tek çaresi*

*Kişi ne çeker dilinden
Hem belinden hem elinden
Hayır ve şer emelinden
Hâkikat bunun burası*

*Bu âlemi yaratan bir
Odur külli şeye kadir
Alevi Sünnilik nedir
Menfaattir varvarası*

*Cümle canlı hep topraktan
Var olmuştur emir Hak'tan
Rahmet dile sen Allah'tan
Boldürür rahmet deryası*

*Veysel sapma sağa sola
Sen Allah'tan birlik dile
İkilikten gelir belâ
Dâva insanlık dâvası...*

Âşık Veysel'in bu şiiri zaman içerisinde çok sevilmiş, benimsenmiş ve “Birlik Destanı” olarak da anılmaya başlanmıştır. Bunun sebebi şairin dinî, tarihî, kültürel ve insanî değerlerin özündeki hakikati toplu olarak ortaya koymasıdır. Şiirde tarihî ve kültürel realiteler tanınmakla birlikte bunların taraftarlığının yapılması, başkalarının ötekileştirilmesi, kendinden olmayanın hakir görülerek dışlanması, üstelik böyle yapılarak menfaat elde edilmeye çalışılması Hak'tan ve hakikatden uzaklaşmak, yoldan çıkmak olarak görülmüş; insanî değerler etrafında toplanma ideali ortaya konulmuştur. Şiire “Allah birdir” denilerek başlanmış ve “Allah'tan birlik dilenerek” tamamlanmıştır. Böylece Âşık Veysel itikadî anlamdaki “birlik” fikrinden toplumsal birliğe kadar geniş bir açılım sergileyerek duygu ve düşüncelerini her çevreye ulaştırmıştır.

Gel Birlik Kavline Girelim Kardaş

*İtimat edersen benim sözüme
Gel birlik kavline girelim, kardaş
Birlik, çok tatlıdır, benzer üzüme
İçip şerbetini duralım kardaş*

Son verelim iftiraya buhtana

Ergun Çağatay

Sivrialan Köyü - Sivas

*Kardeşâne sevişelim can cana
Elbirlikle çalışalım Vatana
Çok okul fabrika kuralım, kardaş*

*Çalışalım kurtulalım buhrandan
Nedir senlik benlik usandık candan
İrkımız neslimiz aynı bir kandan
Yurdun yaraların saralım, kardaş*

*Yürüyelim Atatürk'ün izine
Boş verelim bozguncular sözüne
Göz atalım şu dünyanın hızına
Yürüyüp hedefe varalım, kardaş*

*Atatürk'ün yattığı yer nûr olsun
Azim, fikir, emelimiz bir olsun
Herkes birbirine kız versin alsın
Çıkarıp nifaki, sürelim kardaş*

*Veysel'in sözleri kanun dışı mı
Mantığa uymazsa kesin başımı
Bana düşman etmiş vatandaşımı
Sebebi ne ise soralım, kardaş.*

Bu şiirde Âşık Veysel, herkesi "birlik olma" yolunda bir sözleşmeye davet ediyor. Birliğin çok değerli bir nimet olduğunu üzüm benzetmesiyle dile getiriyor. "Kardeşâne sevişelim can cana"

diyerek toplumsal bütünleşmeyi bütün gönlüyle arzuladığını ifade ediyor. Küçük hesapları bir tarafa bırakarak bir bütünün parçaları olduğunu fark edip "çalışma" fikri etrafında birleşip yurdun kalkındırılması hedefini ortaya koyuyor. Atatürk'ün birleştirici vasfına dikkat çekerek O'nun gösterdiği hedefler doğrultusunda azimle, fikir ve emel birliği içerisinde yürünmesi gerektiğini vurguluyor. Âşık Veysel, "Herkes birbirine kız versin alsın" tavsiyesinde bulunarak toplumsal birlik ve bütünlüğün sağlanmasındaki çok önemli bir merhaleyi dile getiriyor.

Âşık Veysel "Durum" başlıklı şiirinde de içinde yaşadığı dönemdeki olumsuz yönelişleri eleştirirken "Dünya tebdil oldu durum değişti" diyerek sözlerine başlıyor; din- mezhep kavgalarına anlam veremediğini iğneleyici ve alaycı sözlerle dile getiriyor:

*"Bakmaz mısın insanların işine
Kötülükler doğar peşi peşine
Mezhep kavgasından din döğüşüne
Sanki varıp sığmamışlar cennete"*

Âşık Veysel, insanların birbirleriyle kuru kuruya çekişmesinden ve menfaat kavgalarından bıkip usandığını belirterek dervişlerin halvete

girmelerini çağrıştıracak şekilde “vahdet köşesi-ne” çekilmek istediğini şu dörtlülle dile getiriyor:

*“Gitmiyor gönlümün kederi yası
Doğru söyleyene diyorlar âsi
Bitmez bu dünyanın kuru davası
Çekil Veysel bir köşe-i vahdete”*

Âşık Veysel sosyal alanda birliği savunmanın yanı sıra millet hayatında birlik beraberlik içinde olmanın önemini yakın tarihten örnekler vererek de vurgulamaktadır. Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın önderliğinde Türk Milletinin kaderini değiştiren Millî Mücadele yıllarının anlatıldığı “19 Mayıs’ta Parlayan Zafer” şiirinde “*Yürüdü cepheye el birliğiyle / İnanlı imanlı bir varlık ile*” mısralarıyla zaferin kazanılmasındaki temel prensibe işaret edilmektedir.

Şair, “Vatan Sevgisini İçten Duyanlar” başlıklı şiirinde de elbirliğiyle kazanılan zaferden sonra vatana sahip çıkmanın coşkusunu ve gereğini şu mısralarla dile getirmiştir:

*“Vatan bizim, ülke bizim, el bizim
Emin ol ki her çalışan kol bizim
Ayyıldızlı bayrak bizim, mal bizim
Söyle Veysel öğrenerek, överek”*

Âşık Veysel, “Türküz Türkü Çağırırız” şiirinde de yeryüzündeki bütün Türklerin birbirinin yoldaşı olduğunu ve karşılaşılan her türlü zorluğun da hep birlikte aşılabileceğini vurgulamaktadır:

*“Türküz Türkler yoldaşımız
Hesaba gelmez yaşımız
Nerde olsa savaşımız
Türküz türkü çağırırız.”*

Sonuç

Türk halk şiirinin 20. yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden olan Âşık Veysel “birlik” kelimesine şiirlerinde yaygın olarak yer vermiştir. Halk şiirinin tasavvuf terminolojisinden büyük ölçüde faydalanmasına bağlı olarak Âşık Veysel de şiirlerinde “birlik” kelimesini yaygın olarak tasavvuf kültürü bağlamında kullanmıştır. Bunun başlıca sebebi şairin doğup büyüdüğü çevrede bu kültür ocaklarının çok köklü bir geleneğe sahip olmasıdır. Âşık Veysel yol büyüklerinden ve ustalarından beslenerek “birlik” kelimesi ve anlamdaşlarını kendine has etkili bir anlatım tarzıyla

şiirlerine yansıtmıştır. Âşık Veysel kendi ruhi yolculuğunu anlatırken çokluktan birliğe ulaşma gayretinde olduğunu samimi bir söyleyişle vurgulanmıştır. “Tecelli” anlayışını kendine has üslubuyla mısralarına yansıtırken bu kelimeye geniş yer vermiştir. Şair “tevhit” anlayışını ön plana çıkardığı şiirlerinde büyük ölçüde tabiat unsurlarından faydalanmıştır. Âşık Veysel’e göre de ölüm “birliğe” kavuşmadır.

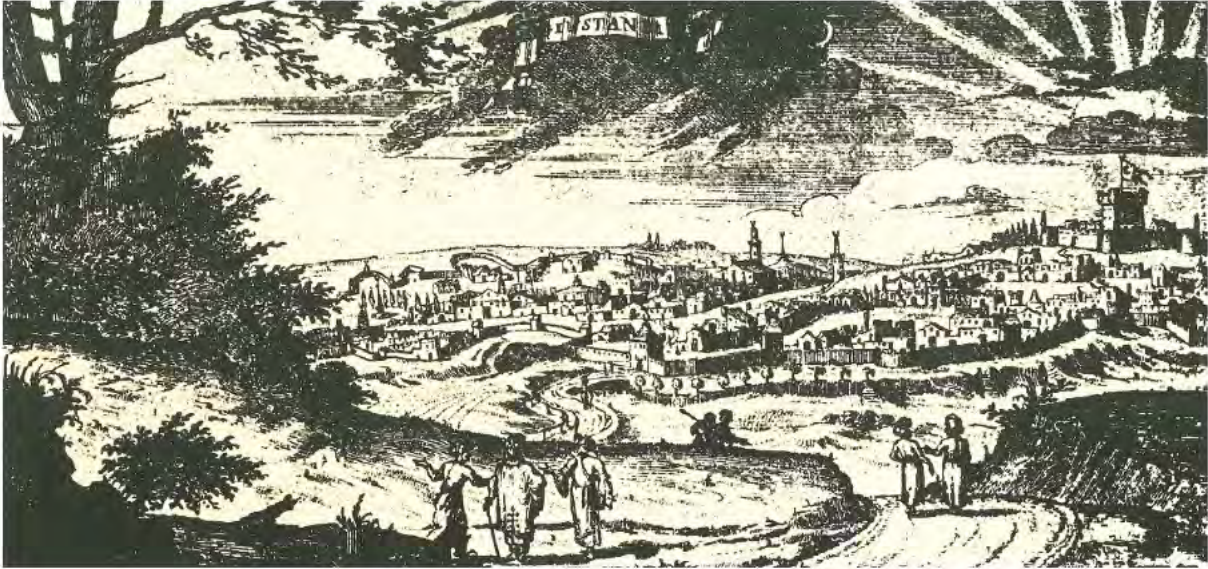
Şair sosyal hayatın âhenkli bir hâle gelmesi; millet varlığının devam etmesi ve insanlığın huzura kavuşabilmesi için birlik fikrine ulaşılmasının kaçınılmaz olduğu görüşündedir. Bu görüşlerini anlattığı şiirleriyle şair, milletimiz tarafından büyük saygı duyulan öncü bir şahsiyet haline gelmiş ve mesajını geniş kitlelere ulaştırmıştır. Küçük menfaat hesaplarının bir tarafa bırakılarak temel dinî, millî ve insanî değerler etrafında toplanmayı tavsiye eden şiirleri toplumda geniş yankı bulmuş ve sosyal kaynaşmanın sağlanmasında büyük rol oynamıştır. Âşık Veysel’in bu doğrultudaki şiirleri Cumhuriyet döneminin ilk çeyreğindeki halk kültürüne ve millî kaynaklara yönelme, modern dünyanın değerlerinden faydalanarak “çağdaş bir Türkiye yaratma” idealiyle de örtüşmüş ve kültür politikasına yön veren kişiler tarafından da desteklenmiştir.

Kaynakça:

- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, “Birlik” maddesi. Erişim: Kubbealti Lugati
- Lugatim.org
- Dârülmülk Konya-Tarih, Kültür, Sanat ve Medeniyet*, 2023/2
- Köktürk, Şahin. “Âşık Veysel’de Vahdet-i Vücut Anlayışı” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/4 Spring 2014, p. 749-758, ANKARA-TURKEY
- Şatiroğlu, Âşık Veysel. *Dostlar Beni Hatırlasın -Bütün Şiirleri-*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1970
- Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*, “Birlik” maddesi. Erişim: <https://sozluk.gov.tr/>

Bulgaristan'da Bir Osmanlı Şehri Köstendil ve Feridun Ahmet Bey Camii*

Gülberk BİLECİK*

Resim 1. 18. yüzyılda Köstendil şehri (www.svetimesta.com)

GİRİŞ

Köstendil veya “Küstendil” şehri günümüzde Bulgaristan sınırları içinde, Bulgaristan’ın batısında Sırbistan, Makedonya ve Bulgaristan

sınırlarının kesiştiği bölgede bulunmaktadır. Oldukça geniş ve verimli bir ovada, Karasu (Struma) Nehri’ne birkaç kilometre mesafede Osogovski Dağları’nın eteklerindedir.

Şehir, 6. yüzyıldaki Avar-Slav istilası esnasında yıkıma uğrayan Roma kenti Pautalia’nın devamıdır. 14. yüzyıldan Osmanlı döneminin başlangıcına kadar Sırp hakimiyetinde kalmıştır. Sırp Prensi Dejanovic Konstantin, 1371 senesinde I. Murad’ın hükümdarlığını tanıyarak Osmanlı himayesine girer ve Sultanın emriyle eski kasabayı yıkıp Köstendil’i temelinden yeniden kurar. Şehir bu tarihten itibaren “Kostadin İli”, “Kostadinili” olarak anılır. Dejanovic Konstantin Rovine Muharebesi’nde hayatını kaybedince 1395’ten sonra

Resim 2. 20. yüzyılda Köstendil (www.svetimesta.com)

* Bu yazı; Hikmet dergisi, Sayı: 39, Yıl: 2023/1, Makedonya, s. 8-27’de yayımlanmıştır.

** Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü.

Resim 3. Köstendil şehrinden bir görünüş (www.svetimesta.com)

Osmanlılar bu eski prensliği “Köstendil Sancağı” adıyla kendilerine bağlarlar.

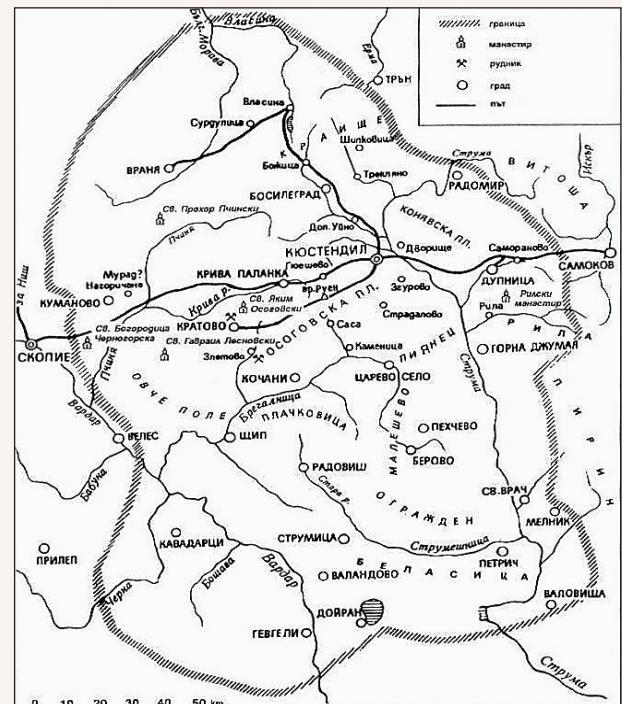
Şehir bünyesinde barındırdığı çok sayıdaki kaplıca hamamı nedeniyle kaynaklarda “*Ilıca-i Köstendil*” ya da “*Ilıca*” adıyla anılır. 882/1477 tarihli bir mukataa defterinde ise, hem “*Liva-i Kostadin*” hem de “*Liva-i Ilıca*” şeklinde geçmektedir. Aynı zamanda “*Ilıca*” şeklinde de kaydedilmiştir.

Evliya Çelebi Seyahatname’sinde Köstendil şehrinden Rumeli Beylerbeyliği’ne bağlı sancak merkezi olarak bahseder. Murad Hüdavendigâr zamanında iki defa fethedilip kalesinin yıktırıldığını belirtir. Bu tarihten itibaren şehre Anadolu’dan ve Konya’dan Müslüman-Türk nüfus getirilmiş, Türk kimliğini vurgulayacak mahalleler kurulmuş ve imar faaliyetlerine başlanmıştır.

16. yüzyıl tahrir defterlerine göre şehirde 22 Müslüman mahallesinin varlığı bilinir. Bu tarihte cami ve mescitlerin etrafında kurulan mahallelerle Köstendil’in tam bir Osmanlı şehri olduğu anlaşılmaktadır.

Köstendil 1683’teki II. Viyana Kuşatmasının ardından Hıristiyan ittifakı ile yapılan savaş esnasında önemli ölçüde zarar görür. Fındıklılı Si-

lahdar Mehmed Ağa, 4000 Alman ve Macar’ın Bulgar haydutlarının da katılımıyla kasabaya ani bir baskın yaparak çok sayıda Müslümanı katlettiğini ve büyük maddi zarara yol açtığını nakleder. Şehrin geçirdiği ikinci bir felaket de 1690 senesinde 2000 kişilik Sırp ordusunun kasabayı

Harita 1. 15.- 16. yüzyıllarda Köstendil Sancağı

Resim 4. Köstendil'de Osmanlı eserlerinin genel görünümü

Resim 5. Köstendil şehrinin genel görünüşü (www.eskitürkiye.net)

zapt ederek yağmalaması ve geri çekilmeden önce Müslüman nüfusun bir kısmını kılıçtan geçirmesidir.

1690'lı yıllarda başlayan sıkıntılı günler Köstendil'de Türklerden çok Bulgar nüfusun hâkim olduğu 19. yüzyıla kadar devam eder. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası ve sonrasında bölgedeki Türklerin büyük çoğunluğunun şehri terk ettiği ve boşalan yerlere kalabalık Bulgar nüfusunun yerleştirildiği bilinmektedir. Köstendil 1878 Berlin Antlaşması ile Bulgar Prenslğine bırakılır ve 1908 yılında Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan

etmesiyle bölgedeki Türk hakimiyeti ortadan kalkar.

Özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda yapılan cami, mescid, zaviye, hamam, çarşı ve su yolu gibi yapılarla Köstendil büyük bir imara sahne olmuş ve gelişme kaydetmiştir. Yapılan inşaa faaliyetleriyle şehre Türk-İslam kimliği kazandırılmıştır.

1660 senesinde şehri ziyaret eden Evliya Çelebi Köstendil'de dört saray ile Turhanzade, Eski Sultan Murad ve Alaybeyi Camilerinin isimlerini verir. 3 medrese, 6 mektep, 5 tekke, birisi Koca Murad Hanı olmak üzere 3 han olduğunu kayde-

Resim 7. Köstendil şehrinin genel görünüşü (www.eskitürkiye.net)

Resim 6. Köstendil şehrinin genel görünüşü (www.eskitürkiye.net)

der. Evliya Çelebi “kösten” kelimesinin buradaki yörüklerde “ılca” anlamına geldiğini, şehirde çok kaplıca bulunduğunu ve camilerinde sıcak su ile abdest alındığını yazar. Kubbeli, havuzlu 12 ılıcası olup sıcak suların şehrin her tarafını dolaştığını, havuzları doldurduğunu ve en meşhurunun Bey Kaplıcası olduğunu bildirir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde tamir, tayin, tahribat gibi çeşitli vesilelerle kayıtlı Köstendil’in merkezinde bulunan Osmanlı eserlerinin isimleri şöyledir:

Fatih Sultan Mehmed Camii, Cami-i Kebir, Cami-i Kebir Kütüphanesi, Halil Paşa Camii ve İmareti, Hasan Efendi Camii, Medresesi ve Sıbyan Muallimhanesi, Ahmet Bey Camii, Süleyman Paşa Camii, Rifai Tekkesi, Murad Çelebi Camii ve Dergahı, İmaret Camii, Saidiye Tekkesi, Orta İmaret Tekkesi, Derviş Çelebi Hamamı, Köstendil Medresesi, Rüştüye Mektebi, Mollazade Hüseyin Camii ve Mektebi, Mollazade Hasan Efendi Mektebi ve Camii, Sinan Alabeyi Camii, Derviş Çelebi ve Kaya Bey Mektebi ve Mescidi, Mehmed Ağa Mekteb-i Rüştüyesi, Gazi Süleyman Paşa Hamamı, Orta İmaret Çeşmesi, Dragovişince Nehri üzerindeki köprü.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde Köstendil’in ilçelerinde bulunan Osmanlı eserlerinin isimleri de şöyledir:

Eğridere kazasında Veziriazam Bayram Paşa camii, mektebi, han ve hamamı, el-Hac Mehmed Camii, İvranya Kasabası’nda Kara Hoca Camii ve Mektebi, Piyanice İlçesi Gabruh Köyü Mescidi, Kalimatça Köyü Camii Radovişte (Radoşte) Kasabası Darbhane Başkatibi Süha (Seha) Ali Efendi Kütüphanesi, Medrese ve Mektebi Radovişte Kasabası Darbhane Başkatibi Şeyhi Ali Efendi Mektebi ve Kütüphanesi.

1868-1869 tarihli Tuna Vilayeti Salnamesi’nde yer alan kayıtlara göre Köstendil’de 16 cami, 7 mektep, 3 medrese ve 16 tekke mevcuttur. 1872-1873 tarihli Tuna Vilayeti Salnamesi’ne göre Hristiyan nüfusun daha fazla olduğu ve şehirde 16 cami, 16 tekke, 3 medrese ve 4 kilise 23 han ve 426 dükkânın bulunduğu görülmektedir. 1875 sayımında 9 mektep zikredilir. 1878 öncesinde ise Köstendil’de 37 cami ve mescit, 33 kilise ve havra, 4 medrese ve ıslahane, 22 Müslüman mektebi, 14 gayr-i müslim mektebi, 8 hükümet konağı ve 76 muhtelif dükkân ve ev mevcuttur.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Osmanlı ordularının çekilmesiyle birçok şehirde

Resim 9. Caminin giriş kapısı üzerinde yer alan 1147 (1734/35) tarihli ihya kitabesi (G. Bilecik 2018)

olduğu gibi Köstendil'de de Bulgarlar pek çok Osmanlı eserine hasar vermişlerdir. Bulgarların modern şehircilik anlayışları doğrultusunda 1879 senesinde Köstendil'in şehir tanzim planı hazırlanmış ve sayısız Osmanlı eserine zarar verilmiştir. Savaştan önce 16 cami, 3 medrese, 18 tekke bulunan Köstendil'de 1900 senesinin başlarında sadece 2 cami (Feridun Ahmet Camii ile Cami-i Kebir/Fatih Camii) ancak ayakta kalabilmiştir.

Ekrem Hakkı Ayverdi "Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan-Yunanistan-Arnavutluk" adlı eserinde Köstendil'den bahseder. Buranın küçük bir voyvodanın elinden alındığını, Osmanlılar tarafından şehir haline getiril-

diğini ve kaplıcalarıyla meşhur olduğunu yazar. Vakıf ve tahrir defterleri ile Cihat defterlerine dayanarak Ayverdi şehirde 31 cami ve mescit ile Köstendil'in köylerinde 12 caminin bulunduğunu belirtir. Ayrıca 3 medrese, 9 mektep, 11 tekke, 2 türbe, 2 imaret, 3 han, 15 hamam-kaplıca, 2 köprü, 1 kale ve 2 kule ile toplam 93 Osmanlı eserinin varlığından bahseder.

Ayverdi'in kitabında Köstendil'in merkezinde yer alan yapıların isimleri şöyledir:

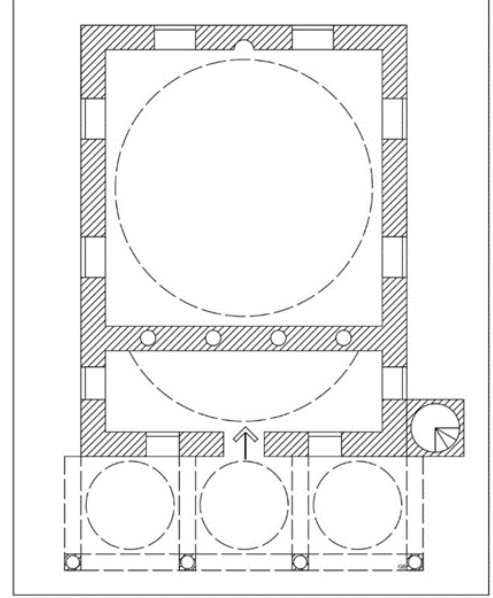
Cami ve Mescitler: Ahmet Ağa Camii, Ahmet Bey Camii, Alay Beyi Sinan Camii, Beyazıd Camii, Bey Camii, Cizyedar Kara Mehmed Camii, Çukur Mescid, Derviş Çelebi ve Kaya Mescidi, Eski Sultan Murad (Fethiye) Camii, Gazi Süleyman Paşa Camii, Hacı Didar Camii, Hacı Ferhad Camii, Hacı Mehmed Ağa Camii, Halil Paşa Camii, İmaret Camii, İnce Ahmet Camii, Kanuni (Kanuni Devri) Camii, Mamak Bey Mescidi, Mehmed Ağa Camii, Mehmed Çelebi Camii, Murad Çelebi Mescidi, Müderris Şeyh Mustafa Nureddin Efendi Camii, Mollazade Hasan Efendi Camii, Sahhaf Beyzâde Derviş Bey Mescidi, Siyami Ahmet Efendi Camii, Süfi Mehmed Paşa Camii, Solakzade Hasan Çelebi Camii, Süleyman Paşa (Gazi) Camii, Şadırvan Camii, Turhanzade Camii, Suleha Camii.

Resim 8. Köstendil Feridun Ahmet Bey Camii'nin genel görünümü (G. Bilecik 2018)

Resim 11. 1970'lerde Feridun Ahmet Bey Camii (M. Kiel'den)

Plan 1. Köstendil Feridun Ahmet Bey Camii planı
(G. Bilecik 2020)

Mektepler: Alay Beyi Mektebi, Derviş Çelebi ve Kaya Bey Mektebi, Mollazade Hasan Efendi Mektebi.

Medreseler: Cizyedar Kara Mehmed Medresesi, Murad Bey Medresesi, İsmi Bilinmeyen Medrese.

Tekke ve Zaviyeler: Ahmet Efendi Zaviyesi, Halil Bey Zaviyesi, Müderris Şeyh Mustafa Tekkesi, Nalbur Ahmet Efendi Zaviyesi, Nureddin Efendi Tekkesi, Seyyid Hasan Efendi Zaviyesi, Şeyh Ali Efendi Tekkesi, Şeyh Mustafa Bedred-din Tekkesi, Şeyh Mustafa Nureddin Tekkesi, Ümmü Gülsüm Hatun Zaviyesi.

Türbeler: Âma Dede Türbesi, Dede Sultan Türbesi.

İmaretler: Halil Paşa İmareti, Süleyman Paşa (Gazi) İmareti.

Hanlar: İvaz Paşa (Beşe) Hanı, Koca Murad Hanı, Yeni Han.

Hamam-Kaplıcalar: Süleyman Paşa (Gazi) Hamamı, Ayas Bey Kadınlar Kaplıcası, Ayas Bey Kaplıcası, Bey Kaplıcası.

Köprüler: Ayas Paşa Köprüsü, İshak Paşa Köprüsü.

Kule: Saat Kulesi.

1969 senesinde şehri ziyaret eden Ekrem Hakkı Ayverdi Köstendil'de 92 adet Osmanlı eserinden sadece 2 cami (Cami-i Kebir/Fatih (Kanuni) Camii, Ahmet Bey Camii) ve 1 köprü (İshak Paşa Köprüsü) kaldığını üzümlere belirtir.

Bulgaristan'la ilgili çalışmalarıyla tanınan Osman Keskiöğlu 1983 senesinde A. Taha Özyaydınlı ile birlikte hazırladığı "Bulgaristan'da Türk-İslam Eserleri" isimli makalede I. Murad zamanında Müslüman şehri halini alan Köstendil'de 17 cami, 6 okul, 9 medrese, 5 tekke, 6 han, 15 civarında kaplıca ve hamamın varlığından söz eder. Sultan Camii, Turhanoglu Camii, İmaret Camii ve Kadı Köprüsü'nün isimlerini verir. Ayrıca Hüseyin Memişoğlu da "Bulgaristan'da Türk Kül-

Resim 10. Feridun Ahmet Bey Camii arka ve doğu cephesi (G. Bilecik 2018)

Resim 14. Kubbe kasnağındaki 985 (1577/78) tarihli inşa kitabesi (G. Bilecik 2018)

Kustendil — Vieille Mosquée
Кюстендилъ — Стара Джамија

Resim 13. Caminin geçirdiği değişimleri gösteren resim
(www.svetimesta.com)

türü ve Sanatı” adlı makalesinde Köstendil’deki cami sayısını 10 olarak vermektedir.

2015 senesinde Köstendil’e yaptığımız inceleme-araştırma gezisi sırasında ise şehirde bulabildiğimiz Osmanlı eserleri 2 cami (Fatih Camii, Feridun Ahmet Bey Camii), 1 cami kalıntısı, 3 hamam (Gazi Süleyman Paşa Hamamı, Alay Hamamı, Derviş Çelebi Hamamı), 1 köprü (İshak Paşa Köprüsü) ve 1 kule (Pirkova Kulesi) idi.

Şehirde Fatih Camii ile birlikte günümüze gelebilen ender eserlerden biri olan Feridun Ahmet Bey Camii, şehir merkezinde Roma termalleri ve Çifte Hamam’ın yanında bulunmaktadır. Hristo Smirnenski Caddesi, Stefan Karadzha (Karaca) Caddesi ve Rayna Tsaneva Caddeleri’nin arasında yer alır.

Sokollu Mehmed Paşa’nın sır kâtibi, aynı zamanda şair ve hattat Feridun Ahmet Bey’in, Köstendil Sancak Beyliği sırasında yaptırılmıştır. 1577/78 tarihlidir. Kubbe kasnağında görülen tuğladan 985 (1577/78) tarihi, caminin inşa tarihini doğrulamaktadır.

Girişin üzerinde yer alan kitabeden caminin 1734/35 senesinde ihya edildiği anlaşılmaktadır. Rik’a hatlı dört satırlık el yazısı ihya kitabesi şöyledir:

Resim 12. Caminin batı cephesi ve minare (G. Bilecik 2018)

Resim 15. Doğu cephesinden bir görünüm (G. Bilecik 2018)

*“Bu camii binâ eden cihan durdukça yâd olsun
Eden tâmirini yâ Rab iki âlemde şâd olsun
Hizmet edenlere yâ Rab kerem bâbın küşâd eyle
... cennetlere ..nla şâd eyle”
Sene 1147 (1734/35)*

Mevcut Bulgar kaynakları bu caminin tahrip edilen Saint Paraskevi Kilisesi'nin yıkıntıları üzerine inşa edildiğini ileri sürer. Arkeolojik araştırmalarda ise geç döneme ait bir Roma bazilikasının temelleri ortaya çıkmış, bunun dışında bir şey bulunamamıştır.

Feridun Ahmet Bey Camii, kare planlı ve tek kubbelidir. Giriş yönünden bir yarım kubbe ile genişletilmiştir. Önünde yanlardan açık üç birimli son cemaat yeri bulunur. Tek şerefeli minaresi son cemaat yeri ile harimin kesiştiği yerdedir. Avlusu yoktur.

Yüksekçe bir taş platform üzerinde yükselen yapı, taş ve tuğla malzeme ile inşa edilmiştir. Kırpi saçakla çevrelenen yapıda harim, pandantiflerle taşınan 12 köşeli yüksekçe bir kasnak üzerinde oturan bir kubbe ile örtülmektedir. Yapının giriş cephesi tek bir yarım kubbe ile genişletilmiş ve mekân hanımlar mahfili olarak kullanılmıştır. Ahşap parmaklıklı mahfil dört mermer sütuna oturan beş yuvarlak kemerlerle taşınmaktadır. Mahfile girişin solundaki bir kapıdan merdivenlerle ulaşılmaktadır.

Caminin içi aydınlık ve ferahdır. Harim, mihrap ve yan cephelere açılan pencerelerle aydınlatılmıştır. Yapıda pencere düzeni aynı olup altı üstlü simetrik olarak yerleştirilmiş üçer sivri kemerli pencere ve en üstte ortada damla şeklinde yuvarlak bir pencere şeklindedir. Alt sıradaki pencerelerin alınlıklarında tuğla süslemeler vardır. Giriş cephesinde ise kapının iki yanında

Resim 16. İçeriden mihrap cephesinden bir görünüm (G. Bilecik 2018)

Resim 17. Harim mekânı (G. Bilecik 2018)

Resim 18. Girişten mihraba doğru görünüş (G. Bilecik 2018)

Resim 19. Kubbenin genel görünüşü (G. Bilecik 2018)

birer dikdörtgen pencere bulunur. Üzerinde ise mahfile açılan bir pencere daha vardır. Kasmağın her köşesine açılan sivri kemerli pencerelerle aydınlığın artması sağlanmıştır.

İçerisi günümüzde süsleme bakımından oldukça sadedir. Yapının duvarları tamamen sıvalıdır. Mukarnaslı mihrap nişi dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Minber mevcut değildir. Mahfili taşıyan mermer sütunların baklavali başlıkları inşa tarihine, silme şeklinde olanı ise ihya tarihine aittir. Kubbe kasmağında pencereler içeriden taş kemerlerdir. Aralarında mukarnas süslemeler yer alır. Kubbe eteğini bir sıra kırmızı renkli palmet dizisi çevreler. Kubbe göbeğinin süslemeli madalyon şeklindedir. Merkezinde ise Mühr-i Süleyman motifi bulunur.

Caminin önünde taş basamaklarla ulaşılan ve sivri kemerlerle taşınan üç kubbeli bir son cemaat yeri vardır. Açık olarak düzenlenen son cemaat yeri harimden biraz daha geniş tutulmuştur. Girişin üzerine denk gelen kubbe dilimlidir.

Caminin tek minaresi harimle son cemaat yerinin kesiştiği yerde, son cemaat yerinin arkasında kalmaktadır. Girişi içeriden mahfilin sağındaki kapıdandır. Kesme taş kaideli minare depremde yıkılmış ve bir daha yapılmamıştır. Günümüze sadece kaide kısmı gelebilmiştir.

Caminin dış duvarları 16. yüzyıldan itibaren bölgeden gelip geçenler tarafından yazılmış hatıra yazıları, isimler ve dualarla kaplıdır. Bu gelenek Anadolu'da ve özellikle Balkan topraklarında oldukça yaygındır. Camideki yazılar arasında en dikkat çeken Evliya Çelebi'ye ait olandır. Gülşenî

Resim 20. Giriş üzerinde yer alan ve hanımlar mahfili olarak kullanılan yarım kubbeli bölüm (G. Bilecik 2018)

Resim 21. Son cemaat yerinin kubbeleri (G. Bilecik 2018)

Resim 22. Evliya Çelebi'nin 1071 (1660) tarihli notu (G. Bilecik 2018)

tarikatına mensup Evliya Çelebi 1660 senesinde yapıyı ziyaret etmiş ve girişin sağındaki pencerenin üst lentosuna kendi el yazısıyla;

*“Melek Ahmet Paşa Hazretleri'nin müezzini
Evliya Gülşenî rûhiçün Allah rızâsıçün*

Fatiha sene 1071 (1660)

şeklinde not düşmüştür.

SONUÇ

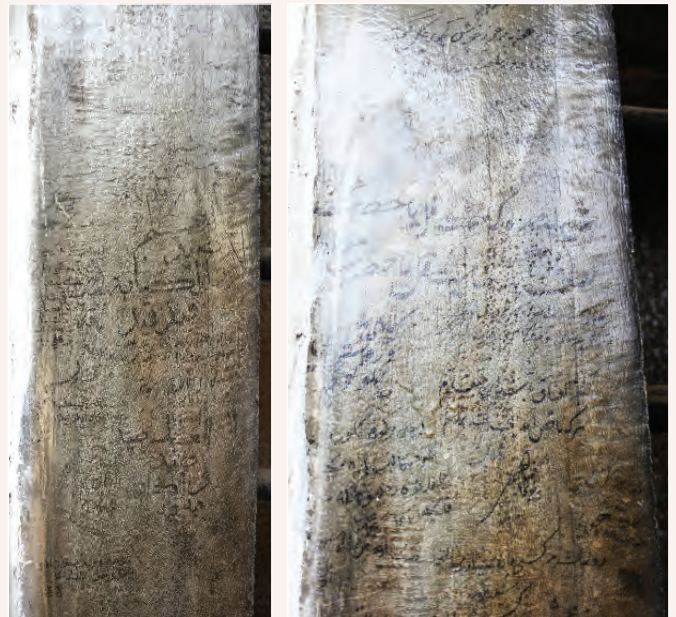
14. yüzyılda Osmanlı hakimiyetine giren Köstendil, yaklaşık beş yüz sene Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. Bu uzun süre zarfında şehir camiler, medreseler, tekkeler, türbeler, hanlar, hamamlarla donatılmıştır. İnşa edilen cami ve mescitlerin çevresinde gelişen ve bu yapıların isimleriyle anılan mahalleler oluşturulmuştur. Anadolu'dan getirilen Müslüman-Türk nüfusla da tam bir Osmanlı şehri hüviyeti kazanmıştır.

1878 Berlin Antlaşması ve 1908 yılında Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle tüm bölgede olduğu gibi Köstendil'de de Türk hakimiyeti ortadan kalkar. II. Dünya Savaşı'na kadar şehirdeki Osmanlı eserleri mevcudiyetini korumuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra kasaba sanayileşmeye bağlı olarak genişlemiş ve 1950'li senelerde “şehircilik çalışmaları” adı altında Köstendil'deki cami, tekke, türbe, kabristan gibi pek çok Osmanlı eseri tahrip edilmiştir. Sayıları yüzleri bulan bu eserlerden

günümüze sadece 2 cami, 1 cami kalıntısı, 2 hamam ve 1 köprü gelebilmiştir.

Feridun Ahmet Bey Camii şehirde ayakta kalan iki camiden biridir. Plan olarak merkezi kubbeli camilerin tek yarım kubbe ile genişletilmiş gurubuna girmektedir. Ancak bu yapılardan bir farkı vardır. Harimi genişletmek için kullanılan yarım kubbe genellikle mihrap yönünde olurken, camide ise kuzeyde girişin bulunduğu yöndedir. Osmanlı mimarisinde pek karşılaşılmayan bu plan kuruluşu ile cami örnek teşkil etmektedir.

Camide kubbe kasnağında tuğladan yapılmış bir inşa kitabesi bulunur. Bu uygulama Kösten-

Resim 23. Pencere kenarlarına yazılan dualardan örnekler (G. Bilecik 2018)

Resin 24. Köstendil Derviş Çelebi Hamamı Tuğla inşa kitabesi (G. Bilecik 2018)

dil'deki Fatih Camii ile Derviş Çelebi Hamamı'n-da karşımıza çıkmaktadır. Gerek yapılardaki malzeme benzerliği gerek cephelere işlenen tuğla kitabeler bölgede ortak bir üslubun varlığına işaret etmektedir.

Oldukça sade olan caminin günümüze gelebilen tek süslemesi kubbe göbeğinde madalyon

içinde bulunan Mühr-i Süleyman motifidir. Süleyman Peygamber'in insan, cin, hayvan vb. varlıklara hükmetmesini sağlayan yüzüğünü temsil eden ve kötülüklerden koruduğuna inanılan bu motif, özellikle Balkan coğrafyasında çok tercih edilmiş, Kosova Bosna Hersek, Makedonya gibi

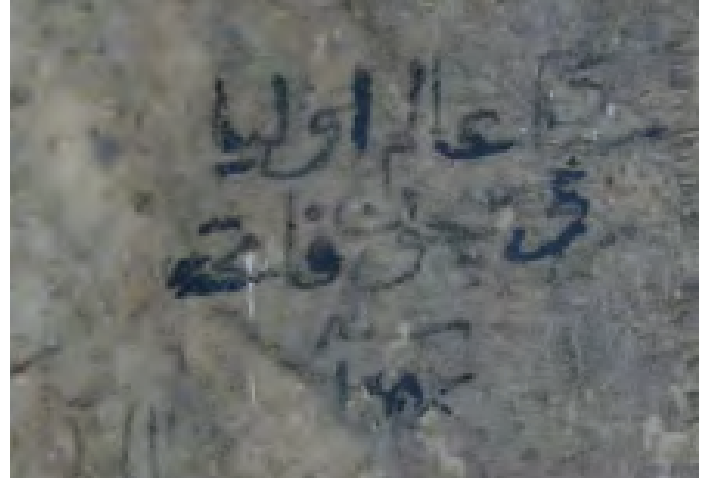
Resim 27. Afyon Ulu Camii'nin kubbesindeki Mührü Süleyman motifi

Resim 25. Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Camii Mührü Süleyman motifi

Resim 26. Kosova Yaşar Paşa Camii Mührü Süleyman motifi

Resim 29. Karaman Pir Ahmed Efendi Camii

ülkelerde pek çok yapıda kullanılmıştır. Anadolu'da da örnekleri vardır.

Ayrıca camide kapı, pencere ve duvarlarda ziyaretçiler ve gelip geçenler tarafından yazılan dualara rastlanmaktadır. Bunların arasında en ilginç ise Evliya Çelebi'nin camiye ziyareti sırasında bizzat yazmış olduğu nottur. Aynı bir çalışma konusu olan bu uygulamanın Anadolu'da da örneklerine rastlanmaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 1242 (1826/27) ve 1295 (1878) tarihli belgelerden camiye imam tayin edildiği ve yapının bu tarihlerde ibadet fonksiyonunu sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Bölgenin elimizden çıkmasından sonra bir müddet boş kalan yapı bir dönem Arkeoloji Müzesi olarak kullanılmıştır. 1968 senesinde kültürel miras listesine alınan cami günümüzde sergi salonu olarak varlığını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

AYVERDİ, Ekrem Hakkı, "Köstendil", Akademi Mecmuası, Yıl 5, Sayı 1, İstanbul 1976, s. 54-63.

AYVERDİ, Ekrem Hakkı, Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan-Yunanistan-Arnavutluk, İstanbul 2000.

AYVERDİ, Sâmîha, Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, İstanbul 1999.

KAHRAMAN, Seyit Ali-DAĞLI, Yücel, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt 5, İstanbul 2007.

KESKİOĞLU, Osman-ÖZAYDIN, A. Taha, "Bulgaristan'da Türk-İslam Eserleri", Vakıflar Dergisi, S. 17, Ankara 1983, s. 109-140.

KİEL Machiel, "Köstendil", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 22, 2002, s. 277-279.

KOYUNCU, Aşkın, "Bulgaristan'da Osmanlı Maddi Kültür Mirasının Tasfiyesi (1878-1908)", OTAM, Sayı: 20, 2006, s. 197-243.

MEMİŞOĞLU, Hüseyin, "Bulgaristan'da Türk Kültür ve Sanat Eserleri", Vakıflar Dergisi, S. 23, Ankara 1994, s. 311-319.

PEREMECİ, Osman Nuri, Tuna Boyu Tarihi, İstanbul 1942.

REFİK, Ahmet, Silahat Tarihi-II, İstanbul 1928.

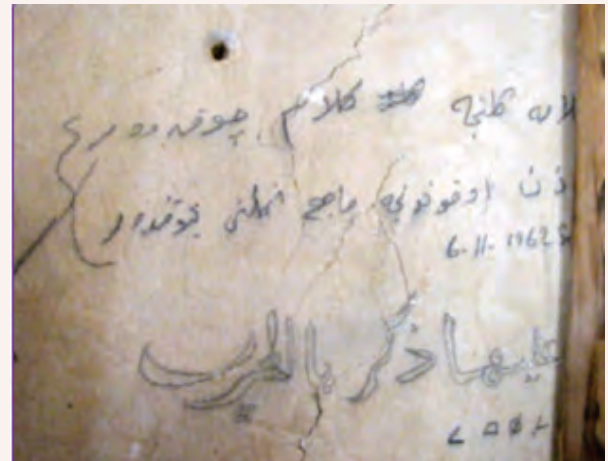
SEZER, Musa, "XVI. Yüzyılda Ilıca (Köstendil) Kazası Değirmenleri", Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, C.8, S.1, Temmuz 2019, s. 113-139.

TRANKOVA, Dimana-GEORGİEFFE, Anthony-MATANOV, Hristo, A Guide to Ottoman Bulgaria, Sofia 2011.

İNTERNET KAYNAKLARI

www.eskitürkiye.net

www.svetimesta.com.

Resim 28. Dinar Bademli Camii

Akdem Akademisi Vakfı Deprem Bölgesi Çocukları Yalnız Değildir Projesi

Şerife ŞENEL*

Sokak oyunlarından bir kare

Deprem Bölgesi Çocukları Yalnız Değildir projesine, Akdem Akademisi Vakfı olarak 11 ilimizi etkileyen, yaşayanların “Kıyamet gibi bir şeydi.” dedikleri 6 Şubat depreminden yaklaşık 4 ay kadar sonra başladık. O tarihten itibaren Hatay Kızılay Derneği ile iş birliği içerisinde her ay düzenli olarak bölgeye gidiyor, oyun ve müzik atölyeleri yapıyoruz. Son olarak yedinci etkinliğimiz olan Ocak ayı programımızı gerçekleştirdik. Bu yazıda da siz değerli okuyucularımıza “Bölgede neler yapıyoruz? Nelere şahit olduk?” Bunlardan bahsedeceğim.

Yaptığımız bir işin ucundan tutmak aslında ya da zor zamanlar geçiren kardeşlerimizin ve özellikle de çocuklarımızın yanlarında olup, acılarını paylaşmak. İki veya üç gün süreyle günde bir veya iki seans şeklinde gerçekleştirilen atölyelerimizin oyun kısmını bendeniz, müzik kısmını eşim Selim Şenel yürütüyor. Havaların güzel olduğu zamanlarda atölye çalışmalarımıza sokak oyunları da ekleniyor.

Oyun atölyesinden bir kare

Tanışma oyunundan bir kare

Oyun atölyelerimize çocukların oyun ve sohbet eşliğinde kendilerini tanıttığı tanışma oyunumuzla başlıyoruz. Akabinde kelime yarışması, bilgi yarışması, hikâye anlatımı gibi bölümlerle atölyemiz devam ediyor. Kelime yarışmasında; seçilen çocuklar o atölye için belirlenen kelimelerin anlamlarının yazılı olduğu bir kâğıttan yardım alarak, diğer çocuklara kelimeyi anlatmaya çalışıyorlar. Kelimelerin açıklamaları İlhan Ayverdi Hanımefendinin müellifi olduğu Kubbealtı Lugatinden alınıyor. Bu vesileyle çocuklarla beraber kelimeler üzerine düşünüyor ve kelime hazinemizi daha da zenginleştiriyoruz. Bizi en çok hayrete düşüren oyunların başında kelime oyunu geliyor. Mesela *bereket*, *şefkat*, *sabır*, *irfan* gibi kelimeleri ortalama yaşları on civarında olan çocuklar hemen biliyor ve çok güzel açıklıyorlar.

Bilgi yarışmasına genel kültür yarışması diyebiliriz. Millî ve manevî değerlerimize dair sorulardan oluşan bilgi yarışması, genel itibarıyla en çekişmeli ve heyecanlı geçen yarışmamız oluyor. Hikâye anlatımı bölümünde ise ağırlıklı olarak Mesnevîden seçilen hikâyeleri anlatıyorum. Hikâyenin üzerine hep beraber düşünüp sohbet

Hikâye anlatımından bir kare

Müzik eşliğinde ritmik dans

Müzik atölyesi

Hatay'da 30 Ağustos Kutlamaları

Akdem Vakfı Deprem Çocukları Yalnız Değildir Sonbahar Konseri

ediyoruz. Hikâyenin ne anlatmak istediğine dair konuşup, fikir alışverişi yapıyoruz. Çocuklar öyle güzel anlayıp, öyle güzel ifade ediyorlar ki çoğu zaman bu bölümde duygulanıyoruz. Farklı bakış açıları gösterip bizi şaşırtıyorlar, hikâyeyi anlatıp öğretiyorlar. Zaman zaman kendimi etkinliği yürüten değil, onların etkinliklerine katılıyormuş gibi hissediyorum. Hatta gibisi fazla...

Müzik atölyesinde ise çocuklarla müzik zevkleri üzerine sohbet edilip bazen beraber müzik dinliyoruz. Akabinde seçilen marşın veya ilahinin sözlerinin yazılı olduğu kağıtlar çocuklara veriliyor. Çocuklar öncelikle eseri şiir şeklinde okuyorlar. Bu sayede telaffuzları üzerinde de durmuş oluyoruz. Çalışmanın devamında küçük parçalar şeklinde eseri öğrenip, solo ve koro olarak okuyorlar. Genellikle çocuklar çok kolay öğreniyorlar ve çok da güzel icra ediyorlar.

Her geçen ay katılım daha fazla oluyor. Çok şükür, atölye çalışmalarımıza ilk başladığımız zamandan bugüne kadar geçen zaman süresince çocukların ruh hallerinin olumlu yönde değiştiğine şahit oluyoruz. Atölyelerimizdeki amaç; eğlendirerek öğretmek, çocukların karakter eğitimlerine katkıda bulunmak ve millî ve manevî değerlerimizin izinde bilinçli bir nesil yetişmesine destek vermektir.

Hatay ile ilgili izlenimlerimizden de bahsetmek isterim. Öncelikle gittiğimiz süre zarfında Hatay halkının şehirlerini ne kadar sevdiklerine ve şehirleri için ne kadar mücadele ettiklerine şâhit olduk. Konteynırdan sadece evler değil dükânlar, çarşılar kuruldu. Devlet ve millet el ele verip sıfırdan başladılar. Birçok şeylerini kaybetmelerine rağmen şehirlerini bırakıp gitmediler. Şartlar gün geçtikçe daha da iyileşse de Hatay'da hayat tabii ki çok kolay değil. Şükrediyorlar ve sanırım Gazze'nin hâline de en iyi onlar anlıyor olacaklar ki yerli ürün kullanıyorlar. Hatay halkının çok misafirperver ve çalışkan olduğunu görmek bizleri ziyadesiyle mutlu ediyor. Sayelerinde her gittiğimizde kendimizi ikinci memleketimizde gibi hissediyoruz.

Sahada iki kişi gibi görünüyor olsak da bu projeyi oluşturan ve uygulayan, madden ve manen her zaman bizimle birlikte olan başta Vakıf Başkamız Farunnisa Bilecik Hanımefendi olmak üzere vakıf gönüllülerimize ve çeşitli fedakârlıklarla desteklerini esirgemeyen kıymetli bağışçılarımıza, kendileri de depremzede olmasına rağmen bölgede canla başla çalışan Kızılay Derneği ve tüm devlet kurumlarının çalışan ve gönüllülerine minnetlerimle.

Sokak oyunlarından bir kare

Akupunktur

Çiğdem ORGUN ŞAHİN*

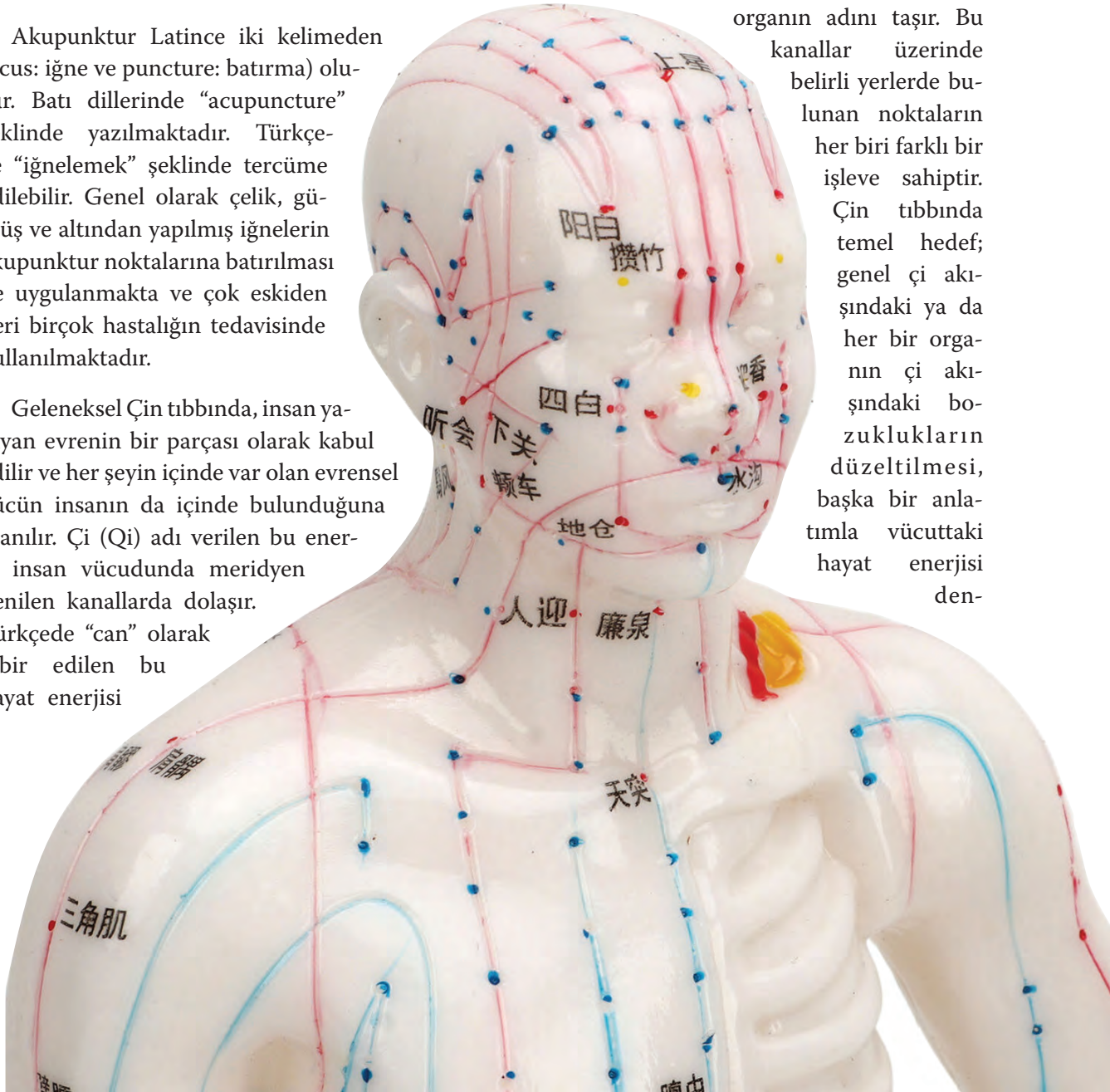
Akupunktur 5000 yıl öncesinden beri uygulandığı düşünülen köklü bir tedavi şeklidir. Bu yöntem, önceleri Çin ve Doğu Asya'da uygulanmaya başlamış, etkinliği fark edildikçe dünyanın her tarafında kabul gören tedavi şekline dönüşmüştür. Uygulama yöntemi olarak basit bir tedavi gibi görünse de dünyanın en eski tıp bilimlerinden biri olan akupunkturun felsefesi derin ve detaylıdır.

Akupunktur Latince iki kelimeden (acus: iğne ve puncture: batırma) oluşur. Batı dillerinde "acupuncture" şeklinde yazılmaktadır. Türkçeye "iğnelemek" şeklinde tercüme edilebilir. Genel olarak çelik, gümüş ve altından yapılmış iğnelerin akupunktur noktalarına batırılması ile uygulanmakta ve çok eskiden beri birçok hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır.

Geleneksel Çin tıbbında, insan yaşayan evrenin bir parçası olarak kabul edilir ve her şeyin içinde var olan evrensel gücün insanın da içinde bulunduğu inanılır. Çi (Qi) adı verilen bu enerji, insan vücudunda meridyen denilen kanallarda dolaşır. Türkçede "can" olarak tabir edilen bu hayat enerjisi

sağlığın ve canlılığın sürdürülmesini sağlar. Bu anlayışa göre çi akışındaki herhangi bir bozulma ya da tıkanıklık hastalıkların ortaya çıkmasına neden olur. Çi akışının durması ise canlılığın bitmesi yani ölüm anlamına gelmektedir. Çi akışının gerçekleştiği kanallar (ya da meridyenler) vücutta simetrik ve çift taraflı yerleşimlidirler. Sıra dışı kanallar da var olmakla birlikte, temel olarak 12 kanal vardır ve her biri bir

organın adını taşır. Bu kanallar üzerinde belirli yerlerde bulunan noktaların her biri farklı bir işleve sahiptir. Çin tıbbında temel hedef; genel çi akışındaki ya da her bir organın çi akışındaki bozuklukların düzeltilmesi, başka bir anlamıyla vücuttaki hayat enerjisi den-

* Aile Hekimi,
Fitoterapist.

gesinin yeniden kurulmasıdır. Bunu sağlamak için de meridyenler ve meridyenler üzerindeki akupunktur noktalarının uyarılması gerekmektedir. Bu noktalar uyarılarak vücudumuzdaki enerji dolaşımı normale döndürülür ve hastalık hâli ortadan kaldırılır. Böylece organizma ilaç tedavisine gerek kalmadan, kendi imkânlarıyla hastalığın ortadan kalkmasını sağlar.

Akupunkturda istenilen sonucu elde etmek için temel unsur, deriyi nereden uyaracağını bilmek ve uygun bir şekilde iğnelemektir. Akupunktur hastalığın belirtilerine değil, nedenine yönelik bir tedavi metodudur. Tedavi esnasında hem organ hem de o organın hastalanması ile ortaya çıkan psikolojik sorun çözümlenmeye çalışılır. Hipokrat, canlıların kendi kendilerine iyi olma kudretinden ve iç hekimden bahseder. Akupunktur organizmanın kendi kendini tedavi ettiği bir metottur ve en önemli özelliği yan etisinin olmamasıdır. Bu noktaların uyarılması için farklı yöntemler tercih edilebilir. Günümüzde bu noktalar çoğunlukla iğneleme, elektroakupunktur, masaj, lazer, ısı kaynakları ve bitkisel tohumlar gibi yöntemlerle uyarılmaktadır. Stimülasyon yöntemlerindeki bu çeşitlilik, akupunkturun geçmişinde de vardır. Çin, Tibet, Moğol ve Uygur tıbbi kaynakları incelendiğinde meridyenlerin ve noktaların uyarılması için iğneleme yanında moksa (dağlama), kesme, çizme, kanatma, sıcak taş uygulaması ve kupa çekme gibi yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. İbn-i Sina ve Şerafetin Sabuncuoğlu gibi Türk hekimlerimiz, taş ve kemikten yapılmış iğneleri akupunktur noktalarının uyarılması için kullanmışlardır.

Tarihçesi

Arkeologlar ve tıp tarihi uzmanlarının İç Moğolistan'ın Duo Lun Qi harabelerinde yaptıkları kazılar sırasında, tarihte bilinen ilk akupunktur iğneleri bulunmuştur. Bianshi adı verilen bu iğneler yeşim taşının yontulması sonucu elde edilmiştir. Yine daha sonra ki dönemlerde yapılan, Shang hanedanı (M.Ö 1000) dönemine ait kazılarda hem akupunktur iğneleri hem de tıbbi problemlerin tartışıldığı yazıtlar bulunmuştur. Son zamanlardaki kazılarda elde edilen deliller, bu iğneleri ilk kullananların Uygur Türkleri olduğunu, dolayısıyla bu yöntemin aslında Türk kökenli olduğunu göstermektedir.

20. yüzyılın başında Alman arkeoloji heyetlerinin Turfan (İdikut) yakınlarında yaptığı araştırmalarda Uygur tıbbına ait önemli belgelere ulaşılmıştır. Almanca olarak yazdığı makalelerle bu belgeleri ilk olarak tanıtan Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat olmuştur. Prof. Dr. Süheyl Ünver ise, Uygur tıbbıyla ilgili yazdığı Türkçe makalelerde bu belgelere yer vermiştir. Bu belgeler arasında bulunan üç adet resim, akupunktur açısından çok önemli birer belge özelliği taşımaktadır. Her bir resimde birer insan figürü vardır ve bu figürlerin üzerinde akupunktur meridyenlerine benzer şekilde çizgiler çizilmiştir. Ayrıca bu çizgilerin üzerinde de belli noktalar işaretlenerek yanlarına açıklamalar yapılmıştır. Metinlerin yorumlanması sonucu, bunların pratik akupunktur ve moksa (dağlama) reçeteleri olduğu anlaşılmıştır. Yani hangi endikasyonda hangi meridyenlerdeki hangi noktaların kullanılacağı açıklanmaktadır. Dolayısıyla bu belgeler Uygurların akupunktur bildiklerine, uyguladıklarına ve bu konuda broşürler ve kitaplar hazırladıklarına dair birer delil olarak kabul edilmektedir.

Uygur tıbbında mevcut olan tıbbi bilgiler göçler yoluyla önce Türk beylikleri ve Osmanlı döneminde yazılmış tıp yazmalarına aktarılmış, sonrasında ise günümüzde de devam eden Türk halk hekimliği uygulamalarında yaşamaya devam etmişlerdir. Anadolu halk hekimliğine ait yayınlar incelendiğinde, bunların içinde akupunktur ve benzeri uygulamaların da yer aldığı dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, bilim dünyasındaki ve halk arasındaki yaygın inanın tersine, akupunktur ve benzeri uygulamaların Anadolu'ya giriş tarihinin 20. yüzyılın ikinci yarısı olmadığı ve bu yöntemlerin Anadolu'da yüzyıllardır bilinip uygulandığı bir gerçektir.

Bir Türk hekimi olan İbn-i Sina da 1100 yıllarında akupunktur enerji kanallarından veya meridyenlerden bahsetmiş, nabız muayenesi ile hastalıkların teferruatlı bir şekilde teşhis edilmelerini anlatmıştır. Anadolu tıp yazmaları arasında, bize akupunktur ve moksa açısından en değerli bilgileri veren kaynak ise Cerrâhiyet'ül-Haniyye'dir. Bu kitap, Amasya Darüşşifası'nda 14 yıl hekimlik yapmış olan Sabuncuoğlu Şerefeddin (1385-1468?) tarafından yazılmıştır. Cerrâhiyet'ül-Haniyye aslında tümüyle telif bir eser değildir. Bu eserin ana kaynağı Endülüslü Arap hekimi Zehravi (936-1013) tarafından ya-

zılmış olan et-Tasrif'tir. Modern cerrahinin babası kabul edilen Zehravi'nin yazdığı bu eser 30 cilttir. Sabuncuoğlu bu eserin son cildini önce Türkçeye çevirmiş, daha sonra da bu çevirinin üzerine hem kendi deneyimlerini ve gözlemlerini hem de başka kaynaklardan aldığı bilgileri ilave ederek yeni bir eser oluşturmuştur. Ayrıca, Türkçe yazılmış olması ve işlemlerin renkli çizimlerle anlatılıyor olması, kitaba ayrı bir özellik kazandırmaktadır. Dolayısıyla Arap harfleriyle Türkçe yazılmış olan bu eser, hem Türk tıbbının hem de İslam tıbbının ilk resimli tıp ders kitabı olma özelliğini taşımaktadır.

Akupunkturun Avrupa'da kullanılmaya başlanması 17. yüzyıla rastlar ve Pekin'e gönderilen "Cizvit misyonerleri" aracılığı ile olmuştur. Bu dönemde Çince olan klasik akupunktur kitapları Avrupa dillerine tercüme edilmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. 1822'de Çin'de akupunktur özellikle sarayda yasaklanmış, ancak halk arasında yaşamaya devam etmiştir. 1944'de Mao'nun geçmeyen baş ağrılarını akupunkturla şifa bulması sonrası akupunktur yeniden gözde olmuştur. Akupunkturun Amerika'ya girmesi ise eski Amerika başkanlarından Nixon'un 1972'de Çin'e yaptığı gezide beraberindeki heyette bulunan New York Times gazetesi muhabiri James Raston'da apandisit gelişmesiyle başlamıştır. Gazeteci apandisit için ameliyata alınmış, ameliyattan sonra ağrıları akupunkturla giderilmiştir. Bu olay Amerika basınında günlerce yer almış ve bu sayede akupunktur uygulaması Amerika'ya girmiştir.

Akupunktur Noktası Ve Özellikleri

Akupunkturda uygulama deriye ve deri altındaki kas dokusuna yapılır. Uygulama sırasındaki her türlü uyarıdan bu dokular etkilenir. Akupunktur noktalarının % 70-80 kadarı tetik noktaları ile kasların motor noktalarına tekabül eder. Bu noktalar düşük elektriksel dirence sahiptir. Bu özellikten faydalanılarak akupunktur noktalarını tespit için bir takım cihazlar geliştirilmiştir. Bu cihazların iki elektrotundan biri hastanın elinde tutacağı şekilde iken diğer elektrot kalem şeklinde olup akupunktur noktalarının üzerine geldiğinde, özel bir ses veya ışık sinyali vermektedir. Akupunktur noktalarına, bulundukları yer ve tedavi ettiği semptomları hatırlatan isimler verilmiştir. Akupunktur noktalarının birleştiril-

mesi ile 12 çift ve 2 adet tek meridyen tanımlanmıştır. Akupunktur yaklaşık 5000 yıldır vücuda sivri bir cisim batırılarak uygulanmaktadır. Bu, taş çağında sivri taşlar iken sonraları iğneye dönüşmüştür. Günümüzde altın, gümüş ve çelik iğneler duruma göre tercih edilmekte ve kullanılmaktadır. Bu iğnelerin etkinliğini artırmak için iğne ucuna bağlanan moksa ile iğnelerin ısıtılması yöntemi de oldukça eskidir ve Çin'de hâlâ akupunktur-moksibusiyle birlikte anılmaktadır.

Vücut Akupuncturu

Akupunktur tedavisinde gövde, boyun, baş, kol ve bacaklar, el ve ayaklar gibi vücudun çeşitli bölümleri kullanılır. Vücuda konulan iğneler uygulama alanına göre değişik uzunlukta olup iğneler 15-30 dakikalık seans sonunda çıkarılır. Ortalama bir tedavi hastanın durumuna ve hastalığının çeşidine göre değişmekle beraber 10-15 seans yapılarak tamamlanır. Bazen daha uzun süren tedavilerde yapılmaktadır.

Kulak Akupuncturu

Batı'da auriküloterapi olarak adlandırılır. Kulak akupunkturunun gelişmesi oldukça yenidir. 50 yıl kadar önce Fransız doktor Nogier, Mısır'a yaptığı bir gezi sırasında bazı kişilerin kulaklarındaki bir noktanın dağlanmış olduğunu fark eder. Nedenini sorduğunda ise bunun bel ağrısına iyi geldiğini öğrenir. Ülkesine döndüğünde araştırmalarına başlar ve kulak kepçesinin insan vücudunun ana rahminde baş aşağı duran bir cenin gibi temsil edildiğini fark eder. Kulakta vücudun her bir bölgesi ve organı için bir yansıma alanı olduğunu ve bu dağlanan noktanın bel bölgesine tekabül ettiğini bulur. Akupunkturla ilgili en eski yazılı kaynak olan Sarı İmparatorun İç Hastalıkları kitabına bakıldığında ise bu noktalarla uyumlu kulak noktalarının tarif edildiği görülmüştür. Kulak bir mikrosistemdir yani vücudun aynasıdır. Vücutta bozulan her fonksiyon kulaktan tespit edilebilir. Kulakta, vücuda ait her organın bir yansıma alanı bulunmaktadır. Bu alan üzerindeki akupunktur noktalarının uyarılması ile organların fonksiyon bozuklukları, ağrılar, hormonal bozukluklar düzeltilebilmektedir. Bu noktalar vücudun aksine kulakta birbirine çok yakın olduğu için tedavinin etkinliğini artırmak için kulak dedektörü ile yer tespiti yapılarak iğ-

neleme işlemi yapılır. Kulağa hem vücuttaki gibi geçici iğne hem de haftada bir değişen kalıcı iğne konulabilir.

Elektroakupunktur

Vücut veya kulaktaki noktalara iğneler takıldıktan sonra bu iğnelerin ucuna elektrik akımı verilir. Özellikle bel-boyun ağrısı gibi ağrılı durumlarda oldukça etkilidir. Bu uygulamanın bir benzeri TENS ile fizik tedavide iğnesiz olarak farklı şekilde uygulanmaktadır.

Laser Akupunktur

Özellikle aşırı iğne korkusu olanlar ve çocuklara yapılacak uygulamalarda kullanılır. Belli özellikle yapılmış lazer cihazları ile tespit edilen noktalara lazer ışını gönderilerek uygulama yapılır. Ancak kuru iğne ile yapılan tedaviye karşı, tedavi edici özelliği açısından bir üstünlük gösterilememiştir.

ETKİ MEKANİZMASI

1- Lokal Etki ve Tamir Et Emri: Akupunktur noktasına yapılan uygulama ile birlikte vücutta, başta immün (bağışıklık) sistem olmak üzere birçok sistem aktive olmaya başlar. Akupunktur iğnesinin akupunktur noktasındaki cilt tabakaları olan epidermis, dermis ve altta bulunan kas dokuya girilmesiyle birlikte mikrot travma sonucu hücreler haraplanır. Haraplanan bu hücrelerden bölgeye histamin, bradikinin, P maddesi, serotonin ve proteaz gibi bir takım iltihap oluşturan maddeler salınır. Bu maddeler lokal iltihap alanında damar genişlemesine ve kanlanma artışına sebep olur. Bunu fark eden korteks yani beynimizdeki birtakım mekanizmalar tamir et emri alır ve özellikle akupunktur iğnesinin girdiği bölgede olmak üzere bütün vücutta anti enflamatuar yani iltihabı giderici cevabın başlamasına neden olur.

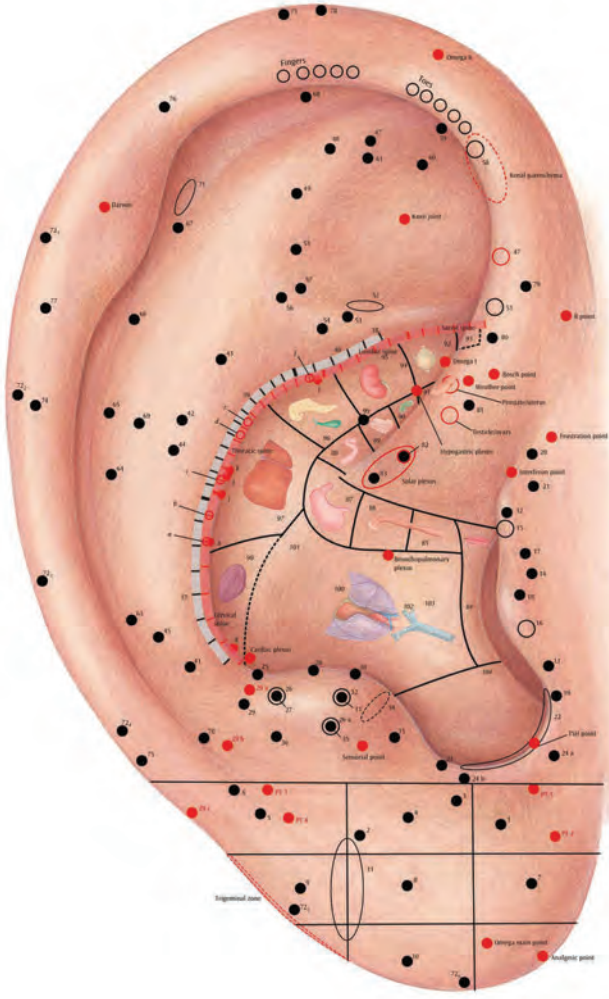
2- Ağrı Kontrol Sisteminin Aktive Olması:

Akupunktur iğnesinin akupunktur noktasına batırılmasını takiben bu noktada bulunan nosiseptörler uyarılır. Bu uyarıların önce omirilik, ardından beyin sapı ve son olarak kortekse yani beyne ulaşmasıyla birlikte özellikle beynin mezensefalon bölgesinde analjezik (ağrı kesici) sistem aktive olmaktadır. Bu sayede kanda; endorfin, en-

kefalin ve serotonin gibi vücut için çok önemli mediyatörler artmaya başlar. Bu maddeler vücutta sadece ağrı kesici olarak rol oynamakla kalmaz aynı zamanda ruhsal ve psikolojik durumun düzenlenmesinde de görev alırlar. Bu mediyatörlerden enkefalin ve serotonin antidepresan ve anksiyete giderici etkiye sahiptir. Kişinin psikomotor dengesini sağlarlarken; kendini iyi hissetmesini, mutlu ve hâlimden memnun olmasını, iştahının ve yaşam dürtülerinin normal düzeyde olmasına sebep olurlar. Akupunktur uygulaması ile sinir sistemi de etkilenmekte ve motor fonksiyonlarda iyileşme görülmektedir. Bu yönüyle akupunktur felçli hastaların rehabilitasyonunda ve fasial paralizi (yüz felci) vakalarında uygulanmaktadır.

3- Organ Fonksiyonlarında Düzelmeye: İnsan vücudunda iç organlarımız ile cildimiz aynı sinir dermatomu ile uyarılır. Dolayısıyla iç organlarda meydana gelen fonksiyonel ve organik rahatsızlıklarda aynı düzeyde dermatomu bulunan deri üzerindeki bölge veya noktaya akupunktur uygulaması yapılırsa uygulama sonrası aynı düzeyde

bulunan deri ile organın sinirsel bağlantılarından dolayı organ fonksiyonları olumlu yönde etkilenir ve iyileşme etkisi başlar.

Akupunktur Hangi Hastalıklara İyi Gelir?

Akupunkturun iyileştirdiği hastalıklar Dünya Sağlık Örgütü tarafından onaylanarak pek çok hastalıkta akupunkturun tamamlayıcı tedavi yöntemi olarak kullanılabileceği kabul görmüştür.

Nörolojik Hastalıklar: Migren, parkinson, yüz felci, disk problemleri, yatak ıslatma, trigeminal nevralji, periferik nöropatiler.

Romatizmal Hastalıklar: Bel, sırt ve kas ağrılarında, spor yaralanmalarında, artrit, siyatik, boyun ve bel fıtığı, kireçlenme, siyatik, akut eklem romatizması ve tenisçi dirseği.

Hormonal Hastalıklar: Diyabet, guatr, adet sancısı, kısırlılık.

Solunum Yolları Hastalıkları: Akut rinit, alerjik rinit, soğuk algınlığı, ses kısıklığı, bronşit, astım, kuru öksürük, sinüzit, akut tonsillit, grip.

Ağız Hastalıkları: Diş eti iltihabı, diş ağrısı, ağız yaraları.

Kulak Hastalıkları: Baş dönmesi, meniere, kulak çınlaması.

Göz Hastalıkları: Göz tembelliği, şaşılık, göz kayması, göz nezlesi.

Deri Hastalıkları: Deri dökülmesi, zona, ergenlik sivilceleri, sedef hastalığı.

Kalp ve Damar Sistemi Hastalıkları: Esansiyel hipertansiyon, hipotansiyon, damar sertliği.

Gastrointestinal Sistem Hastalıkları: Kabızlık, ishal, dizanteri, kronik gastrit, akut gastrit, ülser, kolit, karaciğer yağlanması.

Ürogenital Sistem Hastalıkları: Âdet kanaması düzensizliği, menopoz, sistit, adet sancısı, idrar kaçırma, nörojenik mesane.

Psikolojik Hastalıkların Tedavisinde Akupunktur: Uykusuzluk, depresyon, panik atak, anksiyete.

Akupunktur ve Sigarayı Bırakma Tedavisi: Akupunktur tedavisi ile; beyindeki nörotransmitterlerin salgılanması dengelenerek hastalarda sigara tadına karşı bir soğuma etkisi başladığı, hastaların sigara içme arzusunun azalmasına yol açtığı ve sigara kullanımını bırakmanın sonucunda oluşan yoksunluk sendromunun azalmasını sağladığı gözlemlenmiştir. Bu sebeplerden dolayı akupunkturun sigara tedavisinde önemli bir yöntem olduğu belirtilmiştir.

Şişmanlık Tedavisi: Akupunktur ile beyindeki doyma merkezi etkilenecek tokluk hissi ortaya çıkar. Ayrıca midede düz kas kasılması artarak iştah dengelenir. Enkefalin, beta endorfin ve serotonin salınımı sayesinde stres yükü ortadan kalkar, vücuttaki olumlu enerji ile yağ yakımı hareketlere geçer ve zayıflama hızlanır.

Akupunktur Faydaları

Akupunkturun yararları doğal yollardan vücudun iyileşme mekanizmasını harekete geçirme özelliğinde saklıdır. Vücut tarafından salgılanan

kimyasal ve hormonları harekete geçirerek beyni uyaran ve vücudun kendisinde saklı iyileştirme gücünü harekete geçirmeyi başaran akupunktur farklı tedavi yöntemlerine göre; daha az yan etkiye sahiptir. Ağrı türleri ile başa çıkmada etkilidir. Vücut bağışıklık sistemini güçlendirir. Duygusal direnci artırarak psikolojiyi güçlendirir. İştahı azaltarak kilo kontrolüne yardımcı olur. Metabolizmayı hızlandırır. Vücut yağ dağılımını düzenler. Sigara, alkol, yemek yeme ve ilaç bağımlıklarından kurtulmayı sağlar. Vücut alerji mekanizmasını düzenleyerek alerjik reaksiyonları iyileştirir.

Akupunktur Kimlere Uygulanmaz?

Doğal bir tamamlayıcı tedavi yöntemi olan ve herhangi bir kimyasal içermeyen akupunktur doğru uygulandığında herhangi bir yan etkisi yoktur. Ancak kalp pili kullanan hastalara, kan sulandırıcı ilaç kullanan hastalara ve gebelik dönemindeki kadınlara akupunktur uygulaması önerilmemektedir.

Günümüzde, Çin'deki Tıp Fakültelerinde Batı tıbbının yanı sıra geleneksel Çin tıbbının da eğitimi verilmektedir. Öğrenciler ilk üç sene temel tıp bilimleri eğitimi aldıktan sonra isteklerine bağlı olarak ya 3 yıl Batı tıbbı ya da 2 yıl geleneksel Çin tıbbı eğitimi almakta, isterlerse bir diğerinin eğitimini üzerine ekleyebilmektedirler. Geleneksel Çin tıbbının hastanelerde ayrı poliklinikleri bulunmakta ve hemen her tür hastalığın teşhis ve tedavisinde kullanılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü de 1970 yılında akupunkturu resmî tedavi metodu olarak kabul etmiş ve bugün 80'den fazla rahatsızlıkta akupunktur tedavisinin etkinliğini onaylamıştır. Avrupa ve Amerika'da akupunkturun gelişmesi asıl olarak 20. yy ortalarına rastlar. İlaç gerektirmeyen ve maliyeti düşük bu tedavi metodu gün geçtikçe daha gözde olmaktadır. Akupunktur bugün için 120 kadar ülkede resmî olarak uygulanmakta, birçok Avrupa ülkesi, ABD'nin 47 eyaleti ve Kanada'da 90 kadar üniversitede kürsüleri bulunmakta ve başta Almanya ve Avusturya olmak üzere bazı ülkelerde sağlık sigorta kurumlarınca da ödenmektedir. Ülkemizde ise Sağlık Bakanlığı ancak 1991 yılında akupunkturu resmî olarak onaylamış ve yönetmeliğini yayınlamıştır. Bugün ancak Sağlık

Bakanlığının sertifika verdiği hekimler uygulama yetkisine sahiptir.

Binlerce yıldır bilinen ve uygulanan akupunktur tedavisi, maliyetinin çok düşük olması, uygulamasının pratik olması ve hastalara hemen hemen hiçbir yan etkisi olmadan fayda vermesi sebebiyle son yıllarda tekrar gündeme gelmiştir. Tüm bu nedenlerden dolayı; akupunktur tedavisinin yaygınlaşması, özellikle sosyal güvenlik kuruluşlarınca desteklenmesi ve resmî ödeme listesine alınmasının faydalı olacağı böylece ülke ekonomisine büyük katkı sağlayacağı göz ardı edilmeden bu alanda çalışmalara hız verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Acar H. V., Türk Halk Hekimliğinde Akupunktur ve Bağlantılı Teknikler, Lokman Hekim Dergisi, 2016;6(1):10-18.
- Acar H. V., Türklerde ve Anadolu'da Akupunktur ve Benzeri Uygulamaların Tarihçesi, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Geleneksel, Tamamlayıcı ve Fonksiyonel Tıp Uygulamaları Dairesi Başkanlığı Akupunktur Uygulaması Kitabı, Syf:46-58, Ankara 2021.
- Cabioğlu, M. T., Ergene N, Akupunkturun Etki Mekanizmaları ve Klinik Uygulamaları, Genel Tıp Dergisi 2003;13(1).
- Çevik C., Akupunktur Tanımı, Önemi ve Tecrübeler, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Geleneksel, Tamamlayıcı ve Fonksiyonel Tıp Uygulamaları Dairesi Başkanlığı Akupunktur Uygulaması Kitabı, Syf:11-36, Ankara 2021.
- Kavaklı A., Akupunktur, Fırat Tıp Dergisi 2010;15(1): 1-4.
- Kuzulugil A., Kulak Akupunkturu, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Geleneksel, Tamamlayıcı ve Fonksiyonel Tıp Uygulamaları Dairesi Başkanlığı Akupunktur Uygulaması Kitabı, Syf:105-114, Ankara 2021.
- Özkuş K., Akupunktur Uygulamasının Endikasyonları, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Geleneksel, Tamamlayıcı ve Fonksiyonel Tıp Uygulamaları Dairesi Başkanlığı Akupunktur Uygulaması Kitabı, Syf:122-141, Ankara 2021.
- Özerkan K. N., Akupunkturun İntegratif Tıp Kapsamında Konvansiyonel Tıp ile Uygulama Alanları, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Geleneksel, Tamamlayıcı ve Fonksiyonel Tıp Uygulamaları Dairesi Başkanlığı Akupunktur Uygulaması Kitabı, Syf:142-180, Ankara 2021.
- Polat E, Akupunktur ve Akupunktur Teknikleri, Research in Health Sciences, Eylül 2020, Bölüm:7, Syf:113-126.
- Tekeoğlu İ, Uzun E., Akupunktur Prensipleri, İstanbul 2023.

Gayrı

Büyüğü küçüğü kimse sevmiyor
Anayı babayı evlat saymıyor
Senede iki bayram gelen olmuyor
Varıp da el öpen kalmadı gayrı.

Esti yel kayadan ancak toz aldı
Yiğitler öldü meydan boş kaldı
Kimileri çırptı kimileri çaldı
Doğru yola sapan kalmadı gayrı.

Zileliyim budur size son sözüm
Az ile yetinir çokta yok gözüm
Derdimi söylerken kırıldı sazım
Bilip derdimi çözen kalmadı gayrı.

Onur Kuralay*

İçinde bulunduğumuz ve maalesef bir soykırıma şahit olduğumuz şu günlerde Vakfımızın Yönetim Kurulu üyelerinden Dr. M. Sinan Yardım'ın, aynı zamanda mensubu olduğu Sarayburnu Fatihleri yüzme camiası adına hazırlamış olduğu basın bültenini sizlerle paylaşıyoruz.

Sarayburnu Fatihleri Gazze Konulu Basın Açıklaması 24/12/2023

Allah'ın selamı üzerinize olsun! Günaydın ola! İnsanlığa selam olsun! Türkiye'ye selam olsun! Yüzme camiasına selam olsun! Gazze'ye selam olsun! Gazzelilere selam olsun! Gazze için yananlara, ağlayanlara selam olsun!

Bugün burada Sarayburnu Fatihleri açık su yüzücüleri olarak, Gazze'deki zulme karşı tepkimizi ve duruşumuzu göstermek için toplanmış bulunuyoruz.

7 Ekim'den bugüne dünya eski dünya değil. 7 Ekim'de adeta dünya ile hayatı bağları kesilmiş, 45 kilometre karelik daracık bir alana, bir toplama kampı hayatına mahkûm edilmiş ve köseye sıkıştırılmış, kendi öz toprakları tüm uluslararası kararlara rağmen kanun tanımaz İsrail'in yeni yerleşimcileriyle işgaline maruz kalmış, nefes alamaz hale getirilmiş Gazzeliler, Hamas vasıtasıyla çaresizce adeta patladılar, kendilerine bir teneffüs koridoru açmak, son bir gayretle dünyaya seslerini duyurmak istediler.

Gazze meselesinin tarihi, siyasî, insanî, güncel çeşitli cepheleri ve boyutları vardır. Ancak, bugünkü meselemiz artık ne siyasal Siyonizm ne dinî Siyonizm ne Hristiyan dünyasının Mesih inancının yansımaları ne evanjelizm ne vadedilmiş topraklar söylemi ne Amerika ile İsrail'in Ortadoğu'daki karşılıklı menfaat ilişkisi ne İsrail'in güvenliği ne Siyonist yerleşimcilerle Filistin'e dayatılan işgal konusu, ne Gazze şeridinde olduğu söylenen enerji yataklarıdır ne bölgenin jeopolitiği ne de küresel sermayenin Ortadoğu ve Gazze hayalleridir. Bunları tek tek halletmeye fert olarak bizim gücümüz yetmez, yetmiyor da zaten.

Fakat Gazze'deki bugünkü durum başka bir hale evrilmiştir. Konu artık Gazze'deki insanlık dramıdır. Emsali bulunmayan bir çocuk katliamıdır. Birtakım bahanelerle, günümüzde Gazze'de yapılanlar; ahlâksızlıktır, vicdansızlıktır, insanî tutarsızlıktır, merhametsizliktir, soykırımdır. Gazze'deki savaş İsrail ile Hamas'ın savaşı değil; artık bir "örgütlü kötülük hali" ile "masum ve mazlum bir halkın" savaşıdır. Hatta, ortada adeta "örgütlü kötülük hali" ile "saf insanlığın" savaşı var.

Buna ne evrensel insanî değerlerin ne de dinî değerlerin müsaade etmemesi lazımdı. Meselenin bir tarafında kötülüğün timsali, adeta delirmiş bir İsrail idaresi vardır. İsrail merhametsizliğin, vicdansızlığın, akılsızlığın tecessüm et-

tiği bir terör devleti olarak idare ediliyor. Hak, hukuk tanımıyor. Bu devleti yönetenler zeki olabilirler; ama akıllı değiller. Kimsenin düşünemeyeceği operasyonlar yapmak çok zekice olabilir; ama masum insanları, çocukları, kadınları hayasızca katletmek akıllı kişi kârı değildir. Bu vahşi, insanlık dışı fiiller kısa vadede onların hedeflerine hizmet eder gibi görünse de orta ve uzun vadede bir bumerang etkisiyle gelip kendilerine dönecektir, kendilerini topyekûn mahvedecektir. Bunu anlamalılar. Batı dünyası 45 kilometre karelik bir vatan toprağında 2,5 aydır, 77 gündür çoluk çocuk demeden katledilen 20 bini aşkın insanın, yaralanan 55 bin kişinin halini, bu gayri insanî durumu, vahşeti, işgali ve tecavüzü oturduğu yerden sadece seyretmektedir. Ne acıdır ki İslam dünyasının bir kısmı da uzak doğunun, Afrika'nın bir kısmı da seyretmektedir.

Batı medeniyeti denilen beşeriyet dairesi, biraz önce değindiğimiz siyasî, tarihi, ticarî yaklaşımlardan insanî, vicdanî bakışa geçememiştir. Biz medeniyetimizin merkezinde Allah vardır, sevgi vardır, adalet vardır diye biliriz. Batı medeniyetinin merkezinde ise insan vardır, diye bir retorik söylem vardı. Bugün artık ayan beyan tekrar tes-cil edilmiştir ki; Batı medeniyetinin merkezinde "insan" bile tam olarak yokmuş; bu medeniyetin merkezinde hâlâ mazlum milletlerin kanı, menfaat ve beşerî güce tapınma sevdasının kök saldığı görülüyor, bu bizi yaralıyor. Ayırt etmeksizin çocuk öldürmenin izahı yoktur çünkü. Halen de kendilerini arındıramadıkları, fabrika ayarlarının sürdüğü, şahsî değerleriyle Gazze'ye baktıkları müşahade ediliyor.

Gazze'deki duruma baktığımızda, Türk Kurtuluş Savaşı şartlarında söylenen İstiklâl marşımızın bazı kıtalarının adeta burayı tarif ve tasvir ettiği görülüyor. Ne diyor Mehmet Akif:

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
"Medeniyet!" dediğin tek dişi kalmış canavar?

Bunlar, Gazze'deki fiilî durumu ve insanları tasvir etmiyor mu? Bu gözle ve duyuşla okunduğunda marşımızın şu kıtaları Gazze'yi ve Gazze kahramanlarını da anlatmıyor mu?

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım
Her cerihamdan, İlahî, boşanıp kanlı yaşım
Fıskırır rûh-i mücerred gibi yerden na'şım
O zaman yükselerek Arşa değer, belki başım.

Peki bizim duruşumuz nedir? Bizler Gazze konusuyla ilgili neler yapıyoruz? dersek:

Öncelikle Gazze'de Gazze halkının şahsında, insanlığa karşı; vicdansızca, merhametsizce, hukuksuzca, ahlaksızca, soy kırım suçu işleyen, insanlığa karşı terör ve tedhiş içinde olan, devlet terörünü adeta bir hak olarak gören, zalim İsrail devletini, onun zalim yöneticilerini, zalim askerlerini, zalim Siyonizm mümessillerini, en şiddeti bir şekilde, en samimi bir şekilde kınıyoruz, telin ediyoruz.

Duruşumuz; amasız, fakatsız, lakinsiz Gazzeli kardeşlerimizin yanında olmaktır. Onlarla en yüksek duygular içinde dayanışma içindeyiz. Onlar için dua ediyoruz. Onlar için gözyaşı döküyoruz. Burada 12 ay, 365 gün boyunca yüzen arkadaşlarımızla bu duygular içinde, onlar için kulaç atmaya devam ediyoruz ve edeceğiz. Bunlar yeter mi, tabii ki yetmez.

Başta Kızılay olmak üzere ayırt etmeksizin sahaya yakın tüm sivil toplum örgütlerine düzenli olarak parasal yardımlar yapıyoruz. Bu vesileyle aşımızı Gazzeli kardeşlerimizle paylaşıyoruz. Sizler de paylaşın!

Bu katliamı yapanlara maddi ve moral destek sağlayan şirketlerin ürünlerini kullanmıyoruz, onları şiddetle boykot ediyoruz. Boykotun azı çoğu olmaz. Siz de katılın, siz de destek verin. Rahatınız, konforunuz biraz bozulsun; olsun ama hiç yoksa durduğunuz yeri belli etmiş olursunuz.

Gazze ile ilgili toplantı, yürüyüş, panel, basın açıklaması, konser, anma programı gibi bütün etkinliklere amasız ve fakatsız olarak katılıyoruz. Sosyal medyayı kullanıyoruz, tepkilerimiz ve desteğimizle görünür olmaya çalışıyoruz. Yükselen bu seslerin daha da yükselmesine katkı sağlıyoruz.

Gazze'nin 2,5 aylık serencâmı sonucu olarak görülmüştür ki;

İsrail ve onun yordakçıları ve destekçileri günden güne yalnızlaşıyor. 7 günde elde edeceklerini düşündükleri zaferin, 77 günlük bir hezimete dönüşümünü seyreden İsrail bir moral çöküntüsü içine girdi. Kendi vatandaşları bile İsrail'i terk etmeye başladı. İsrail devleti, savaş istemeyen iç muhalefetine direnemez hale geldi. Tarihlerinde ilk defa Yahudilerin bir kısmı olup bitene sessiz kalmadı; onlar da artık Siyonist bağnazlığa ses çıkarmaya başladı. İlk defa propaganda savaşını Yahudi İsrail kaybetti. İsrail'in ve Amerika'nın yenilmez bir güç olmadığı anlaşıldı, anlı şanlı çelik kubbenin yıkılmaz olmadığı anlaşıldı. Gazze direnişi insanlık için bir umut oldu! 20 bin kişinin boşu boşuna toprağa düşmediği görüldü. Öyle bir noktaya gidiliyor ki, Gazze'de bir mazlumun hayatına batıda, doğuda yüzlerce yeni Müslüman! Adeta Gazze bir ölüyor; ama bin doğuyor.

Bu savaşın sonunda insanlığın yeni bir evreye gireceği anlaşıldı. Batı medeniyetinin ahlâk, vicdan ve insaniyet namına sürdürülebilir bir medeniyet olmadığı tescil edildi. Bu bağlamda, Batının bizi kendince tanımlayıp, öteki bir yere yerleştirip, şiddet uygulamasını da reddediyoruz!

Gazzelilerin duruşu, savaşı ve ölümü karşılayışı, Batıdaki vicdan odaklarına tesir etti. Kucağında vefat eden yavrusuna sarılarak, tevekkül ve teslimiyetle Allah'ına sığınan ve hâlâ şükreden anaların hallerine kayıtsız kalmayan, bu durumu hayretle ve takdirle anlamaya çalışan insanlar var Batıda. Bu odaklar Batının aklı selim vicdan kırıntılarıdır. Biz onların duruşunu da takdir ediyor, onlarla da duygu birliği içinde dayanışıyoruz.

Birleşmiş Milletler Sekreteri Antonio Guterres'e sesleniyoruz, Güvenlik Konseyine sesleniyoruz, İslam Konferansı Örgütüne sesleniyoruz, yeter artık daha ne bekliyorsunuz, Amerikan Devletine sesleniyoruz, bu kadar kan dökülmesi sizi ikna etmedi mi? Gazze Kasabına sesleniyoruz bu kadar kana doymadın mı? Yeter artık, yeter.

Şunu da ifade etmeliyiz ki;

Bizim Allah'ımız Rahman ve Rahimdir. Bizim Allah'ımız nasıl cemel esmalarının Rabbi ise celal tecellilerinin de Tanrısıdır. Gazze'ye zulmedenler unutmazınlar ki; Kahhâr, Cebbâr, Hâfid, Vekil, Müntakim, Sabûr olan, gereğini er ya da geç yapacaktır. Gazzeli çocukların, kadınların, masum ve mazlumların kanı yerde kalmayacaktır. Gazze'de tüyü bitmemiş bebeklere ve çocuklara bu cehennemî yaşatanlar, aslında kendi cehennemleri ateşine taşıdıkları odunların farkında değildirler.

Bütün dünya görsün artık; Siyonizm'in, Siyonist ideolojinin insanlığı getirdiği nokta Gazze zulmüdür. Siyonizm'in insanlığa verebileceği Gazze'de döktüğü kandan başka bir şey değildir. Antisemitizmi nasıl reddediyor ve kınıyorsak, Siyonizm'i de kınıyoruz.

Biz açık su yüzücüleri son olarak diyoruz ki;

Kulacımız, rüzgarımız, nefesimiz
Umut ışıdır sessiz menzilimiz
Vicdanlar mı yiten, yoksa kalpleriniz
Gazze'nin çocuk sesine seferimiz.

Türkçesini anlamayanlar için tüm dünya duysun ki;

Our stroke, our wind, our breath
Our silent destination is the light of hope
Are consciences lost, or your hearts
Our expedition to the child voice of Gaza

Ey Gazze yanındayız! Selam olsun sana, selam olsun direnişine!

Ey Gaza, we are with you! Salam to you, Salute to you, and your resistance!

Sarayburnu Fatihleri adına
Mustafa Sinan YARDIM

AKDEM AKADEMİSİ VAKFI

AKDEM, 2010 yılında millî kültür değerlerinin yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması yolunda son nefesine kadar çalışan, iman ve ihlas abidesi üç Ayverdi, **Sâmiha Ayverdi**, **Ekrem Hakkı Ayverdi** ve **İlhan Ayverdi**'nin prensipleri ile yola çıktı. **AKDEM**'in fikir annesi **İlhan Ayverdi Hanımefendi**'dir.

Dil, edebiyat, din, mûsikî, tarih ve sanat... Bir milleti ayakta tutan yapı taşları... Bütün bunlardan mahrum bir toplum, geçmişin sayfalarına gömülmeye mahkûm... Bu fikri temel alan **AKDEM Derneği**, Türk dili ve edebiyatı, Türk mûsikisi, Türk tarihi, Türk sanatı, Türk mimarisi üzerinde akademik araştırmalar yapmak, düşünceyi geliştirmek, kültür değerlerimizi yaşanır hâle getirmek, millî değerlerimizi gelecek nesle aktarmaya yönelik projeler gerçekleştirmek ve yayın yapmak amacıyla kuruldu.

Derginin “hür tefekkürün kalesi” olduğunu düşünen **AKDEM**, öncelikli faaliyet sahasını dergi yayıncılığı olarak belirledi. Bu yolda Türkiye’de özellikle Türk Müziği alanında ciddi, hacimli, nitelikli bir dergiye ihtiyaç olduğu fikrinden hareketle bir Türk mûsikî dergisi çıkarma kararı aldı.

Kültür ve medeniyetimize mûsikimizle beraber yön veren edebiyatı da yayın sahasına alan **KADEM Mûsikî ve Edebiyat Dergisi**, 2010 yılında yayın hayatına başladı. Türk modernleşme tarihinde çok uzun yıllar öksüz ve yetim kalmış, fakat içlerindeki bitmek bilmez cevherle zamanı aşan cengâverler gibi mücadele etmiş dilimiz, edebiyatımız ve mûsikimiz “adım, uğur” anlamını taşıyan **KADEM** ile seslerini duyuracak yeni bir meydan buldular. **KADEM Mûsikî ve Edebiyat Dergisi** tüm Türkiye’ye kadem getirdi, yayın hayatında 12. yılını tamamladı ve özellikle Türk mûsikî sahasında büyük bir boşluğu dolduran uğurlu bir adım oldu.

AKDEM yayıncılık faaliyetlerine **ZÂHİR Yayınları** ile devam etti. Medeniyetimizi var eden dil, edebiyat, mûsikî, din, tasavvuf gibi alanlar ve bu alanların birbiri ile kesişim noktalarını mesele eden eserler neşreden **ZÂHİR Yayınları** kısa zamanda, Ken’ân (Rifâî) Büyükaksoy-Mûsikî Yönü ve Eserleri (Yüce Gümüş), Vakıf Medeniyeti, Küreselleşmenin Din ve Toplum Yapısı Üzerindeki Etkileri, Kültür ve Din (İsmet Binark), Karahanlı Türkçesi ve Harezmi Türkçesi Kılavuzu (Fahrünnisa Bilecik), Dilimin Ucundakiler (Nevnihal Bayar) adlarıyla altı kitap yayımladı.

AKDEM Derneği, yayıncılık faaliyetlerinin yanı sıra düzenli olarak yardım ve eğitim faaliyetleri, geleneksel çocuk iftarları, huzurevi iftarları, paneller ve kültür gezileri de yapmıştır.

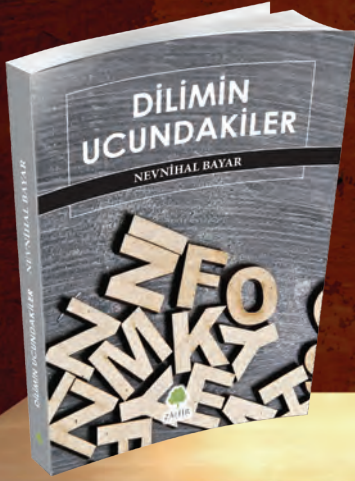
Derneğimiz, Temmuz 2012 tarihinde **Akdem Akademisi Vakfı** adıyla vakfa dönüşmüştür ve bütün faaliyetlerine aynı şekilde devam etmektedir.

Akdem Akademisi Vakfı, **Kadem Mûsikî ve Edebiyat Dergisi** ve **Zâhir Yayınları** ile beraber, dün olduğu gibi bugün de *“halka yapılan hizmetin Hakk’a olduğunun şuuruna varmış olanların ve eserlerinin kendilerine değil yaptırana ait olduğunu bilen, kendilerini yapılması murat edilen için sadece alet ve vasıta olarak görenlerin”* rehberliğinde yoluna devam etmektedir.

Vakfımızın gayesi; Türk kültürünü araştırmak, kültür değerlerimizi yaşatmak ve bunları gelecek nesillere aktaracak şekilde çalışmalar yapmak, düşünceyi ve dilimizi geliştirmek, kültür, sanat, tarih, mimarî, dil, tasavvuf, eğitim ve mûsikî alanında akademik araştırmalar ve çalışmalar gerçekleştirmek; vakfın amacına yönelik projeler ortaya koyarak bunları hayata geçirmektir.

ZÂHİR
YAYINLARI

DİLİMİN UCUNDAKİLER
Nevnihal BAYAR

KARAHANLI TÜRKÇESİ VE
HAREZM TÜRKÇESİ KILAVUZU
Fahrünnisa BİLECİK

KEN'ÂN (RİFÂÎ) BÜYÜKKAKSOY
Mûsikî ve Eserleri
Yüce GÜMÜŞ

VAKIF MEDENİYETİ
İslâmiyet'te ve Türkler'de Vakıf ve
Yabancı Gözü ile Osmanlı Vakıfları
İsmet BİNARK

KÜRESELLEŞMENİN DİN VE TOPLUM
YAPISI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
İsmet BİNARK

KÜLTÜR VE DİN
Dinin Toplum Bütünleşmesindeki Yeri
İsmet BİNARK